నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

సంయుత్తనికాయే

సళాయతనవగ్గటీకా

౧. సళాయతనసంయుత్తం

౧. అనిచ్చవగ్గో

౧. అజ్ఝత్తానిచ్చసుత్తవణ్ణనా

౧. చక్ఖతీతి **చక్ఖు**, ఞాణం, యథాసభావతో ఆరమ్మణస్స జాననేన సమవిసమం ఆచిక్ఖన్తం వియ పవత్తతీతి అత్థో. తథా మంసచక్ఖు. తమ్పి హి రూపదస్సనే చక్ఖతీతి **చక్ఖు**. బుద్ధానంయేవ చక్ఖూతి **బుద్ధచక్ఖు**, అసాధారణతో హి సత్తసన్తానేసు సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠి అనులోమికఞాణయథాభూతఞాణానఞ్చేవ కామరాగానుసయాదీనఞ్చ యాథావతో విభావితఞాణం ఆసయానుసయఞాణం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణఞ్చ. హేట్ఠిమా తయో మగ్గా చతుసచ్చధమ్మేసు వుత్తాకారేన పవత్తియా ధమ్మే చక్ఖూతి **ధమ్మచక్ఖు**, తథా తేసం ఫలాని తంతంపటిపక్ఖేసు పటిప్పస్సద్ధిపహానవసేన పవత్తనతో. సమన్తతో సబ్బధమ్మేసు చక్ఖుకిచ్చసాధనతో **సమన్తచక్ఖు**, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. దిబ్బవిహారసన్నిస్సయేన లద్ధబ్బతో దేవానం దిబ్బచక్ఖు వియాతి తం **దిబ్బచక్ఖు**, అభిఞ్ఞావిసేసో. ఆలోకం వడ్ఢేత్వా రూపదస్సనతో ‘‘**ఆలోకఫరణేనా**’’తి వుత్తం. ‘‘ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చన్తి మే, భిక్ఖవే, పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాదీ’’తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౫) నయేన ఆగతత్తా చతుసచ్చపరిచ్ఛేదకఞాణం ‘‘పఞ్ఞాచక్ఖూ’’తి వుత్తం. తదిదం ‘‘విపస్సనాఞాణ’’న్తి వదన్తి, ‘‘విపస్సనామగ్గఫలపచ్చవేక్ఖణఞాణానీ’’తి అపరే.

పచ్చయభూతేహి ఏతేహి అభిసమ్భరీయన్తీతి సమ్భారా, ఉపత్థమ్భభూతా చతుసముట్ఠానికరూపా. సహ సమ్భారేహీతి **ససమ్భారం**. మహాభూతానం ఉపాదాయ పసీదతీతి **పసాదో**. **అక్ఖికూపకే అక్ఖిపటలేహీ**తి ఉభోహి అక్ఖిదలేహి. **సమ్భవో**తి ఆపోధాతుమేవ సమ్భవభూతమాహ. ఇధ ‘‘**తేరస సమ్భారా**’’తి వుత్తం. **అట్ఠసాలినియం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౫౯౬) పన సణ్ఠానేన సద్ధిం ‘‘చుద్దస సమ్భారా’’తి ఆగతం. తత్థ **సణ్ఠాన**న్తి వణ్ణాయతనమేవ పరిమణ్డలాదిసణ్ఠానభూతం. విసుం వచనం పన నేసం తథాభూతానం అతథాభూతానఞ్చ ఆపోధాతువణ్ణాయతనానం యథావుత్తే మంసపిణ్డే విజ్జమానత్తా. సమ్భవస్స చతుధాతునిస్సితేహి సహ వుత్తస్స ధాతుత్తయనిస్సితతా యోజేతబ్బా. **దిట్ఠిమణ్డలే**తి అభిముఖం ఠితానం పటిబిమ్బపఞ్ఞాయనట్ఠానభూతే చక్ఖుసఞ్ఞితాయ దిట్ఠియా పవత్తిట్ఠానభూతే మణ్డలే. **సన్నివిట్ఠ**న్తి ఏతేన చక్ఖుపసాదస్స అనేకకలాపగతభావో దస్సితో. తథా హి సో సత్త అక్ఖిపటలాని అభిబ్యాపేత్వా వత్తతి. యస్మా సో సత్త అక్ఖిపటలాని బ్యాపేత్వా ఠితేహి అత్తనో నిస్సయభూతేహి కతూపకారం తంనిస్సితేహేవ ఆయువణ్ణాదీహి అనుపాలితపరివారితం తిసన్తతిరూపసముట్ఠాపకేహి ఉతుచిత్తాహారేహి ఉపత్థమ్భియమానం హుత్వా తిట్ఠతి. **రూపదస్సనసమత్థ**న్తి అత్తానం

నిస్సాయ పవత్తవిఞ్ఞాణస్స వసేన రూపాయతనదస్సనసమత్థం. **విత్థారకథాతి** తస్స చక్ఖునో సోతాదీనఞ్చ హేతుపచ్చయాదివసేన చేవ లక్ఖణాదివసేన చ విత్థారకథా.

సమ్మసనచారచిత్తన్తి విపస్సనాయ పవత్తిట్ఠానభూతం విపస్సితబ్బం చిత్తం. కేచి "విపస్సనుపగతకిరియమయచిత్త"న్తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం. తీణి లక్ఖణాని దస్సేత్వా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరహత్తస్స పాపనవసేన దేసనాయ పవత్తత్తా.

అజ్ఝత్తానిచ్చసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౩. అజ్ఝత్తదుక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా

౨-౩. ద్వే లక్ఖణానీతి దుక్ఖానత్తలక్ఖణాని. **ఏకం లక్ఖణన్తి** అనత్తలక్ఖణం. **సేసానీతి** వుత్తావసేసాని లక్ఖణాని. **తేహీతి** యేహి దుతియతతియాని సుత్తాని దేసితాని, తేహి. **సల్లక్ఖితానీతి** సమ్మదేవ ఉపధారితాని. **ఏత్తకేనాతి** ద్విన్నం ఏకస్సేవ వా లక్ఖణస్స కథనేన.

అజ్ఝత్తదుక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౬. బాహిరానిచ్చసుత్తాదివణ్ణనా

౪-౬. వుత్తసదిసోవాతి "ద్వే లక్ఖణానీ"తిఆదినా వుత్తసదిసో ఏవ. **నయోతి** అతిదేసనయో.

బాహిరానిచ్చసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౨. అజ్ఝత్తానిచ్చాతీతానాగతసుత్తాదివణ్ణనా

౭-౧౨. సల్లక్ఖేత్వాతి అతీతానాగతానం అవిజ్జమానత్తా గాహస్స దళ్హతాయ సల్లక్ఖేత్వా. **పచ్చుప్పన్నేసు** విజ్జమానత్తా బలవతా తణ్హాదిగాహేన విపస్సనావీథిం పటిపాదేతుం **కిలమన్తానం** వినేయ్యానం **వసేన**.

అజ్ఝత్తానిచ్చాతీతానాగతసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అనిచ్చవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. యమకవగ్గో

౧-౪. పఠమపుబ్బేసమ్బోధసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩-౧౬. ద్వీసుపి సుత్తేసు ఆయతనానం వసేన దేసనా ఏకరసావాతి "**పఠమదుతియేసూ**"తి ఏకజ్ఝం పదుద్ధారో కతో. ఆహితో అహంమానో ఏత్థాతి అత్తా, అత్తభావో. అత్తానమధి అజ్ఝత్తం, తప్పరియాపన్నత్తా తత్థ భవాని అజ్ఝత్తికాని, తేసం **అజ్ఝత్తికానం**. అజ్ఝత్తఞ్చ నామ అజ్ఝత్తజ్ఝత్తం , నియకజ్ఝత్తం, గోచరజ్ఝత్తం, విసయజ్ఝత్తన్తి చతుబ్బిధం. తత్థ అజ్ఝత్తజ్ఝత్తం అజ్ఝత్తే

భవన్తి అజ్ఝత్తికన్తి ఆహ ‘‘**అజ్ఝత్తజ్ఝత్తవసేన అజ్ఝత్తికాన**’’న్తి. తేసం చక్ఖాదీనం అజ్ఝత్తేసుపి అజ్ఝత్తికభావో అధికసినేహవత్థుతాయాతి ఆహ ‘‘**ఛన్దరాగస్స అధిమత్తబలవతాయా**’’తి. ఇదాని తత్థ తమత్థం పటియోగినా సద్ధిం ఉదాహరణవసేన దస్సేన్తో ‘‘**మనుస్సానం హి**’’తిఆదిమాహ. తం ఉత్తానమేవ. **బాహిరానీ**తి అజ్ఝత్తికతో బహి భవాని.

పఠమపుబ్బేసమ్బోధసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౬. పఠమనోచేఅస్సాదసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩-౧౮. **నిక్ఖన్తా**తి లోకతో నిక్ఖన్తా. విసంయుత్తా సంయోగహేతూనం కిలేసానం పహీనత్తా **నో సంయుత్తా. నో అధిముత్తా**తి న ఉస్సుక్కజాతా. **విమరియాదీ...పే.... చేతసా**తి విగతకిలేసవట్టమరియాదతాయ నిమ్మరియాదీకతేన చిత్తేన. **చతుసచ్చమేవ కథితం** చక్ఖాదీనం అస్సాదాదినో కథితత్తా.

పఠమనోచేఅస్సాదసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. పఠమాభినన్దసుత్తాదివణ్ణనా

౧౯-౨౨. **వట్టవివట్టమేవ కథితం** అభినన్దనానం ఉప్పాదనిరోధానఞ్చ వసేన దేసనాయ పవత్తత్తా. **అనుపుబ్బకథా**తి ఆదితో పట్ఠాయ పదత్థవణ్ణనా. **నేస**న్తి సుత్తానం.

పఠమాభినన్దసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

యమకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సబ్బవగ్గో

౧. సబ్బసుత్తవణ్ణనా

౨౩. సబ్బ-సద్దో పకరణవసేన కత్థచి సప్పదేసేపి పవత్తతీతి తతో నివత్తనత్థం అనవసేసవిసయేన సబ్బ-సద్దేన విసేసేత్వా వుత్తం ‘‘**సబ్బసబ్బ**’’న్తి, సబ్బమేవ హుత్వా సబ్బన్తి అత్థో. ఆయతనభావం సబ్బం **ఆయతనసబ్బం,** సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో.

తస్స అవిసయాభావతో **న అద్దిట్ఠమిధత్థి కిఞ్చీ**తి. **ఇధా**తి నిపాతమత్తం, ఇధ వా సదేవకే లోకే, దస్సనభూతేన ఞాణేన అదిట్ఠం నామ కిఞ్చి నత్థీతి అత్థో. యది ఏవం అనుమానవిసయం ను ఖో కథన్తి ఆహ ‘‘**అథో అవిఞ్ఞాత**’’న్తి. అఞ్ఞేసం అపచ్చక్ఖమ్పి అవిఞ్ఞాతం తస్స కిఞ్చి నత్థీతి అదిట్ఠం అవిఞ్ఞాతం నత్థి. పచ్చుప్పన్నం అతీతమేవ ఞేయ్యం గహితం, అనాగతం ను ఖో కథన్తి ఆహ – ‘‘**అజానితబ్బ**’’న్తి, తస్స కిఞ్చి నత్థీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. జానితుం ఞాతుం అసక్కుణేయ్యం నామ తస్స కిఞ్చి నత్థీతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**సబ్బం అభిఞ్ఞాసీ**’’తిఆది.

సకలస్స సక్కాయధమ్మస్స పరిగ్గహితత్తా **సక్కాయసబ్బం. సబ్బధమ్మేసూతి** పఞ్చన్నం ద్వారానం ఆరమ్మణభూతేసు సబ్బేసు ధమ్మేసు. యస్మా ఛసుపి ఆరమ్మణేసు గహితేసు పదేససబ్బం నామ న హోతి, తస్మా **''పఞ్చారమ్మణమత్త''**న్తి వుత్తం. పదేససబ్బం సక్కాయసబ్బం న పాపుణాతి తస్స తేభూమకధమ్మేసు ఏకదేసస్స అసఙ్గణ్హనతో. సక్కాయసబ్బం ఆయతనసబ్బం న పాపుణాతి లోకుత్తరధమ్మానం అసఙ్గణ్హనతో. ఆయతనసబ్బం సబ్బసబ్బం న పాపుణాతి. యస్మా ఆయతనసబ్బేన చతుభూమకధమ్మావ పరిగ్గహితా, న లక్ఖణపఞ్ఞత్తియో, యస్మా సబ్బసబ్బం దస్సేన్తేన బుద్ధఞాణవిసయో దస్సితో, తస్మా "సబ్బసబ్బం న పాపుణాతీ"తి ఏత్థాపి **''కస్మా...పే.... నత్థితాయా''**తి సబ్బం ఞాతారమ్మణేసేవ పుచ్ఛావిస్సజ్జనం కతం. "ఆయతనసబ్బేపి ఇధ విపస్సనుపగధమ్మావ గహేతబ్బా అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసవసేనపి సమ్మసనచారస్సేవ ఇచ్ఛితత్తా"తి వదన్తి.

పటిక్ఖిపిత్వాతి "ఇదం సబ్బం నామ న హోతీ"తి ఏవం పటిక్ఖిపిత్వా. **తస్సా**తి "అఞ్ఞం సబ్బం పఞ్ఞాపేస్సామీ"తి వదన్తస్స. **వాచాయ వత్తబ్బవత్థుమత్తకమేవా**తి వఞ్ఝాపుత్తగగనకుసుమాదివాచా వియ ఏతస్స వాచాయ కేవలం వత్తబ్బవత్థుకమేవ భవేయ్య, న అత్థో, వచనమత్తకమేవాతి అత్థో . **అతిక్కమిత్వా**తి అనామసిత్వా అగ్గహేత్వా. **తం కిస్స హేతూ**తి విఘాతాపజ్జనం కేన హేతునా. **యథా తం అవిసయస్మి**న్తి యథా అఞ్ఞోపి కోచి అవిసయే వాయమన్తో, ఏవన్తి అత్థో. అట్ఠకథాయం పన యస్మా పాళియం "తం కిస్స హేతూ"తి వుత్తకారణమేవ ఉపనయనవసేన దస్సేతుం **''యథా త''**న్తిఆది వుత్తం. కారణోపనయనఞ్చ కారణమేవాతి **''యథాతి కారణవచన''**న్తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తేనేవాహ **''ఏవం ఇమస్మిమ్పి అవిసయే''**తిఆది.

సబ్బసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పహానసుత్తవణ్ణనా

౨౪. సబ్బస్సాతి ద్వారారమ్మణేహి సద్ధిం ద్వారప్పవత్తస్స. **పహానాయా**తి తప్పటిబద్ధఛన్దరాగపహానవసేన పజహనాయ. **చక్ఖుసమ్ఫస్స**న్తి చక్ఖుసన్నిస్సితఫస్సం. **మూలపచ్చయ**న్తి మూలభూతం పచ్చయం కత్వా, సహజాతవేదనాయ చక్ఖుసమ్ఫస్సపచ్చయభావే వత్తబ్బమేవ నత్థి. **ఏసేవ నయో**తి అపదేసేన "సోతసమ్ఫస్సం మూలపచ్చయం కత్వా"తిఆదినా వత్తబ్బన్తి దస్సేతి. **మనో**తి భవఙ్గచిత్తం మనోద్వారస్స అధిప్పేతత్తా. **ఆరమ్మణ**న్తి ధమ్మారమ్మణం. **సహావజ్జనకజవన**న్తి సహమనోద్వారావజ్జనకం జవనం. తంపుబ్బకత్తా మనోవిఞ్ఞాణఫస్సవేదనానం మూలపచ్చయభూతా సబ్బేస్వేవ చక్ఖుద్వారాదీసు వుత్తిత్తా తదనురూపతో **''భవఙ్గసహజాతో సమ్ఫస్సో''**తి వుత్తం. **సహావజ్జనవేదనాయ జవనవేదనా** "వేదయిత"న్తి అధిప్పేతా, **భవఙ్గసమ్పయుత్తాయ పన** వేదనాయ గహణే **వత్తబ్బమేవ నత్థి. భవఙ్గతో అమోచేత్వా** భవఙ్గచిత్తేన సద్ధింయేవ ఆవజ్జనం గహేత్వా మనోద్వారావజ్జనం **భవఙ్గం దట్ఠబ్బం. యా పనేత్థ దేసనా**తి యా ఏత్థ "పహానాయా"తిఆదినా పవత్తదేసనా సత్థు అనసిట్ఠి ఆణా. **అయం పణ్ణత్తి నామ** తస్స తస్స అత్థస్స పకారతో ఞాపనతో. ఏత్థ సబ్బగ్గహణేన సబ్బే సభావధమ్మా గహితా, పఞ్ఞత్తి పన కతమాతి విచారణాయ తం దస్సేతుం **''యా పనేత్థా''**తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

పహానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అభిఞ్ఞాపరిఞ్ఞాపహానసుత్తవణ్ణనా

౨౫. అభిఞ్ఞాతి అభిఞ్ఞాయ. య-కారలోపవసేనాయం నిద్దేసో "సయం అభిఞ్ఞా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮, ౪౦౨; మ॰ ని॰ ౧.౧౫౪) వియ, తథా "పరిఞ్ఞా"తి ఏత్థాపి. **సబ్బన్తి** ఆయతనసబ్బం. తఞ్హి అభిఞ్ఞేయ్యం. **అభిజానిత్వాతి** అభిఞ్ఞాయ జానిత్వా. **పరిజానిత్వాతి** తీరణపరిఞ్ఞాయ అనిచ్చాదితో పరిజానిత్వా. **పజహనత్థాయాతి** పహానపరిఞ్ఞాయ అనవసేసతో పజహనాయ.

అభిఞ్ఞాపరిఞ్ఞాపహానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పఠమఅపరిజాననసుత్తవణ్ణనా

౨౬. "అభిజాన"న్తిఆదినా ఏత్థ భగవా పఠమం కణ్హపక్ఖం దస్సేత్వా సుక్కపక్ఖం దస్సేతి వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన. తేనేత్థ వట్టవివట్టం కథితం.

పఠమఅపరిజాననసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. దుతియఅపరిజాననసుత్తవణ్ణనా

౨౭. చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతబ్బధమ్మో నామ రూపాయతనమేవాతి ఆహ **''హేట్ఠా గహితరూపమేవా''**తి. **ఇధ అనాపాథగతం** "చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతబ్బా ధమ్మా"తి వుత్తత్తా. **హేట్ఠా ఆపాథగతమ్పి అనాపాథగతమ్పి గహితమేవ** "యే చ రూపా"తి అనవసేసతో వుత్తత్తా. **తే హి** వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధా **సహ చక్ఖువిఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాతబ్బత్తా**. తథా హి చక్ఖువిఞ్ఞాణం తేహి ఏకుప్పాదం ఏకవత్థుకం ఏకనిరోధం ఏకారమ్మణమేవ. **సేసపదేసూతి** సేసేసు "యఞ్చ సోతం యే చ సద్దా"తిఆదినా ఆగతేసు కణ్హపక్ఖే పఞ్చసు, సుక్కపక్ఖే ఛసుపి పదేసు. **ఏసేవ నయోతి** య్వాయం "హేట్ఠా గహితరూపమేవ గణ్హిత్వా"తి అత్థో వుత్తో. ఏసో ఏవ తత్థపి అత్థవణ్ణనానయో.

దుతియఅపరిజాననసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఆదిత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౮. గయానామికాయ నదియా అవిదూరే పవత్తో గామో గయా నామ, తస్సం **గయాయం విహరతీతి** సమీపత్థే చేతం భుమ్మవచనం. గయాగామస్స హి ఆసన్నే గయాసీసనామకే పిట్ఠిపాసాణే భగవా తదా విహాసి. తేనాహ **''భగవా తత్థ విహరతీ''**తి.

తత్రాతి "భిక్ఖూ ఆమన్తేసీ"తి యే భిక్ఖూ ఆమన్తేసి, యథా చాయం దేసనా తేసం సప్పాయా జాతా, తత్ర తస్మిం అత్థద్వయే విభావేతబ్బే **అయం అనుపుబ్బికథా** సముదాగమతో పట్ఠాయ అనుపటిపాటికథా. **ఇతోతి** ఇమస్మా కప్పతో. **కిరాతి** అనుస్సవనత్థే నిపాతో. పారమితాపరిభావనాయ **పరిపాకగతే. ఞాణేతి** బోధిఞాణే. **కనిట్ఠపుత్తో** వేమాతికభాతా భగవతో. **వేళుభిత్తికుటికాహి పరిక్ఖిపిత్వా** బహిద్ధా, అన్తో పన పటసాణీహి.

సబ్బేసం సత్తానం. **పుఞ్ఞచేతనం అన్తో** అబ్భన్తరే **పవేసేతి**. భగవాపి తస్స పుత్తోతి కత్వా ‘‘**అఞ్ఞో తయో పుత్తా**’’తి వుత్తం. **అవిప్పకిరిత్వాతి** పరాజయేన అవిప్పకిరియ అపలాయిత్వా. **పిదహీతి** దాతుం న సక్కోమీతి తథా అకాసి. **సచ్చవాదితాయ గణ్హింసూతి** రాజకులస్స సచ్చవాదితాయ అత్తనో వరం గణ్హింసు.

వినివత్తితున్తి పటిఞ్ఞాయ నివత్తితుం. **అన్తరాతి** తుమ్హేహి పరిచ్ఛిన్నకాలస్స అన్తరా ఏవ మతా. అట్ఠవీసతిహత్థట్ఠానం **ఉసభం** నామ. **ఉసభే** అట్ఠవీసతిహత్థప్పమాణే ఠానే. **దానగ్గే బ్యావటో**తి పసుతో.

సోతి భగవా. తథారూపఞ్హి బుద్ధానం దేసనాపాటిహారియం, యథా దేసనాయ గహితో అత్థో పచ్చక్ఖతో విభూతో హుత్వా ఉపట్ఠాతి. తేనాహ ‘‘**ఇమేసం...పే.... దేసేస్సామీ**’’తి. **సన్నిట్ఠానన్తి** చిరకాలపరిచితాదిత్తఅగ్గికానం ఆదిత్తపరియాయదేసనావ సప్పాయాతి నిచ్ఛయమకాసి. **పదిత్తన్తి** పదీపితం ఏకాదసహి అగ్గీహి ఏకజాలీభూతం. తేనాహ ‘‘**సమ్పజ్జలిత**’’న్తి. **దుక్ఖలక్ఖణం కథితం** చక్ఖాదీనం ఏకాదసహి అగ్గీహి ఆదిత్తభావేన దుక్ఖమతాయ దుక్ఖస్స కథితత్తా.

ఆదిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అద్ధభూతసుత్తవణ్ణనా

౨౯. అధిసద్దేన సమానత్థో అద్ధసద్దోతి ఆహ ‘‘**అద్ధభూతన్తి అధిభూత**’’న్తిఆది. సేసం వుత్తనయమేవ.

అద్ధభూతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సముగ్ఘాతసారుప్పసుత్తవణ్ణనా

౩౦. మఞ్ఞితం నామ తణ్హామానదిట్ఠీహి గహేతబ్బం మఞ్ఞితం. సబ్బస్మిం మఞ్ఞితన్తి సబ్బమఞ్ఞితం, తస్స సముగ్ఘాతో సేతుఘాతో, తదావహం **సబ్బమఞ్ఞితసముగ్ఘాతసారుప్పం**. అట్ఠకథాయం పన ‘‘మఞ్ఞితం నామ చక్ఖాదీసు ఏవ ఉప్పజ్జతి, నాఞ్ఞస్మి’’న్తి దుతియనయో వుత్తో. **అనుచ్ఛవికన్తి** అనురూపం అవిలోమం. **ఇధాతి** ఇధేవ సాసనే అఞ్ఞత్థ తదభావతో. ‘‘తణ్హా-మానదిట్ఠిమఞ్ఞితాన’’న్తి వుత్తం మఞ్ఞితత్తయం సపరసన్తానేసు పటిపక్ఖవసేన యోజేత్వా దస్సేతుం ‘‘**చక్ఖుం అహన్తి వా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ ‘‘చక్ఖుం అహ’’న్తి ఇమినా అజ్ఝత్తవిసయం దిట్ఠిమఞ్ఞితఞ్చ దస్సేతి అత్తాభినివేసాహంకారదీపనతో. ‘‘మమ’’న్తి ఇమినా తణ్హామఞ్ఞితం మానమఞ్ఞితమ్పి వా, పరిగ్గహముఖేనపి సేయ్యాదితో మానుప్పజ్జనతో. సేసపదద్వయేపి ఇమినా నయేన మఞ్ఞితవిభాగో వేదితబ్బో. **అహన్తి** అత్తావ, సో చ చక్ఖుస్మిం తదధీనవుత్తిత్తా ‘‘పరో’’తి న మఞ్ఞతి. **మమ కిఞ్చనపలిబోధో చక్ఖుస్మిం** సతి లబ్భనతో, అసతి న మఞ్ఞతి తథామఞ్ఞితస్స పచ్చయఘాతతో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో.

అహం చక్ఖుతో నిగ్గతోతి ‘‘అహ’’న్తి వత్తబ్బో అయం సత్తో చక్ఖుతో నిగ్గతో తత్థ సుఖుమాకారేన ఉపలబ్భనతో. **మమ కిఞ్చనపలిబోధో చక్ఖుతో నిగ్గతో** తస్మిం సతి ఏవ ఉపలబ్భనతో . సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. తత్థ **పరోతి** పరో సత్తో. **మమ చక్ఖూతి న మఞ్ఞతి** యస్స తం చక్ఖు, తస్స ‘‘అహ’’న్తి వత్తబ్బస్సేవ అభావతో. **మమత్తభూతన్తి** మమ కారణం. సేసం ఉత్తానమేవ. ఏవమేతస్మిం సుత్తే చక్ఖురూప-చక్ఖువిఞ్ఞాణ-చక్ఖుసమ్ఫస్స-సుఖదుక్ఖాదుక్ఖమసుఖవసేన సత్త వారా చక్ఖుద్వారే, తథా సోతద్వారాదీసూతి ఛ సత్తకా ద్వేచత్తాలీస. పున సక్కాయవసేన ‘‘సబ్బం న మఞ్ఞతీ’’తిఆదినా వుత్తం, తేన తేచత్తాలీస.

పున తేభూమకవట్టం “లోకో”తి గహేత్వా “న కిఞ్చి లోకే ఉపాదియతీ”తి వుత్తం, తేన చతుచత్తాలీస హోన్తి. ఏవం సబ్బథాపి **చతుచత్తాలీసాయ ఠానేసు అరహత్తం పాపేత్వా విపస్సనా కథితా**తి వేదితబ్బా. “చతుచత్తాలీసాధికసతేసూ”తి కేసుచి పోత్థకేసు లిఖన్తి, సా చ పమాదలేఖా.

సముగ్ఘాతసారుప్పసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమసముగ్ఘాతసప్పాయసుత్తవణ్ణనా

౩౧. ఉపకారభూతా తదావహత్తా. **తతో**తి మఞ్ఞితాకారతో. **త**న్తి మఞ్ఞనావత్థుం. **అఞ్ఞేనాకారేనా**తి యథా మఞ్ఞతి అనిచ్చాదిఆకారతో, అఞ్ఞేన అనిచ్చాదినా ఆకారేన హోతి. **అఞ్ఞథాభావం విపరిణామ**న్తి ఉప్పాదవయతాయ అఞ్ఞథాభావం జరాయ మరణేన చ ద్వేధా విపరిణామేతబ్బం. తం **ఉపగమనేన అఞ్ఞథాభావీ,** ఏవంభూతో **హుత్వాపి** జీరణభిజ్జనసభావేసు. **భవేసు సత్తో లోకో** ఉపరిపి **భవంయేవ అభినన్దతి. హేట్ఠా గహితమేవ సఙ్కడ్ఢిత్వా**తి “చక్ఖుం న మఞ్ఞతీ”తిఆదినా హేట్ఠా గహితమేవ ఖన్ధధాతుఆయతనాతి ఖన్ధాదిపరియాయేన ఏకతో గహేత్వా పునపి మఞ్ఞనావత్థుం దస్సేతి. అవసానే “తతో తం హోతీ”తి వుత్తపదేన సద్ధిం సబ్బవారేసు అట్ఠ అట్ఠ హోన్తీతి ‘‘**అట్ఠచత్తాలీసాయ ఠానేసూ**’’తి వుత్తం.

పఠమసముగ్ఘాతసప్పాయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియసముగ్ఘాతసప్పాయసుత్తవణ్ణనా

౩౨. దస్సేత్వాతి ఏత్థ లక్ఖణే అయం **త్వా**-సద్దో, హేతుమ్హి వా. అనాదిసత్తసన్తానగతగాహత్తయలక్ఖితా హి సత్తు, తిపరివట్టదేసనా తంనిమిత్తం యావదేవ తప్పహానాయ పవత్తితభావతో. అరహత్తం పాపేత్వా విపస్సనా కథితాతి అట్ఠకథాయం వుత్తం ‘‘**సహ విపస్సనాయ చత్తారోపి మగ్గా కథితా**’’తి.

దుతియసముగ్ఘాతసప్పాయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సబ్బవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. జాతిధమ్మవగ్గవణ్ణనా

౩౩-౪౨. నిబ్బత్తనసభావన్తి హేతుపచ్చయేహి ఉప్పజ్జనసభావం. ఉప్పాదానన్తరం బుద్ధిప్పత్తియా **జీరణసభావం.** యత్థ చక్ఖాదయో, తత్థేవ విసభాగసముట్ఠానలక్ఖణేన బ్యాధినో **ఉప్పత్తిపచ్చయభావేన బ్యాధిసభావం. మరణసభావ**న్తి వినాససభావం. **సోకసభావ**న్తి ఞాతిబ్యసనాదినా డయ్హమానదుక్ఖసభావం. **సంకిలేసికసభావ**న్తి తణ్హాదివసేన సంకిలిస్సనసభావం.

జాతిధమ్మవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సబ్బఅనిచ్చవగ్గవణ్ణనా

౪౩-౫౨. ఞాతపరిఞ్ఞా ఆగతా విసయవసేన తబ్బిసయస్స ధమ్మస్స జోతితత్తా. **ఇతరా ద్వే** తీరణపహానపరిఞ్ఞాపి ఆగతా ఏవాతి వేదితబ్బా, తాసం అభిఞ్ఞేయ్యధమ్మవిసయత్తా ఞాణస్స చ తీరణపహానపరిఞ్ఞాసమ్భవతో. పరిఞ్ఞేయ్యపదే తీరణపరిఞ్ఞావ ఆగతా, పహాతబ్బపదే పహానపరిఞ్ఞావ ఆగతాతి యోజనా. **ఇతరాపి ద్వే గహితాయేవ** తాహి వినా అత్థసిద్ధియా అభావతో. **పచ్చక్ఖం కాతబ్బం** ఆరమ్మణతో అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝనేన. **అవుత్తాపి గహితాయేవ** పరిజాననస్స యావదేవ పహానత్థత్తా. ఏకసభావేన వినాభావో **అనేకగ్గట్ఠో**. ఉపసట్ఠరోగేన వియ అన్తో ఏవ అభిహతసబ్బతా **ఉపహతట్ఠో**.

సబ్బఅనిచ్చవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమో పణ్ణాసకో.

౬. అవిజ్జావగ్గవణ్ణనా

౫౩-౬౨. చతూసు సచ్చేసు అఞ్ఞాణం తప్పటిచ్ఛాదకసమ్మోహో. అవిన్దియం విన్దతి, విన్దియం న విన్దతీతి కత్వా విజ్జాయ పటిపక్ఖోవ **అవిజ్జా**. విజ్జాయ ఉప్పన్నాయ అనవసేసతో అవిజ్జా పహీయతి, తం దస్సేన్తో **''విజ్జాతి అరహత్తమగ్గవిజ్జా''**తి ఆహ. న కేవలం అనిచ్చానుపస్సనావసేనేవ మగ్గవుట్ఠానం, అథ ఖో ఇతరానుపస్సనావసేనపీతి దస్సేన్తో **''దుక్ఖా...పే.... పహీయతియేవా''**తి ఆహ. **సబ్బత్థాతి** ఉపరిసుత్తన్తే సన్ధాయాహ. తతో అపరేపి తంఅత్థలక్ఖణవసేన కథితసుత్తన్తేపి. తానిపి హి తథా బుజ్ఝనకపుగ్గలానమజ్ఝాసయేన వుత్తానీతి.

అవిజ్జావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. మిగజాలవగ్గో

౧. పఠమమిగజాలసుత్తవణ్ణనా

౬౩. చక్ఖువిఞ్ఞాణం దస్సనకిచ్చన్తి వుత్తచక్ఖువిఞ్ఞాణేన పస్సితబ్బన్తి ఆహ **''ఇట్ఠారమ్మణభూతా''**తి. **కమనీయాతి** కామేతబ్బా. మనం అప్పాయన్తీతి **మనాపాతి** ఆహ **''మనవడ్ఢనకా''**తి. పియాయితబ్బసభావా **పియరూపా. కామూపసంహితాతి** కామపటిసంయుత్తా. ఆలమ్బితబ్బతా ఏవ చేత్థ ఉపసంహితతాతి **''ఆరమ్మణం కత్వా''**తిఆదిమాహ. తణ్హాసఙ్ఖాతా నన్దీ **తణ్హానన్దీ,** న తుట్ఠినన్దీయేవ ''నన్దిం చరతీ''తిఆదీసు వియ. **గామన్తన్తి** గామసమీపం. **''అనుపచారట్ఠాన''**న్తి వత్వా తం దస్సేతి **''యత్థా''**తిఆదినా.

ఏత్థాతి యథానీహతే పాఠే. **''ఇమం ఏకం పరియాయం ఠపేత్వా''**తి వుత్తం తస్స ''పన్తానీ''తిపదేన సఙ్గహితత్తా. **అప్పసద్దాని అప్పనిగ్ఘోసానీతి** ఏత్థ **అప్ప**-సద్దో అభావత్థో.

పఠమమిగజాలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సమిద్ధిలోకపఞ్హాసుత్తవణ్ణనా

౬౮. ఆయాచనసుత్తతో పట్ఠాయాతి మిగజాలవగ్గే దుతియసుత్తతో పట్ఠాయ. పఠమసుత్తే పన దుతియకవిహారాదిభావో వుత్తోతి.

సమిద్ధిలోకపఞ్హాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఉపసేనఆసీవిససుత్తవణ్ణనా

౬౯. గహేత్వాతి పారుపనస్స సిథిలకరణేన వీమంసతో మోచేత్వా. **లేణచ్ఛాయాయాతి** పురిమదిసాయ లేణచ్ఛాయాయం. **పతిత్వాతి** లేణచ్ఛదనతో భస్సిత్వా. **ఘుట్ఠవిసోతి** చతూసు ఆసీవిసేసు సో ఘుట్ఠవిసో. తేనాహ ‘‘**తస్మా**’’తిఆది. **పరియాదియమానమేవాతి** ఖేపేన్తమేవ, వినాసేన్తమేవాతి అత్థో. **యథాపరిచ్ఛేదేనాతి** అత్తనో విసపరిచ్ఛేదానురూపం. **అఞ్ఞథాభావన్తి** వడ్ఢభావాదిపకతిజహనం. **సభావవిగమోతి** వినాసో.

ఉపసేనఆసీవిససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఉపవాణసన్దిట్ఠికసుత్తవణ్ణనా

౭౦. రూపం పటిసంవిదితం కరోతి ఞాతపరిఞ్ఞావసేన. **రూపరాగన్తి** నీలాదిభేదే రూపధమ్మే రాగం. **పటిసంవిదితం కరోతి** ‘‘అయం మే రాగో అప్పహీనో’’తి. ఏతేన సేక్ఖానం పచ్చవేక్ఖణా కథితా. తేన వుత్తం ‘‘ఏవమ్పి ఖో, ఉపవాణ, సన్దిట్ఠికో ధమ్మో హోతీ’’తిఆది. **రూపరాగం పటిసంవిదితం కరోతి** ‘‘నత్థి మే అజ్ఝత్తం రూపేసు రాగో’’తి పజానాతి. అసేక్ఖానం హాయం పచ్చవేక్ఖణా.

ఉపవాణసన్దిట్ఠికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమఛఫస్సాయతనసుత్తవణ్ణనా

౭౧. ఫస్సాకరానన్తి ఛన్నం ఫస్సానం ఆకరానం ఉప్పత్తిట్ఠానానం, చక్ఖాదీనన్తి అత్థో. **నట్ఠో నామ అహన్తి వదతి,** యో ఛన్నం ఫస్సాయతనానం సముదయాదిం యథాభూతం పజానాతి, సో వుసితవా, ఇతరో అవుసితవా అహఞ్చ తాదిసోతి. **అయమేవాతి** అయం చక్ఖుస్మిం ‘‘నేతం మమా’’తిఆదినా తిణ్ణం గాహానం అభావో ఏవ.

పఠమఛఫస్సాయతనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియఛఫస్సాయతనసుత్తవణ్ణనా

౭౨. అపునబ్భవోతి పునబ్భవాభావో.

౧౧. తతియఛఫస్సాయతనసుత్తవణ్ణనా

౭౩. పనస్ససన్తి ఏకంసేన నట్ఠోతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ ‘‘**అతినట్ఠో**’’తి, ధురతో ఏవ నట్ఠోతి అత్థో.

తతియఛఫస్సాయతనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మిగజాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. గిలానవగ్గో

౧-౩. పఠమగిలానసుత్తాదివణ్ణనా

౭౪-౭౮. అప్పఞ్ఞాతోతి నామగోత్తతో చేవ సీలాదిగుణేహి చ అప్పఞ్ఞాతో అవిస్సుతో. థేరమజ్ఝిమభావం అప్పత్తతాయ **నవో**.

పఠమగిలానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. దుతియఅవిజ్జాపహానసుత్తవణ్ణనా

౮౦. అనిచ్చాదివసేన అభినివిసనం **అభినివేసో,** సో ఏవ ధమ్మసభావం అతిక్కమిత్వా పరతో ఆమసనతో **పరామాసో,** సో ఏవ **గాహో**. తేన అభినివేసపరామాసగ్గాహేన **గణ్హితుం న యుత్తా** అనిచ్చాదిసభావత్తా. సఙ్ఖారా ఏవ పవత్తియా కారణభావతో **సఙ్ఖారనిమిత్తాని.** యో సఙ్ఖారేసు అపరిఞ్ఞాతాభినివేసేన పస్సితబ్బో అత్తాకారో, సో న హోతీతి అఞ్ఞో అనత్తాకారో, **తతో అఞ్ఞతో పస్సతి. పరిఞ్ఞాతాభినివేసో**తి తీరణపరిఞ్ఞాయ పరిచ్ఛిజ్జ ఞాతమిచ్ఛాభినివేసో. **పరిఞ్ఞాతాభినివేసో**తి వా పరిఞ్ఞాతవిపస్సనాభినివేసో. **విపస్సనా**తి అరూపసత్తకవసేన విపస్సనాయ పరిజానితబ్బా.

దుతియఅవిజ్జాపహానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సమ్బహులభిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా

౮౧. కేవలన్తి ఇతరలక్ఖణేహి అవోమిస్సం.

౧౦. ఫగ్గునపఞ్హాసుత్తవణ్ణనా

౮౩. తణ్హాయ పహీనాయ దిట్ఠిమానాపి పహీనా ఏవాతి ''**తణ్హాపపఞ్చస్స ఛిన్నత్తా ఛిన్నపపఞ్చే**''తి వుత్తం. దుతియపదేపి ఏసేవ నయో. ఇధ సత్తవోహారో చక్ఖాదీసు విజ్జమానేసు ఏవ హోతి, తస్మా పరినిబ్బుతానఞ్చ వోహారో చక్ఖాదీసు సన్నిస్సయేనేవ, నాఞ్ఞథాతి **అతిక్కన్తబుద్ధేహి పరిహరితాని చక్ఖుసోతాదీని పుచ్ఛామీతి పుచ్ఛతి** ''అత్థి ను ఖో భన్తే''తిఆదినా. **చక్ఖుసోతాదివట్టం** వట్టే పవత్తేయ్య.

ఫగ్గునపఞ్హాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

గిలానవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఛన్నవగ్గో

౧. పలోకధమ్మసుత్తవణ్ణనా

౮౪. **అనిచ్చలక్ఖణమేవ కథితం,** తఞ్చ పరియాయేన, అనిచ్చలక్ఖణే కథితే ఇతరలక్ఖణాని కథితానేవ హోన్తి బ్యభిచారభావతో.

౨. సుఞ్ఞతలోకసుత్తవణ్ణనా

౮౫. అత్తనో ఇదన్తి **అత్తనియన్తి** ఆహ **''అత్తనో సన్తకేనా''**తి.

౩. సంఖిత్తధమ్మసుత్తవణ్ణనా

౮౬. **వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి** ఖన్ధియవగ్గే ఖన్ధవసేన ఆగతం, ఇధ ఆయతనవసేనాతి అయమేవ విసేసో.

౪. ఛన్నసుత్తవణ్ణనా

౮౭. సబ్బనిమిత్తేహి పటిసల్లీయతి ఏతేనాతి **పటిసల్లానం,** ఫలసమాపత్తి. **జీవితహారకసత్థం** జీవితస్స హరణతో, సత్తానఞ్చ ససనతో హింసనతో . **పరిచరితోతి** పయిరుపాసితో. తేన యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జన్తి దీపేతి.

అనుపవజ్జన్తి పరేహి న ఉపవదితబ్బం. తం పనేత్థ ఆయతిం అప్పటిసన్ధిభావతో హోతీతి ఆహ **''అప్పవత్తిక''**న్తి. ''నేతం మమా''తిఆదీని వదన్తో **అరహత్తే పక్ఖిపిత్వా కథేసి. పుథుజ్జనభావమేవ దీపేన్తో వదతి** అకతకిచ్చభావదీపనేన. కిఞ్చాపి థేరో పుచ్ఛితం పఞ్హం అరహత్తే పక్ఖిపిత్వా కథేసి, ''న సమనుపస్సామీ''తి పన వదన్తో కిఞ్చి నిప్ఫత్తిం న కథేసి, తస్మా ''ఇదమ్పి మనసి కాతబ్బ''న్తి ఇదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధో.

కిలేసపస్సద్ధీతి కిలేసపరిళాహవూపసమో. **భవత్థాయ** పున భవత్థాయ. **ఆలయనికన్తి పరియుట్ఠానేతి** భవన్తరే అపేక్ఖాసఙ్ఖాతే ఆలయే నికన్తియా చ పరియుట్ఠానప్పత్తియా. **అసతి** అవిజ్జమానాయ. పటిసన్ధివసేన అఞ్ఞభవతో ఇధాగమనం **ఆగతి నామ. చుతివసేన గమనన్తి** చవనవసేన ఇతో గతి. అనురూపగమనం గతి నామ తదుభయం న హోతి. చుతూపపాతో అపరాపరభవనవసేన **చుతి,** ఉపపజ్జనవసేన **ఉపపాతో,** తదుభయమ్పి న హోతి. ఏవం పన చుతూపపాతే అసతి **నేవిధ** న ఇధ లోకే. **న హురం** న పరలోకే హోతి. తతో ఏవ **న ఉభయత్థ హోతి. అయమేవ అన్తో** అయం ఇధలోకే పరలోకే చ అభావోయేవ దుక్ఖస్స పరియోసానం. **అయమేవాతి** యథావుత్తో ఏవ – **ఏత్థ** ఏతస్మిం పాఠే పరమ్పరాగతో పమాణభూతో **అత్థో**.

యే పనాతి సమ్మవాదినో సన్ధాయ వదతి. **అన్తరాభవం ఇచ్ఛన్తి** ''ఏవం భవేన భవన్తరసమ్బన్ధో యుజ్జేయ్యా''తి. **నిరత్థకం** అన్తరాభవస్స నామ కస్సచి అభావతో. చుతిక్ఖన్ధానన్తరఞ్హి పటిసన్ధిక్ఖన్ధానంయేవ పాతుభావో. తేనాహ **''అన్తరాభవస్స...పే.... పటిక్ఖిత్తోయేవా''**తి. తత్థ **భావోతి** అత్థితా. **అభిధమ్మే కథావత్థుప్పకరణే** (కథా॰ ౫౦౫-౫౦౭) **పటిక్ఖిత్తోయేవ**. యది ఏవం ''అన్తరేనా''తి ఇదం కథన్తి ఆహ **''అన్తరేనా''**తిఆది. వికప్పతో అఞ్ఞం **వికప్పన్తరం,** తస్స దీపనం ''అన్తరేనా''తి వచనం. న అన్తరాభవదీపనం తాదిసస్స అనుపలబ్భనతో పయోజనాభావతో చ. యత్థ హి విపాకవిఞ్ఞాణస్స పచ్చయో, తత్థస్స నిస్సయభూతస్స వత్థుస్స సహభావీనఞ్చ ఖన్ధానం సమ్భవోతి సద్ధిం అత్తనో నిస్సయేన విఞ్ఞాణం

ఉప్పజ్జతేవాతి నాస్స ఉప్పత్తియా దేసదూరతా వేదితబ్బా. “నేవ ఇధ న హురం”న్తి వుత్తద్వయతో అపరం వికప్పేన “న ఉభయ”న్తి, తత్థపి న హోతియేవాతి అధిప్పాయో. ‘‘**అన్తరేనా**’’తి వా “వినా”తి ఇమినా సమానత్థో నిపాతో, తస్మా నేవిధ, న హురం, ఉభయం వినాపి నేవాతి అత్థో.

ఆహరీతి ఛిన్నవసేన గణ్హి. తేనాహ ‘‘**కణ్ఠనాళం ఛిన్దీ**’’తి. **పరిగ్గణ్హన్తోతి** సమ్మసన్తో. **పరినిబ్బుతో** దీఘరత్తం విపస్సనాయం యుత్తపయుత్తభావతో. ‘‘**అనుపవజ్జం ఛన్నేన భిక్ఖునా సత్థం ఆహరిత**’’న్తి, **కథేసీతి** అసేక్ఖకాలే బ్యాకరణం వియ కత్వా కథేసి.

ఇమినాతి “ఉపవజ్జకులానీ”తి ఇమినా వచనేన. **థేరోతి** సారిపుత్తత్థేరో. **ఏవన్తి** ఏవం పుబ్బకాలేసు సంసట్ఠవిహారీ హుత్వా ఠితో పచ్ఛా అరహత్తం పాపుణిస్సతీతి ఆసఙ్కన్తో పుచ్ఛతి. సేసం ఉత్తానమేవ.

ఛన్నసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. పుణ్ణసుత్తాదివణ్ణనా

౮౮-౮౯. తన్తి చక్ఖురూపద్వయం. తేనాహ ‘‘**చక్ఖుఞ్చేవ రూపఞ్చా**’’తి. **నన్దిసముదయాతి** నన్దియా సముదయతణ్హాయ సేసకారణేహి నన్దియా సముదితి సమోధానం నన్దిసముదయో, తస్మా నన్దిసముదయా. తేనాహ ‘‘**తణ్హాయ సమోధానేనా**’’తి. పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖస్స సమోధానేన సముదితి పవత్తియేవాతి సహ సముదయేన దుక్ఖస్స దస్సితత్తా ‘‘**వట్టం మత్థకం పాపేత్వా**’’తి వుత్తం. నిరోధూపాయేన సద్ధిం నిరోధస్స దస్సితత్తా ‘‘**వివట్టం మత్థకం పాపేత్వా**’’తి. పుచ్ఛానుసన్ధిఆదీసు అఞ్ఞతరో న హోతీతి ఆహ – ‘‘**పాటియేక్కో అనుసన్ధీ**’’తి.

చణ్డాతి కోధనా. **దుట్ఠాతి** దోసవన్తోతి అత్థో. **కిబ్బిసాతి** పాపా. **కక్ఖళాతి** దారుణా. **ఘటికముగ్గరేనాతి** ఏకస్మిం పక్ఖే ఘటికం దస్సేత్వా కతేన రస్సదణ్డేన. సత్తానం ససనతో సత్థం, తతో ఏవ జీవితస్స హరణతో హారకఞ్చాతి **సత్థహారకం. ఇన్ద్రియసంవరో ‘‘దమో’’తి వుత్తో** మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం దమనతో. **పఞ్ఞా ‘‘దమో’’తి వుత్తా** కిలేసవిసేవితానం దమనతో వూపసమనతో. **ఉపోసథకమ్మం ‘‘దమో’’తి వుత్తం** కాయద్వారాదీహి ఉప్పజ్జనకఅసమస్స దమనతో. **ఖన్తి ‘‘దమో’’తి వేదితబ్బా** అక్ఖన్తియా దమనతో వూపసమనతో. తేనాహ ‘‘**ఉపసమోతి తస్సేవ వేవచన**’’న్తి.

ఏత్థాతి సునాపరన్తజనపదే. **ఏతే ద్వేతి** అయం పుణ్ణత్థేరో తస్స కనిట్ఠోతి ఏతే ద్వే భాతరో. **ఆహచ్చ అట్ఠాసి** ఉళారం బుద్ధారమ్మణం పీతిం ఉప్పాదేత్వా. **సత్త సీహనాదే నదిత్వాతి** మమ్మచ్ఛేదకానమ్పి అక్కోసపరిభాసానం ఖమనే సన్తోసాభావదీపనం, పాణిప్పహారస్స, లేడ్డుప్పహారస్స, దణ్డప్పహారస్స, సత్థప్పహారస్స, జీవితవోరోపనస్స, ఖమనే సన్తోసాభావదీపనఞ్చాతి ఏవం సత్త సీహనాదే నదిత్వా. చతూసు ఠానేసు వసితత్తా పాళియం వసనట్ఠానం అనుద్దేసికం కత్వా ‘‘**సునాపరన్తస్మిం జనపదే విహరతి**’’ఇచ్చేవ వుత్తం.

చతూసు ఠానేసూతి అబ్బుహత్థపబ్బతే, సముద్దగిరివిహారే, మాతులగిరిమ్హి, మకుళకారామవిహారేతి ఇమేసు చతూసు ఠానేసు. **తన్తి** చఙ్కమం ఆరుయ్హ కోచి భిక్ఖు చఙ్కమితుం సమత్థో నత్థి మహతా సముద్దపరిస్సయేన భావనామనసికారస్స అనభిసమ్భుణనతో. **ఉప్పాతికన్తి** ఉప్పాతకరం మహాసఙ్ఖోభం ఉట్ఠపేత్వా. **సమ్ముఖేతి** అనిలపదేసే. **పటివేదేసున్తి** పవేదేసుం.

ఆరద్ధకాలతో పట్ఠాయాతి మణ్డలమాళస్స కాతుం పథవీమితకాలతో పభుతి. సచ్చబన్ధేన పఞ్చసతాని పరిపూరేతుం “**ఏకూనపఞ్చసతాన**”న్తి వుత్తం. **గన్ధకుటిన్తి** జేతవనమహావిహారే మహాగన్ధకుటిం.

సచ్చబన్ధనామోతి సచ్చబన్ధే పబ్బతే చిరనివాసితాయ “సచ్చబన్ధో”త్వేవ లద్ధనామో. **అరహత్తం పాపుణీతి** పఞ్చాభిఞ్ఞాపరివారం అరహత్తం అధిగచ్ఛి. తేనాహ “**మగ్గేనేవస్స అభిఞ్ఞా ఆగతా**”తి.

తస్మిం సన్నిపతితా మహాజనా కేచి సోతాపన్నా, కేచి సకదాగామినో, కేచి అనాగామినో, కేచి అరహన్తో అహేసుం. తత్థాపి కేచి తేవిజ్జా, కేచి ఛళభిఞ్ఞా, కేచి పటిసమ్భిదప్పత్తా అహేసుం. తం సన్ధాయ వుత్తం “**మహాజనస్స బన్ధనమోక్ఖో జాతో**”తి. యే పన తత్థ సరణగమనపఞ్చసీలదససీలసమాదానేన లద్ధానుగ్గహా, తేసం దేవతానఞ్చ వసేన “**మహన్తం బుద్ధకోలాహలం అహోసీ**”తి వుత్తం.

అరుణం పన మహాగన్ధకుటియంయేవ ఉట్ఠపేసి దేవతానుగ్గహత్థఞ్చేవ కులానుదయాయ చ. **అపాయమగ్గే ఓతారితో** “కోచి లోకస్స సజితా అత్థి, తస్స వసేన పవత్తిసంహారా హోన్తి, తేనేవాయం పజా సనాథా హోతి, తం యుఞ్జతి చ తస్మిం తస్మిం కమ్మే”తి మిచ్ఛాగాహేహి. **పరిచరితబ్బం యాచి** “ఏత్థ మయా చిరం వసితబ్బ”న్తి.

ఛట్ఠన్తి బాహియసుత్తం. తం **ఉత్తానమేవ** హేట్ఠా వుత్తనయత్తా.

పుణ్ణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. పఠమఏజాసుత్తాదివణ్ణనా

౯౦-౯౧. ఏజతి ఛళారమ్మణనిమిత్తం కమ్పతీతి **ఏజా**. తేనాహ “**చలనట్ఠేనా**”తి. **ఆబాధనట్ఠేన** పీళనట్ఠేన. **అన్తో దోసనట్ఠేనాతి** అన్తోచిత్తే ఏవ పదుస్సనట్ఠేన. **నికన్తనట్ఠేనాతి** ఛిన్దనట్ఠేన. **హేట్ఠా గహితమేవాతి** హేట్ఠా మఞ్ఞితసముగ్ఘాతసారుప్పసుత్తే ఆగతమేవ. **వుత్తనయమేవ** మఞ్ఞితసముగ్ఘాతసుత్తే.

పఠమఏజాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. పఠమద్వయసుత్తాదివణ్ణనా

౯౨-౯౩. **ద్వయన్తి** దుకం. పాళియం ఆమేడితలోపేన నిద్దేసోతి ఆహా “**ద్వే ద్వే కోట్ఠాసే**”తి. **ఏవమేతన్తి** ఏవం అనిచ్చాదిభావేన ఏతం చక్ఖురూపఞ్చాతి ద్వయం. **చలతీతి** అనవట్ఠానేన పచలతి. **బ్యథతీతి** జరాయ మరణేన చ పవేధతి. **హేతు చేవ** ఉప్పత్తినిమిత్తత్తా. **సహగతీతి** సహప్పవత్తి, తాయ గహేతబ్బత్తా “సఙ్గతీ”తి ఫస్సో వుత్తో. ఏస నయో సేసపదద్వయేపి. యస్మా చ సంగచ్ఛమానధమ్మవిముత్తా సఙ్గతి నామ నత్థి, తథా సన్నిపాతసమవాయా, తేసం వసేన నిబ్బత్తో ఫస్సో తథా వుచ్చతీతి. తేనాహ “**ఇమినా**”తిఆది.

వత్థూతి చక్ఖు నిస్సయపచ్చయాదిభావేన. **ఆరమ్మణన్తి** రూపం ఆరమ్మణపచ్చయాదిభావేన. **సహజాతా తయో ఖన్ధా** వేదనాదయో, తే సహజాతాదిపచ్చయభావేన. **అయం హేతూతి** అయం తివిధో హేతూ. **ఫస్సేనాతిఆదీసు** అయం సఙ్ఖేపత్థో – యస్మా రూపారమ్మణే ఫస్సే అత్తనో ఫుసనకిచ్చం కరోన్తే ఏవం వేదనా అనుభవనకిచ్చం, సఞ్ఞా సఞ్జాననకిచ్చం కరోతి,

తస్మా ‘‘**ఫస్సేన ఫుట్ఠమేవా**’’తిఆదివుత్తమేవ అత్థం ఇదాని పుగ్గలాధిట్ఠానేన దస్సేతుం ‘‘**ఫుట్ఠో**’’తిఆది వుత్తం. పఞ్చేవ ఖన్ధా భగవతా సమతింసాయ ఆకారేహి వుత్తా. కస్మాతి ఆహ ‘‘**కథ**’’న్తిఆది. రుక్ఖసాఖాసు రుక్ఖవోహారో వియ ఏకేకధమ్మేపి ఖన్ధవోహారో హోతియేవ. తేనాహ భగవా – ‘‘విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో’’తి (యమ॰ ఖన్ధయమక ౨).

పఠమద్వయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఛన్నవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సళవగ్గో

౧. అదన్తఅగుత్తసుత్తవణ్ణనా

౯౪. **అదమితాతి** దమం నిబ్బిసేవనభావం అనీతా. **అగోపితాతి** సతిసఙ్ఖాతాయ వతియా న రక్ఖితా. **అపిహితాతి** సతికవాటేన న పిహితా. చతూహిపి పదేహి ఇన్ద్రియానం అనావరణమేవాహ. అధికం వహన్తీతి అధివాహా, దుక్ఖస్స అధివాహా **దుక్ఖాధివాహా**. నిరయేసు ఉప్పజ్జనకం **నేరయికం. ఆది**-సద్దేన సేసపాళిం సఙ్గణ్హాతి.

సళేవాతి ఛ-కారస్స స-కారో, ళ-కారో పదసన్ధికరో. **యత్థాతి** నిమిత్తత్థే భుమ్మం. **అనవస్సుతా అతిన్తాతి** రాగేన అతేమితా.

అస్సాదితన్తి అస్సాదం ఇతం ఉపగతం. తేనాహ ‘‘**అస్సాదవన్త**’’న్తి. **సుఖదుక్ఖన్తి** ఇట్ఠానిట్ఠం. అన్వయతీతి అన్వయో, హేతు. ఫస్సోతి అన్వయో ఏతస్సాతి **ఫస్సన్వయన్తి** ఆహ – ‘‘**ఫస్సహేతుక**’’న్తి. ‘‘**అవిరుద్ధ**’’ఇతి విభత్తిలోపేన నిద్దేసో.

పపఞ్చసఞ్ఞాతి తణ్హాదిసమధూపసంహతసఞ్ఞా. తేనాహ ‘‘**కిలేససఞ్ఞాయ పపఞ్చసఞ్ఞా నామ హుత్వా**’’తి. పపఞ్చసఞ్ఞా ఏతేసం అత్థీతి **పపఞ్చసఞ్ఞా**, ఇతరీతరా నరా. **పపఞ్చయన్తాతి** సంసారే పపఞ్చం చిరాయనం కరోన్తా. **సఞ్ఞినోతి** గేహస్సితసఞ్ఞాయ సఞ్ఞావన్తో. **మనోమయం వితక్కన్తి** కేవలం మనసా సమ్భావితం మిచ్ఛావితక్కం. **ఇరీయతీతి** ఇరియం పటిపత్తిం ఇరీయతి పటిపజ్జతి.

సుట్ఠు భావితోతి సుట్ఠుభావం సుభావనం ఇతో భావితభావితో. **ఫుట్ఠస్స చిత్తన్తి** తేన యథావుత్తఫస్సేన ఫుట్ఠం అస్స చిత్తం. **న వికమ్పతే క్వచీతి** కిస్మిఞ్చి ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణే న కమ్పతి. **పారగాతి** పారగామినో భవథ.

అదన్తఅగుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. మాలుక్యపుత్తసుత్తవణ్ణనా

౯౫. **అపసాదేతీతి** తజ్జేతి. **ఉస్సాదేతీతి** ఉక్కంసేతి. **అయం కిర** థేరో మాలుక్యపుత్తో. **పమజ్జిత్వాతి** యోనిసోమనసికారస్స అననుయుఞ్జనేన పమజ్జిత్వా.

యత్రాతి పచ్చత్తం వచనాలఙ్కారే. **నామాతి** అసమ్భావనే అపసాదనపక్ఖే, ఉస్సాదనపక్ఖే పన సమ్భావనే. **కిం జాతన్తి** కిం తేన మహల్లకభావేన జాతన్తి మహల్లకభావం తిణాయపి అమఞ్ఞమానో వదతి. తేనాహ ''**యది...పే.... అనుగ్గణ్హన్తో**''తి. **అనుగ్గణ్హన్తోతి** అచిన్తేన్తో. మాదిసానం భగవతో ఓవాదో ఉపకారావహోతి ఏతరహి **ఓవాదఞ్చ పసంసన్తో**.

"అదిట్ఠా అదిట్ఠపుబ్బా"తిఆదినా పరికప్పవసేన వుత్తనిదస్సనం "యథా ఏతేసు ఛన్దాదయో న హోన్తి, ఏవమితరేసుపి పరిఞ్ఞాతేసూ"తి నయపటిపజ్జనత్థం, తేసమ్పి ఇమేహి సమానేతబ్బత్తా. తేన వుత్తం "సుపినకూపమా కామా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౪; ౨.౪౬; పాచి॰ ౪౧౭; చూళవ॰ ౬౫).

చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దిట్ఠే దిట్ఠమత్తన్తి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స రూపాయతనం యత్తకో గహణాకారో, తత్తకం. కిత్తకం పమాణన్తి అత్తసంవేదియం పరస్స న దిసితబ్బం, కప్పనామత్తం రూపం. తేనాహ ''**చక్ఖువిఞ్ఞాణం హి**''తిఆది. **రూపేతి** రూపాయతనే. **రూపమత్తమేవాతి** నీలాదిభేదం రూపాయతనమత్తం, న నీలాది. విసేసనివత్తనత్థో హి అయం మత్త-సద్దో. యది ఏవం, **ఏవ**-కారో కిమత్థియో? చక్ఖువిఞ్ఞాణఞ్హి రూపాయతనే లబ్భమానమ్పి నీలాదివిసేసం "ఇదం నీలం నామ, ఇదం పీతం నామా"తి న గణ్హాతి. కుతో నిచ్చానిచ్చాదిసభావత్థన్తి సంహితస్సపి నివత్తనత్థం ఏవకారగ్గహణం. తేనాహ ''**న నిచ్చాదిసభావ**''న్తి. **సేసవిఞ్ఞాణేహిపీతి** జవనవిఞ్ఞాణేహిపి.

దిట్ఠం నామ చక్ఖువిఞ్ఞాణం రూపాయతనస్స దస్సనన్తి కత్వా. తేనాహ ''**రూపే రూపవిజానన**''న్తి. **చక్ఖువిఞ్ఞాణమత్తమేవాతి** యత్తకం చక్ఖువిఞ్ఞాణం రూపాయతనే గహణమత్తం, తంమత్తమేవ మే సబ్బం చిత్తం భవిస్సతీతి అత్థో. "రాగాదిరహితా"తి వా పాఠో. **దిట్ఠం నామ** పదత్థతో చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దిట్ఠం రూపం. **తత్థేవాతి** చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దిట్ఠమత్తే రూపే. **చిత్తత్తయం** దిట్ఠమత్తం నామ చక్ఖువిఞ్ఞాణం వియ రాగాదివిరహేన పవత్తనతో. తేనాహ ''**యథా త**''న్తి ఆది.

మనోద్వారావజ్జనేన విఞ్ఞాతారమ్మణం విఞ్ఞాతన్తి అధిప్పేతం రాగాదివిరహేన విఞ్ఞేయ్యతో. తేనాహ ''**యథా ఆవజ్జనేనా**''తిఆది.

తదాతి తస్మిం కాలే, న తతో పట్ఠాయాతి అయమేత్థ అత్థోతి దస్సేతి. "దిట్ఠమత్త"న్తిఆదినా యేసం రాగాదీనం నివత్తనం అధిప్పేతం, తే "తేనా"తి ఏత్థ త-సద్దేన పచ్చామసీయన్తీతి ''**తేన రాగేన వా రత్తో**''తిఆది వుత్తం. **తత్థాతి** విసయే ధమ్మం, విసయభావో చ విసయినా సమ్బన్ధవసేన ఇచ్ఛితబ్బోతి వుత్తం ''**పటిబద్ధో**''తిఆది.

సతీతి రూపస్స యథాసభావసల్లక్ఖణా సతి **ముట్ఠా** పియనిమిత్తమనసికారేన అనుప్పజ్జనతో న దిస్సతి నప్పవత్తతి. **అజ్ఝోసాతి** అజ్ఝోసాయ. **గిలిత్వా** పరినిట్ఠపేత్వా అత్తనియకరణేన.

అభిజ్ఝా చ విహేసా చాతి కరణత్థే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ – ''**అభిజ్ఝాయ చ విహేసాయ చా**''తి. అత్థవసేన విభత్తిపరిణామోతి ఆహ – ''**అభిజ్ఝావిహేసాహీ**''తి. **ఆచినన్తస్సాతి** వడ్ఢేన్తస్స. **పటిస్సతోతి** పతిస్సతో సబ్బత్థ సతియా యుత్తో. **సేవతో చాపీతి** ఏత్థ **చ**-సద్దో **అపి**-సద్దో చ నిపాతమత్తన్తి ''**సేవన్తస్స**''ఇచ్చేవ అత్థో వుత్తో.

మాలుక్యపుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పరిహానసుత్తవణ్ణనా

౯౬. **పరిహానసభావన్తి** అనవజ్జధమ్మేహి పరిహాయనసభావం. **అభిభవితానీతి** అభిభూతాని నిబ్బిసేవనభావాకారేన. **సరసఙ్కప్పాతి** తస్మిం తస్మిం విసయే అనవట్ఠితభావేన సఙ్కప్పా. **సంయోజనియాతి** సంయోజేతబ్బా. సంయోజనానఞ్హి పునప్పునం ఉప్పత్తియా ఓకాసం దేన్తో కిలేసజాతం అధివాసేతి నామ. కిలేసో ఏవ **కిలేసజాతం. ఆరమ్మణం** పన చిత్తే కరోన్తో అధివాసేతి నామ. **ఛన్దరాగప్పహానేన న పజహతి** ఆరమ్మణం, కిలేసం పన అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనేన ఏవ. **అభిభవితం ఆయతనన్తి కథితం** అధివాసనాదినా. "కథఞ్చ, భిక్ఖవే, పరిహానధమ్మో హోతీ"తి **ధమ్మం పుచ్ఛిత్వా** తం **విభజన్తేన భగవతా** "తఞ్చే భిక్ఖు అధివాసేతీ"తిఆదినా **పుగ్గలేన** పుగ్గలాధిట్ఠానేన **ధమ్మో దస్సితో**.

పరిహానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పమాదవిహారీసుత్తవణ్ణనా

౯౭. **న పిదహిత్వా** చక్ఖున్ద్రియం న పిదహిత్వా సఞ్ఛాదిత్వా రితస్స. **బ్యాసిఞ్చతీతి** కిలేసేహి విసేసేన ఆసిఞ్చతి. **కిలేసతిన్తన్తి** కిలేసేహి అవస్సుతం. **దుబ్బలపీతి** తరుణా న బలప్పత్తా. **బలవపీతి** ఉబ్బేగా ఫరణప్పత్తా చ పీతి. **దరథప్పస్సద్ధీతి** కాయచిత్తదరథవూపసమలక్ఖణా పస్సద్ధి. **న ఉప్పజ్జన్తి** పచ్చయపరమ్పరాయ అసిద్ధత్తా. "కథఞ్చ, భిక్ఖవే, పమాదవిహారీ హోతీ"తిఆదినా **పుగ్గలం పుచ్ఛిత్వా** "పామోజ్జం న హోతి, పామోజ్జం జాయతీ"తిఆదినా చ, **ధమ్మేన** "పమాదవిహారీ అప్పమాదవిహారీ"తి చ **పుగ్గలో దస్సితో**.

పమాదవిహారీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సంవరసుత్తవణ్ణనా

౯౮. **ఇదన్తి** "కథఞ్చ, భిక్ఖవే, అసంవరో"తి? ఇదం వచనం. **పహాతబ్బధమ్మక్ఖానవసేనాతి** పహాతబ్బధమ్మస్సేవ కథనం వుత్తం. "కథఞ్చ, భిక్ఖవే, అసంవరో హోతీ"తి **ధమ్మం పుచ్ఛిత్వా** "సన్తి, భిక్ఖవే, చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా రూపా"తిఆదినా **ధమ్మోవ విభత్తో**.

సంవరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సమాధిసుత్తవణ్ణనా

౯౯. **చిత్తేకగ్గతాయాతి** సమథవసేన చిత్తేకగ్గతాయ. **పరిహాయమానేతి** తస్స అలాభేన పరిహాయమానే. **కమ్మట్ఠానన్తి** విపస్సనాకమ్మట్ఠానం, సమథమేవ వా.

౭. పటిసల్లానసుత్తవణ్ణనా

౧౦౦. **కమ్మట్ఠానన్తి** సమథవిపస్సనాకమ్మట్ఠానం.

౮-౯. పఠమనతుమ్హాకంసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౧-౧౦౨. ఉపమం పరివారేత్వాతి ఉపమం పరిహరిత్వా. **సుద్ధికవసేనా**తి ఉపమాయ వినా కేవలమేవ.

౧౦. ఉదకసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩. ఉదకోతి తస్స నామం. **వేదం** ఞాణం. సబ్బం జితవాతి **సబ్బజి. అవఖత**న్తి నిఖతం. **ఉచ్ఛాదనధమ్మో**తి ఉచ్ఛాదేతబ్బసభావో. **పరిమద్దనధమ్మో**తి పరిమద్దితబ్బసభావో. **పరిహతో**తి పరిహరితో. ఓదనకుమ్మాసూపచయుచ్ఛాదనపరిమద్దనపదేహీతి వత్తబ్బం. ఉచ్ఛాదనం వా పరిమద్దనమత్తమేవాతి కత్వా న గహితం.

ఉదకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సళవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియో పణ్ణాసకో.

౧౧. యోగక్ఖేమివగ్గో

౧. యోగక్ఖేమిసుత్తవణ్ణనా

౧౦౪. చతూహి యోగేహీతి కామయోగాదీహి చతూహి యోగేహి. **ఖేమినో**తి ఖేమవతో కుసలినో. **కారణభూత**న్తి కత్తబ్బఉపాయస్స కారణభూతం. పరియాయతి పవత్తిం నివత్తిఞ్చ ఞాపేతీతి పరియాయో, ధమ్మో చ సో పరియత్తిధమ్మత్తా పరియాయో చాతి ధమ్మపరియాయో, తం **ధమ్మపరియాయం**. యస్మా పన సో తస్సాధిగమస్స కారణం హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**ధమ్మకారణ**’’న్తి. **యుత్తి**న్తి సమథవిపస్సనాధమ్మానీతి వా చతుసచ్చధమ్మానీతి వా. ‘‘తస్మా’’తి పదం ఉద్ధరిత్వా – ‘‘కస్మా’’తి కారణం పుచ్ఛన్తో ‘‘**కిం అక్ఖాతత్తా, ఉదాహు పహీనత్తా**’’తి విభజిత్వా పుచ్ఛి. యస్మా పన ఛన్దరాగప్పహానం యోగక్ఖేమిభావస్స కారణం, న కథనం, తస్మా ‘‘**పహీనత్తా**’’తిఆది వుత్తం.

యోగక్ఖేమిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౧౦. ఉపాదాయసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౫-౧౧౩. వేదనాసుఖదుక్ఖన్తి వేదనాసఙ్ఖాతం సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చ కథితం. ‘‘అజ్ఝత్తం సుఖం దుక్ఖ’’న్తి వుత్తత్తా విముత్తిసుఖస్స చ సళాయతనదుక్ఖస్స చ కథితత్తా వివట్టసుఖం చేత్థ కథితమేవాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. కామం ఖన్ధియవగ్గే ఖన్ధవసేన దేసనా ఆగతా, న ఆయతనవసేన. ఏత్థ పన వత్తబ్బం అత్థజాతం ఖన్ధియవగ్గే వుత్తనయమేవాతి.

ఉపాదాయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

యోగక్ఖేమివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. లోకకామగుణవగ్గో

౧-౨. పఠమమారపాససుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౪-౧౧౫. ఆవసతి ఏత్థ కిలేసమారోతి **ఆవాసో**. కామగుణఅజ్ఝత్తికబాహిరాని ఆయతనాని. కిలేసమారస్స ఆవాసం గతో **వసం గతో. తివిధస్సాతి** పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖాతస్స తివిధస్సపి మారస్స. తతో ఏవ దేవపుత్తమారస్సపి వసం గతోతి సక్కా విఞ్ఞాతుం.

పఠమమారపాససుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. లోకన్తగమనసుత్తవణ్ణనా

౧౧౬. లోకియన్తి ఏత్థ సత్తకాయభూతగామాదీతి **లోకో**, చక్కవాళో. సఙ్ఖారో పన లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకో. అన్తన్తి** ఓసానం. **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన సంసన్దిత్వాతి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణగతియా సమానేత్వా అవిరోధేత్వా. **థోమేస్సామీతి** పసంసిస్సామి.

ఏవంసమ్పత్తికన్తి ఏవంసమ్పజ్జనకం ఏవంపస్సితబ్బం ఇదం మమ అజ్ఝేసనం. తేనాహ **''ఈదిసన్తి అత్థో''**తి. **జానం జానాతీతి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన జానితబ్బం జానాతి ఏవ. న హి పదేసఞ్ఞాణే ఠితో జానితబ్బం సబ్బం జానాతి. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన హి అవిసేసగ్గహణేన చ ''జాన''న్తి ఇమినా నిరవసేసం ఞేయ్యజాతం పరిగ్గయ్హతీతి తబ్బిసయాయ జాననకిరియాయ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ కరణం భవితుం యుత్తం. పకరణవసేన ''భగవా''తి పదసన్నిధానేన చ అయమత్థో విభావేతబ్బో. **పస్సితబ్బమేవ పస్సతీతి** దిబ్బచక్ఖు-పఞ్ఞాచక్ఖు-ధమ్మచక్ఖు-బుద్ధచక్ఖు-సమన్తచక్ఖు-సఙ్ఖాతేహి ఞాణచక్ఖూహి పస్సితబ్బం పస్సతి ఏవ. అథ వా **జానం జానాతీతి** యథా అఞ్ఞో సవిపల్లాసా కామరూపపరిఞ్ఞావాదినో జానన్తాపి విపల్లాసవసేన జానన్తి, న ఏవం భగవా. భగవా పన పహీనవిపల్లాసత్తా జానన్తో జానాతి ఏవ, దిట్ఠిదస్సనస్స అభావా పస్సన్తో పస్సతి ఏవాతి అత్థో.

దస్సనపరిణాయకట్ఠేనాతి యథా చక్ఖు సత్తానం దస్సనత్థం పరిణేతి సాధేతి, ఏవం లోకస్స యాథావదస్సనసాధనతోపి దస్సనకిచ్చపరిణాయకట్ఠేన **చక్ఖుభూతో**, పఞ్ఞాచక్ఖుమయత్తా వా సయమ్భుఞాణేన పఞ్ఞాచక్ఖుం భూతో పత్తోతి వా **చక్ఖుభూతో. ఞాణభూతోతి** ఏతస్స చ ఏవమేవ అత్థో దట్ఠబ్బో. ధమ్మా వా బోధిపక్ఖియా, తేహి ఉప్పన్నత్తా లోకస్స చ తదుప్పాదనతో అనఞ్ఞసాధారణం వా ధమ్మం పత్తో అధిగతోతి **ధమ్మభూతో**. ''బ్రహ్మ''న్తి వుచ్చతి సేట్ఠట్ఠేన మగ్గఞాణం, తేన ఉప్పన్నత్తా లోకస్స చ తదుప్పాదనతో తఞ్చ సయమ్భుఞాణేన పత్తోతి **బ్రహ్మభూతో**. చతుసచ్చధమ్మం వదతీతి **వత్తా**. చిరం సచ్చపటివేధం పవత్తేన్తో వదతీతి **పవత్తా. అత్థం నీహరిత్వాతి** దుక్ఖాదిఅత్థం ఉద్ధరిత్వా. పరమత్థం వా నిబ్బానం పాపయితా. అమతసచ్ఛికిరియం సత్తేసు ఉప్పాదేన్తో అమతం దదాతీతి **అమతస్స దాతా**. బోధిపక్ఖియధమ్మానం తదాయత్తభావతో **ధమ్మస్సామీ**. పునప్పునం యాచాపేన్తో భారియం కరోన్తో **గరుం కరోతి** నామ, తథా దువిఞ్ఞేయ్యం కత్వా కథేన్తోపి.

చక్ఖునా విజ్జమానేన **లోకసఞ్ఞీ హోతి,** న తస్మిం అసతి. న హి అజ్ఝత్తికాయతనవిరహేన లోకసమఞ్ఞా అత్థి. తేనాహ **''చక్ఖుఞ్హి లోకో''**తిఆది. **అప్పహీనదిట్ఠీతి** అసమూహతసక్కాయదిట్ఠికో ఘనవినిబ్భోగం కాతుం అసక్కోన్తో సముదాయం వియ అవయవం ''లోకో''తి సఞ్జానాతి చేవ మఞ్ఞతి చ. తథాతి ఇమినా ''లోకోతి సఞ్జానాతి చేవ మఞ్ఞతి చా''తి పదత్తయం

ఆకడ్ఢతి. **తస్సాతి** పుథుజ్జనస్స, చక్కవాళలోకస్స వా. చక్ఖాదిమేవ హి సహోకాసేన ‘‘చక్కవాళో’’తి పుథుజ్జనో సఞ్జానాతి. **గమనేనాతి** పదసా గమనేన. **న సక్కా** తేసం అనన్తత్తా. **లుజ్జనట్ఠేనాతి** అభిసఙ్ఖారలోకవసేన లోకస్స అన్తం దస్సేతుం వుత్తం. తస్స **అన్తో** నామ నిబ్బానం. తం పత్తుం సక్కా సమ్మాపటిపత్తియా పత్తబ్బత్తా. చక్కవాళలోకస్స పన అన్తో నామ, నత్థి తస్స గమనేన అప్పత్తబ్బత్తా.

ఇమేహి పదేహీతి ఇమేహి వాక్యవిభాగేహి పదేహి. తాని పన అక్ఖరసముదాయలక్ఖణానీతి ఆహ ‘‘**అక్ఖరసమ్పిణ్డనేహీ**’’తి. **పాటియేక్కఅక్ఖరేహీతి** తస్మిం తస్మిం పదే పటినియతసన్నివేసేహి విసుం విసుం చిత్తేన గయ్హమానేహి అక్ఖరేహీతి అత్థో.

గమనట్ఠేన ‘‘పఞ్ఞా’’ వుచ్చతి పఞ్ఞా, తాయ ఇతో గతో పత్తోతి **పణ్డితో,** పఞ్ఞవా. మహాపఞ్ఞతా నామ పటిసమ్భిదావసేన వేదితబ్బాతి ఆహ ‘‘**మహన్తే అత్థే**’’తిఆది. **యథా తన్తి** ఏత్థ **తన్తి** నిపాతమత్తం పఠమవికప్పే, దుతియవికప్పే పన పచ్చామసనన్తి ఆహ ‘‘**తం బ్యాకత**’’న్తి.

లోకన్తగమనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. కామగుణసుత్తవణ్ణనా

౧౧౭. చేతసోతి కరణే సామివచనం. చిత్తేన సంఫుసనం నామ అనుభవోతి ఆహ ‘‘**చిత్తేన అనుభూతపుబ్బా**’’తి. ఉతుత్తయానురూపతావసేన **పాసాదత్తయం,** తం వసేన **తివిధనాటకభేదో**. మనోరమ్మతామత్తేన కామగుణం కత్వా దస్సితం, న కామవసేన. న హి అభినిక్ఖమనతో ఉద్ధం బోధిసత్తస్స కామవితక్కా భూతపుబ్బా. తేనాహ మారో పాపిమా –

‘‘సత్త వస్సాని భగవన్తం, అనుబన్ధిం పదాపదం;

ఓతారం నాధిగచ్ఛిస్సం, సమ్బుద్ధస్స సతీమతో’’తి. (సు॰ ని॰ ౪౪౮);

మేత్తేయ్యో నామాతిఆది అనాగతారమ్మణదస్సనమత్తం, న బోధిసత్తస్స ఏవం ఉప్పజ్జతీతి. అత్తా పియాయితబ్బరూపో ఏతస్సాతి **అత్తరూపో,** ఉత్తరపదే పురిమపదలోపేనాతి ‘‘**అత్తనో హితకామజాతికేనా**’’తి అత్థో వుత్తో. **అత్తరూపేనాతి** వా పీతిసోమనస్సేహి గహితసభావేన తుట్ఠపహట్ఠేన ఉదగ్గుదగ్గేన. **అప్పమాదోతి** అప్పమజ్జనం కుసలధమ్మేసు అఖణ్డకారితాతి ఆహ ‘‘**సాతచ్చకిరియా**’’తి. **అవోస్సగ్గోతి** చిత్తస్స కామగుణేసు అవోస్సజ్జనం పక్ఖన్దితుం అప్పదానం. పురిమో వికప్పో కుసలానం ధమ్మానం కరణవసేన దస్సితో, పచ్ఛిమో అకుసలానం అకరణవసేన. **ద్వే ధమ్మాతి** అప్పమాదో సతీతి ద్వే ధమ్మా. అప్పమాదో సతి చ తథా పవత్తా చత్తారో కుసలధమ్మక్ఖన్ధా వేదితబ్బా. **కత్తబ్బాతి** పవత్తేతబ్బా.

తస్మిం ఆయతనేతి తస్మిం నిబ్బానసఞ్ఞితే కారణే పటివేధే. **తం కారణన్తి** ఛన్నం ఆయతనానం కారణం. సళాయతనం నిరుజ్ఝతి ఏత్థాతి **సళాయతననిరోధో వుచ్చతి నిబ్బానం**. తేనాహ ‘‘**నిబ్బానం. తం సన్ధాయా**’’తిఆది. **నిబ్బానస్మిన్తి** నిబ్బానమ్హి.

కామగుణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. సక్కపఞ్హసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౮-౧౧౯. **దిట్ఠేతి** పచ్చక్ఖభూతే. **ధమ్మేతి** ఉపాదానక్ఖన్ధధమ్మే. తత్థ హి అత్తాతి భవతి సఞ్ఞా దిట్ఠి చాతి అత్తభావసఞ్ఞా. తేనాహ – ‘‘**దిట్ఠేవ ధమ్మేతి ఇమస్మింయేవ అత్తభావే**’’తి. ‘‘**తన్నిస్సిత**’’న్తి ఏత్థ **తం**-సద్దేన హేట్ఠా అభినన్దనాదిపరియాయేన వుత్తా తణ్హా పచ్చామట్ఠాతి ఆహ – ‘‘**తణ్హానిస్సిత**’’న్తి. తం ఉపాదానం ఏతస్సాతి **తదుపాదానం**. తేనాహ – ‘‘తంగహణ’’న్తిఆది. తణ్హుపాదానసఙ్ఖాతం గహణం ఏతస్సాతి **తంగహణం. ఛట్ఠం ఉత్తానమేవ** పఞ్చమే వుత్తనయత్తా.

సక్కపఞ్హసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సారిపుత్తసద్ధివిహారికసుత్తవణ్ణనా

౧౨౦. **ఘటేస్సతీతి** పుబ్బేనాపరం ఘటితం సమ్బన్ధం కరిస్సతి. **విచ్ఛేదన్తి** బ్రహ్మచరియస్స విరోధిపచ్చయసముప్పత్తియా ఉచ్ఛేదం.

౮. రాహులోవాదసుత్తవణ్ణనా

౧౨౧. యే ధమ్మా సమ్మదేవ భావితా బహులీకతా విముత్తియా అరహత్తస్స సచ్ఛికిరియాయ సంవత్తన్తి, తే సద్ధాదయో సమ్భారా **విముత్తిపరిపాచనియాతి** అధిప్పేతా. **పరిపాచేన్తీతి** పరిపాకం పరిణామం గమేన్తి. **ధమ్మాతి** కారణభూతా ధమ్మా. **విసుద్ధికారణవసేనాతి** విసుద్ధికారణతావసేన, సా పన సద్ధిన్ద్రియాదీనం కారణతో విసుద్ధి. యథా నామ జాతిసమ్పన్నస్స ఖత్తియకుమారస్స విపక్ఖవిగమేన పక్ఖసఙ్గహేన పవత్తిట్ఠానసమ్పత్తియా చ పరిసుద్ధి హోతి, ఏవమేవం దట్ఠబ్బాతి దస్సేన్తో ‘‘**వుత్తం హేత**’’న్తిఆదిమాహ.

అస్సద్ధాదయోపి పుగ్గలా సద్ధాదీనం యావదేవ పరిహానాయ హోన్తి, సద్ధాదయో పారిపూరియావ, తథా పసాదనియసుత్తన్తాదిపచ్చవేక్ఖణా, **పసాదనియసుత్తన్తా** నామ సమ్పసాదనీయసుత్తాదయో. **సమ్మప్పధానేతి** సమ్మప్పధానసుత్తన్తే. **సతిపట్ఠానేతి** చత్తారో సతిపట్ఠానే. **ఝానవిమోక్ఖేతి** ఝానాని చేవ విమోక్ఖే చ ఉద్దిస్స పవత్తసుత్తన్తే. **గమ్భీరఞాణచరియేతి** ఖన్ధాయతనధాతుపటిచ్చసముప్పాదపటిసంయుత్తసుత్తన్తే.

కల్యాణమిత్తతాదయోతి కల్యాణమిత్తతా సీలసంవరో అభిసల్లేఖకథా వీరియారమ్భో నిబ్బేధికపఞ్ఞాతి ఇమే కల్యాణమిత్తాదయో **పఞ్చ ధమ్మా,** యే ‘‘ఇధ, మేఘియ, భిక్ఖు కల్యాణమిత్తో హోతీ’’తిఆదినా **ఉదానే** (ఉదా॰ ౩౧) కథితా. **లోకం వోలోకేన్తస్సాతి** ఆయస్మతో రాహులస్స తాసఞ్చ దేవతానం ఇన్ద్రియపరిపాకం పస్సన్తస్స. తతో యేన అన్ధవనం, తత్థ దివావిహారాయ మహాసమాగమో భవిస్సతీతి. తథా హి వక్ఖతి ‘‘ఏత్తకాతి గణనావసేన పరిచ్ఛేదో నత్థీ’’తి.

రుక్ఖపబ్బతనిస్సితా **భుమట్ఠకా,** ఆకాసచారివిమానవాసినో **అన్తలిక్ఖట్ఠకా. ధమ్మచక్ఖున్తి వేదితబ్బాని** చతుసచ్చధమ్మానం దస్సనట్ఠేన.

రాహులోవాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

లోకకామగుణవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. గహపతివగ్గో

౧-౩. వేసాలీసుత్తాదివణ్ణనా

౧౨౪-౧౨౬. ద్వీసూతి ఇమస్మిం గహపతివగ్గే పఠమదుతియేసు **తతియే చ వుత్తత్థమేవ** పాఠజాతం అపుబ్బం నత్థీతి అత్థో.

౪-౫. భారద్వాజసుత్తాదివణ్ణనా

౧౨౭-౧౨౮. కామం అఞ్ఞేపి పబ్బజితా యుత్తకాలే పిణ్డం ఉలమానా చరన్తియేవ, అయం పన ఓదరితో, తేనేవ కారణేన పబ్బజితోతి దస్సేన్తో **''పిణ్డం ఉలమానో''**తిఆదిమాహ. **ఘంసన్తోవాతి** భూమియం ఘంసన్తో ఏవ పత్తం ఠపేతి. **పరిక్ఖీణన్తి** సమన్తతో పరిక్ఖీణం. **నాళికో ...పే.... జాతం,** అతిరేకపత్తట్ఠపనస్స పటిక్ఖిత్తత్తా అఞ్ఞం న గణ్హాతి. **''ఇన్ద్రియభావనన్తి** చక్ఖాదిపఞ్చిన్ద్రియభావన"న్తి కేచి వదన్తి, తథా విపస్సనాభినివేసం కత్వా ఉపరివిపస్సనం వడ్ఢేత్వాతి అధిప్పాయో. అపరే పన "సద్ధాపఞ్చమానం ఇన్ద్రియానం వసేన విపస్సనాభినివేసం కత్వా తేన సుఖేన అభిఞ్ఞాపహానానం సమ్పాదనవసేన ఇన్ద్రియం భావేత్వా"తి వదన్తి.

ఉపసఙ్కమతీతి ఏత్థ యథా సో రాజా ఉపసఙ్కమి, తం ఆగమనతో పట్ఠాయ దస్సేతుం **''థేరో కిరా''**తిఆది ఆరద్ధం. **మహాపానం** నామ అఞ్ఞం కమ్మం అకత్వా పానపసుతో హుత్వా సత్తాహం తదనురూపపరిజనస్స సురాపివనం. తేనాహ **''మహాపానం నామ పివిత్వా''**తి. **సాలిథుసేహీతి** రత్తసాలిథుసేహి. **డయ్హమానం వియ** కిపిల్లికదంసనజాతాహి దుక్ఖవేదనాహి. **ముఖసత్తీహి విజ్ఝింసు** వల్లభతాయ. ఇత్థిలోలో హి సో రాజా.

పవేణిన్తి తేసం సమాదానపవేణిం బ్రహ్మచరియపబన్ధం. **పటిపాదేన్తీతి** సమ్పాదేన్తి. **గరుకారమ్మణన్తి** గరుకాతబ్బఆరమ్మణం, అవీతిక్కమితబ్బారమ్మణన్తి అత్థో. **అస్సాతి** రఞ్ఞో. **చిత్తం అనోతరన్తన్తి** పసాదవీథిం అనోతరన్తం అనుపగచ్ఛన్తం. **విహేఠేతున్తి** విబాధితుం.

లోభస్స అపరాపరుప్పత్తియా బహువచనవసేన **''లోభధమ్మా''**తి వుత్తం. **ఉప్పజ్జన్తీతిపి అత్థో యేవ,** యస్మా ఉప్పజ్జమానో లోభధమ్మో అత్తనో హేతుపచ్చయే పరిగ్గహాపేన్తో జానాపేన్తో వియ సహతి పవత్తతీతి. **ఇమమేవ కాయన్తి** ఏత్థ సమూహత్థే ఏవ **కాయ**-సద్దో గబ్భాసయాదిట్ఠానేసు ఉప్పజ్జనధమ్మసమూహవిసయత్తా, ఇతరే పన కాయూపలక్ఖితతాయ "కాయో"తి వేదితబ్బా. **ఉత్తానమేవ** హేట్ఠా వుత్తనయత్తా.

భారద్వాజసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఘోసితసుత్తవణ్ణనా

౧౨౯. రూపా చ మనాపాతి నీలాదిభేదా రూపధమ్మా చ మనసా మనుఞ్ఞా పియరూపా సంవిజ్జన్తి, ఇదఞ్చ సుఖవేదనీయస్స ఫస్సస్స సభావదస్సనత్థం. ఏవం **''రూపా చ మనాపా ఉపేక్ఖావేదనియా''**తి ఏత్థాపి యథారహం వత్తబ్బం. **చక్ఖువిఞ్ఞాణ...పే.... ఫస్సన్తి** వుత్తం. ఉపనిస్సయకోటియా హి చక్ఖువిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తఫస్సో సుఖవేదనీయో, న

సహజాతకోటియా. తేనాహ – ‘‘**ఏకం ఫస్సం పటిచ్చ జవనవసేన సుఖవేదనా ఉప్పజ్జతీ**’’తి. సేసపదేసూతి ‘‘సంవిజ్జతి ఖో, గహపతి, సోతధాతూ’’తి ఆగతేసు పఞ్చసు కోట్ఠాసేసు.

తేవీసతి ధాతుయో కథితా ఛన్నం ద్వారానం వసేన విభజ్జగహణేన. **వత్థునిస్సితన్తి** హదయవత్థునిస్సితం. పఞ్చద్వారే వీసతి, మనోద్వారే తిస్సో **ఏవం తేవీసతి**.

ఘోసితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. హాలిద్దికానిసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౦-౧౩౧. తం ఇత్థేతన్తి చక్ఖునా యం రూపం దిట్ఠం, తం ఇత్థన్తి అత్థో. **తం సుఖవేదనియన్తి** తం సుఖవేదనాయ ఉపనిస్సయకోటియా పచ్చయభూతం చక్ఖువిఞ్ఞాణఞ్చేవ, యో చ యథారహం ఉపనిస్సయకోటియా వా, అనన్తరో చే అనన్తరకోటియా వా, సహజాతో చే సమ్పయుత్తకోటియా వా, సుఖవేదనాయ పచ్చయో ఫస్సో. తం సుఖవేదనియఞ్చ ఫస్సం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖవేదనాతి యోజనా. **ఏస నయో సబ్బత్థ** సబ్బేసు సేసేసు సత్తసు వారేసు. **మనోధాతుయేవ వా సమానాతి** అభిధమ్మనయేన. సుత్తన్తనయేన పన సుఞ్ఞతట్ఠేన నిస్సత్తనిజ్జీవట్ఠేన చ మనోధాతుసమఞ్ఞం లభతేవ. **అట్ఠమం ఉత్తానమేవ** హేట్ఠా వుత్తనయత్తా.

హాలిద్దికానిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. లోహిచ్చసుత్తవణ్ణనా

౧౩౨. తేపి మాణవకాత్వేవ వుత్తా, న బ్రాహ్మణకుమారా ఏవ. **సేలేయ్యకానీతి** అఞ్ఞమఞ్ఞం సిలిస్సనలఙ్ఘనకీళనాని.

ఉపట్ఠానవసేన ఇభం హరన్తీతి **ఇబ్భా,** హత్థిగోపకా. తే పన నిహీనకుటుమ్బస్స భోగ్గం ఉపాదాయ గహపతిభావం ఉపాదాయ ‘‘గహపతికా’’తిపి వుచ్చన్తీతి ఆహ ‘‘**గహపతికా**’’తి. **కణ్హాతి** కణ్హాభిజాతికా. **రట్ఠం భరన్తీతి** యస్మిం రట్ఠే వసన్తి, తస్స రట్ఠస్స బలిం భరణేన, అత్తనో వా కుటుమ్బస్స భరణేన భరతా. **పరియాయన్తాతి** పరితో సంచరన్తా కీళన్తి.

సీలజేట్ఠకాతి సీలప్పధానా. యే పురాణం సరన్తి, తే సీలుత్తమా అహేసుం. **ద్వారాని** చక్ఖాదిద్వారాని.

అపక్కమిత్వా అపేతా విరహితా హుత్వా. **విసమానీతి** విగతసమాని దుచ్చరితసభావాని. **నానావిధదణ్డా** నానావిధదణ్డనిపాతా.

అనాహారకాతి కిఞ్చి అభుఞ్జనకా. పఙ్కో వియ **పఙ్కో**, మలం. దన్తపఙ్కో పురిమపదలోపేన పఙ్కోతి వుత్తోతి ‘‘**పఙ్కో నామ దన్తమల**’’న్తి వుత్తం. అజేహి కాతబ్బకానం అకోపేత్వా కరణం సమాదానవసేన **వతం**. ఏస నయో సేసేసుపి. కోహఞ్ఞం నామ అత్తని విజ్జమానదోసం పటిచ్ఛాదేత్వా అసన్తగుణపకాసనాతి ఆహ – ‘‘**పటిచ్ఛన్న...పే.... కోహఞ్ఞఞ్చేవా**’’తి. **పరిక్ఖారభణ్డకవణ్ణాతి** పరిక్ఖారభణ్డా కప్పకాతి. తే చ ఖో అత్తనో జీవికత్థాయ ఆమిసకిఞ్జక్ఖస్స అత్తనిబన్ధనత్థాయ అమోచనత్థాయ కతా.

అఖిలన్తి చేతోఖిలరహితం బ్రహ్మవిహారవసేన. తేనాహ ‘‘**ముదు అథద్ధ**’’న్తి.

అధిముత్తోతి అభిరతివసేన యుత్తపయుత్తో. **పరిత్తచిత్తో**తి పరితో ఖణ్డితచిత్తో. **అప్పమాణచిత్తో**తి ఏత్థ “కో అయ”న్తి పటిక్ఖితుం సక్కుణేయ్యచిత్తో.

లోహిచ్చసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. వేరహచ్చానిసుత్తవణ్ణనా

౧౩౩. బ్రాహ్మణిం ధమ్మసవనాయ చోదేన్తో మాణవకో ‘‘**యగ్ఘే**’’తి అవోచ. తేనాహ ‘‘**యగ్ఘేతి చోదనత్థే నిపాతో**’’తి.

వేరహచ్చానిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

గహపతివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. దేవదహవగ్గో

౧. దేవదహసుత్తవణ్ణనా

౧౩౪. మనం రమయన్తాతి ఆపాథగతా మనస్స రమణవసేన పియాయితబ్బతావసేన పవత్తన్తా.

౨. ఖణసుత్తవణ్ణనా

౧౩౫. ఛఫస్సాయతనికాతి ఛహి ఫస్సాయతనేహి అనిట్ఠసంవేదనియా. **ఛద్వారఫస్సపటివిఞ్ఞత్తీ**తి ఛహిపి ద్వారేహి ఆరమ్మణస్స పటిసంవేదనా హోతియేవ సబ్బసో దుక్ఖానుభవనత్థం. **తావతింసపుర**న్తి సుదస్సనమహానగరం. **అభావో నామ నత్థి** సబ్బథా సుఖానుభవనతో. **నిరయే**తి ఇమినా దుగ్గతి భవసామఞ్ఞేన ఇతరాపాయాపి గహితా ఏవ. **మగ్గబ్రహ్మచరియవాసం వసితుం న సక్కా**తి ఇమినా పన సబ్బేసమ్పి అచ్ఛిన్దికట్ఠానానం గహణం దట్ఠబ్బం. **ఇమేవా**తి ఇమస్మిం మనుస్సలోకే ఏవ. **అపాయోపి పఞ్ఞాయతి** అపాయదుక్ఖసదిసస్స దుక్ఖస్స కదాచి పటిసంవేదనతో. **సగ్గోపి పఞ్ఞాయతి** దేవభోగసదిససమ్పత్తియా కదాచి పటిలభితబ్బతో.

అయం కమ్మభూమీతి అయం మనుస్సలోకో పురిసథామకరణాయ కమ్మభూమి నామ తాసం యోగ్యట్ఠానభావతో. తత్థ పధానకమ్మం దస్సేన్తో ‘‘**ఇధ మగ్గభావనా**’’తి ఆహ. **ఠానానీ**తి కారణాని. **సంవేజనియానీ**తి సంవేగజననాని బహూని జాతిఆదీని. తథా హి జాతి, జరా, బ్యాధి, మరణం, అపాయభవం, తత్థపి నిరయూపపత్తిహేతుకం, తిరచ్ఛానుపపత్తిహేతుకం, అసూరకాయూపపత్తిహేతుకం, అతీతే వట్టమూలకం, అనాగతే వట్టమూలకం, పచ్చుప్పన్నే ఆహారపరియేట్ఠిమూలకన్తి బహూని సంవేగవత్థూని పచ్చవేక్ఖిత్వా **సంవేగజాతో** సఞ్జాతసంవేగో యోనిసో పధానమనుయుఞ్జస్సు. **సంవేగా**తి సంవేగమాపజ్జస్సు.

ఖణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పఠమరూపారామసుత్తవణ్ణనా

౧౩౬. **సమ్ముదితా** సమ్మోదప్పత్తా, **పమోదితా** సఞ్జాతపమోదా. **దుక్ఖాతి** దుక్ఖవన్తో సఞ్జాతదుక్ఖా. తేనాహ ‘‘**దుక్ఖితా**’’తి. సుఖం ఏతస్స అత్థీతి **సుఖో,** సుఖీ. తేనాహ ‘‘**సుఖితో**’’తి. **యత్తకా** రూపాదయో ధమ్మా లోకే **అత్థీతి వుచ్చతి. పస్సన్తానన్తి** సచ్చపటివేధేన సమ్మదేవ పస్సన్తానం. ‘‘**పచ్చనీకం హోతీ**’’తి వత్వా తం పచ్చనీకభావం దస్సేతుం ‘‘**లోకో హీ**’’తిఆది వుత్తం. **అసుభాతి** ‘‘ఆహూ’’తిపదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **సబ్బమేతన్తి** ‘‘సుఖం దిట్ఠమరియేభి…పే.… తదరియా సుఖతో విదూ’’తి చ వుత్తం. సబ్బమేతం నిబ్బానమేవ సన్ధాయ వుత్తం. నిబ్బానమేవ హి ఏకన్తతో సుఖం నామ.

పఞ్చనవుతిపాసణ్డినో తేసఞ్చ పాసణ్డిభావో పపఞ్చసూదనిట్ఠకథాయం పకాసితో ఏవ. **కిలేసనీవరణేన నివుతానన్తి** కిలేసఖన్ధా కిలేసనీవరణం, తేన నివారితానం. **నిబ్బానదస్సనం** నామ అరియమగ్గో, తేన తస్స పటివిజ్ఝనఞ్చ **కాళమేఘఅవచ్ఛాదితం వియ చన్దమణ్డలం.**

పరిచ్ఛిన్దిత్వాతి అసుభభావపరిచ్ఛిన్దనేన సమ్మావిఞ్ఞాణదస్సనేన చ పరిచ్ఛిన్దిత్వా. **మగ్గధమ్మస్సాతి** అరియమగ్గధమ్మస్స.

అనుపన్నేహీతి అను అను అవిహాయ పటిపన్నేహి. **కో ను అఞ్ఞో జానితుం అరహతి,** అఞ్ఞో న జానాతీతి దస్సేతి.

పఠమరూపారామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౧౨. దుతియరూపారామసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౭-౧౪౫. **సుద్ధికం కత్వా** గాథాబన్ధనేన వినా కేవలం చుణ్ణియపదవసేనేవ. **తథా తథాతి** అజ్ఝత్తికాని బాహిరాని చ ఆయతనాని అనిచ్చలక్ఖణేన దుక్ఖానత్తలక్ఖణేహి చ యోజేత్వా దస్సనవసేన.

దుతియరూపారామసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

దేవదహవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. నవపురాణవగ్గో

౧. కమ్మనిరోధసుత్తవణ్ణనా

౧౪౬. సమ్పతి విజ్జమానస్స చక్ఖుస్స తంనిబ్బత్తస్స కమ్మస్స చ అధిప్పేతత్తా ‘‘**న చక్ఖు పురాణం, కమ్మమేవ పురాణ**’’న్తి వత్వా యథా తస్స చక్ఖుస్స పురాణపరియాయో వుత్తో, తం దస్సేన్తో ఆహ – ‘‘**కమ్మతో పనా**’’తిఆది. **పచ్చయనామేనాతి** పురిమజాతిసంసిద్ధత్తా ‘‘పురాణ’’న్తి వత్తబ్బస్స పచ్చయభూతస్స కమ్మస్స నామేన. **ఏవం వుత్తన్తి** ‘‘పురాణకమ్మ’’న్తి ఏవం వుత్తం. **పచ్చయేహి అభిసమాగన్త్వా కతన్తి** తణ్హావిజ్జాదిపచ్చయేహి అభిముఖభావేన సమాగన్త్వా సమేచ్చ నిబ్బత్తితం. **చేతనాయాతి** కమ్మచేతనాయ. **పకప్పితన్తి** అభిసమీహితం. **వేదనాయాతి** అత్తానం నిస్సాయ ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తాయ వేదనాయ. **వత్థూతి** నిబ్బత్తికారణం పవత్తట్ఠానన్తి విపస్సనాపఞ్ఞాయ **పస్సితబ్బం. కమ్మస్స**

నిరోధేనాతి కిలేసానం అనుప్పాదనిరోధసిద్ధేన కమ్మస్స నిరోధేన. **విముత్తిం ఫుసతీతి** అరహత్తఫలవిముత్తిం పాపుణాతి. **ఆరమ్మణభూతో నిరోధో** నిబ్బానం ''**కమ్మనిరోధో**''తి వుచ్చతి, "కమ్మం నిరుజ్ఝతి ఏత్థా"తి కత్వా. "ఝాయథ, భిక్ఖవే, మా పమాదత్థా"తి వుత్తత్తా ''**పుబ్బభాగవిపస్సనా కథితా**''తి వుత్తం.

కమ్మనిరోధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౫. అనిచ్చనిబ్బానసప్పాయసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪౭-౧౫౦. నిబ్బానస్సాతి నిబ్బానాధిగమస్స, కిలేసనిబ్బానస్సేవ వా. **ఉపకారపటిపదన్తి** ఉపకారావహం పటిపదం. **చతూసూతి** దుతియాదీసు చతూసు. నిబ్బానసప్పాయా పటిపదా దేసితాతి కత్వా ''**సహ విపస్సనాయ చత్తారో మగ్గా కథితా**''తి వుత్తం.

అనిచ్చనిబ్బానసప్పాయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౭. అన్తేవాసికసుత్తాదివణ్ణనా

౧౫౧-౧౫౨. అన్త-సద్దో సమీపత్థే వత్తతి "ఉదకన్తం వనన్త"న్తిఆదీసు, కిలేసో పన అతిఆసన్నే వసతి అబ్భన్తరవుత్తితాయాతి ''**అన్తేవాసిక**''న్తి వుత్తో విభత్తిఅలోపేన యథా "వనేకుసలో, కూలేరుక్ఖా"తి. తేనాహ – ''**అనన్తేవాసికన్తి అన్తోవసనకిలేసవిరహిత**''న్తి. **ఆచరణకకిలేసవిరహితన్తి** సముదాచరణకిలేసరహితం. **అన్తో అస్స వసన్తీతి** అస్స పుగ్గలస్స అన్తో అబ్భన్తరే చిత్తే వసన్తి పవత్తన్తి. **తే ఏతం అధిభవన్తీతి** తే కిలేసా ఏతం పుగ్గలం అభిభవిత్వా అత్తనో వసే వత్తేన్తి. తేనాహ – ''**అజ్ఝోత్థరన్తి సిక్ఖాపేన్తి వా**''తి. **తేహి ఆచరియేహీతి** తేహి కిలేససఙ్ఖాతేహి సత్తే అత్తనో గతియం ఠపేన్తేహి ఆచరియేహి. **సత్తమం హేట్ఠా కథితనయమేవాతి** యస్మా హేట్ఠా ఖన్ధవసేన దేసనా ఆగతా, ఇధ ఆయతనవసేనాతి అయమేవ విసేసో.

అన్తేవాసికసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అత్థినుఖోపరియాయసుత్తవణ్ణనా

౧౫౩. పరియాయతి పరిగచ్ఛతి ఫలం ఏతస్సాతి **పరియాయో** హేతూతి ఆహ – ''**యం పరియాయన్తి యం కారణ**''న్తి. పచ్చక్ఖదిట్ఠే అవిపరీతే అత్థే పవత్తసద్ధా **పచ్చక్ఖసద్ధా** యథా "సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా, స్వాఖాతో ధమ్మో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౮) చ. **ఏవం కిరాతి** ఇతి కిరాయ ఉప్పన్నో సద్దహనాకారో సద్ధాపతిరూపకో. **ఏతన్తి** "అఞ్ఞత్రేవ సద్ధాయా"తి ఏతం వచనం . **రుచాపేత్వాతి** కిఞ్చి అత్థం అత్తనో మతియా రోచేత్వా. **ఖమాపేత్వాతి** తస్సేవ వేవచనం, చిత్తం తథా ఖమాపేత్వా. తేనాహ – ''**అత్థేతన్తి గహణాకారో**''తి. పరమ్పరాగతస్స అత్థస్స ఏవం కిరస్సాతి **అనుస్సవనం. కారణం చిన్తేన్తస్సాతి** యుత్తిం చిన్తేన్తస్స. **కారణం ఉపట్ఠాతీతి** "సాధూ"తి అత్తనో చిత్తస్స ఉపతిట్ఠతి. **అత్థేతన్తి** "ఏతం కారణం ఏవమయమత్థో యుజ్జతీ"తి చిత్తేన **గహణం. ఆకారపరివితక్కోతి** యుత్తిపరికప్పనా. **లద్ధీతి** నిచ్ఛయేన గహణం, సా చ ఖో దిట్ఠి అయాథావగ్గహణేన అఞ్ఞాణమేవాతి దట్ఠబ్బం. **తన్తి** లద్ధిం. **అత్థేసాతి** ఏసా లద్ధి మమ ఉప్పన్నా అత్థి యుత్తరూపా హుత్వా ఉపలబ్భతి. ఏవం గహణాకారో **దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తి నామ,** పఠముప్పన్నలద్ధిసఙ్ఖాతాయ దిట్ఠియా నిజ్ఝానం ఖమనాకారో **దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తి నామ. పఞ్చ ఠానానీతి** యథావుత్తాని సద్ధాదీని పఞ్చ కారణాని. **ముఞ్చిత్వా** అగ్గహేత్వా. హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝానం రాగాదీనం అభావం

సన్ధాయ “నత్థి మే అజ్ఝత్తం రాగదోసమోహో”తి అయం సేక్ఖానం పచ్చవేక్ఖణా, సబ్బసో అభావం సన్ధాయ అసేక్ఖానన్తి ఆహ – **‘‘సేక్ఖాసేక్ఖానం పచ్చవేక్ఖణా కథితా’’**తి. “సన్తం వా అజ్ఝత్త”న్తిఆదినా **సేక్ఖానం,** “అసన్తం వా అజ్ఝత్త”న్తిఆదినా **అసేక్ఖానం పచ్చవేక్ఖణా కథితా**తి దట్ఠబ్బం.

అత్థినుఖోపరియాయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. ఇన్ద్రియసమ్పన్నసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౪-౧౩౫. “సమ్పన్నసీలా, భిక్ఖవే, విహరథా”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౬౪) వియ పరిపుణ్ణత్థో ఇధ **సమ్పన్న**-సద్దోతి ఆహ **‘‘పరిపుణ్ణిన్ద్రియో’’**తి. ఇన్ద్రియేహి సమన్నాగతత్తా పరిపుణ్ణిన్ద్రియో నామ హోతీతి సమ్బన్ధో. ఏవం సతి సమన్నాగమసమ్పత్తి వుత్తా హోతీతి ఆసఙ్కన్తో **‘‘చక్ఖాదీని వా’’**తిఆదిమాహ. **తం సన్ధాయా**తి దుతియవికప్పేన వుత్తమత్థం సన్ధాయ. హేట్ఠా ఖన్ధియవగ్గే ఖన్ధవసేన దేసనా ఆగతా, ఇధ ఆయతనవసేనాతి ఆహ **‘‘వుత్తనయమేవా’’**తి.

ఇన్ద్రియసమ్పన్నసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

నవపురాణవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియో పణ్ణాసకో.

౧౬. నన్దిక్ఖయవగ్గో

౧-౪. అజ్ఝత్తనన్దిక్ఖయసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౬-౧౩౯. అత్థతోతి సభావతో. ఞాణేన అరియతో ఞాతబ్బతో **అత్థో,** సభావోతి. ఏవఞ్హి అభిజ్జనసభావో నన్దనట్ఠేన **నన్దీ,** రఞ్జనట్ఠేన **రాగో. విముత్తివసేనా**తి విముత్తియా అధిగమవసేన. **ఏత్థా**తి ఇమస్మిం పఠమసుత్తే. **దుతియాదీసూ**తి దుతియతతియచతుత్థేసు. **ఉత్తానమేవ** హేట్ఠా వుత్తనయత్తా.

అజ్ఝత్తనన్దిక్ఖయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. జీవకమ్బవనసమాధిసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౦-౧౬౧. సమాధివికలానం చిత్తేకగ్గతం లభన్తానం, పటిసల్లానవికలానం కాయవివేకఞ్చ చిత్తేకగ్గతఞ్చ లభన్తానన్తి యోజనా. **పాకటం హోతీ**తి విభూతం హుత్వా ఉపట్ఠాతి. **ఓక్కాయతి పచ్చక్ఖాయతీ**తి చతుసచ్చధమ్మానం విభూతభావేన ఉపట్ఠానస్స కథితత్తా వుత్తం – **‘‘ద్వీసుపి…పే… కథితా’’**తి.

జీవకమ్బవనసమాధిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౯. కోట్ఠికఅనిచ్చసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౨-౧౬౪. అనిచ్చానుపస్సనాదయో ఏవ **విముత్తిపరిపాచనియా ధమ్మా** నామ. థేరస్స తదా సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని న పరిపాకం ఉపగతాని, థేరో ఇమాహి దేసనాహి ఇన్ద్రియపరిపాకమగమాసి.

కోట్ఠికఅనిచ్చసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦-౧౨. మిచ్ఛాదిట్ఠిపహానసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౫-౧౬౭. పాటియేక్కన్తి విసుం విసుం. **వుత్తనయేనేవా**తి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అపుబ్బస్స వత్తబ్బస్స అభావా.

మిచ్ఛాదిట్ఠిపహానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

నన్దిక్ఖయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౭. సట్ఠిపేయ్యాలవగ్గో

౧-౬౦. అజ్ఝత్తఅనిచ్చఛన్దసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౮-౨౨౭. "యం, భిక్ఖవే, అనిచ్చం, తత్ర వో ఛన్దో పహాతబ్బో"తిఆదినా తేసం తేసం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయవసేన సట్ఠి సుత్తాని కథితాని , తాని చ పేయ్యాలనయేన దేసనం ఆరుళ్హానీతి "**సట్ఠిపేయ్యాలో నామ హోతీ**"తి వుత్తం. తేనాహ "**యాని పనేత్థా**"తిఆది.

అజ్ఝత్తఅనిచ్చఛన్దసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సట్ఠిపేయ్యాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౮. సముద్దవగ్గో

౧. పఠమసముద్దసుత్తవణ్ణనా

౨౨౮. యది "దుప్పూరణట్ఠేన సముద్దనట్ఠేనా"తి ఇమినా అత్థద్వయేన సాగరో "సముద్దో"తి వుచ్చతి, చక్ఖుస్సేవేతం నిప్పరియాయతో యుజ్జతీతి దస్సేతుం "**యదీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **దుప్పూరణట్ఠేనా**తి పూరేతుం అసక్కుణేయ్యభావేన. **సముద్దనట్ఠేనా**తి సబ్బసో ఉపరూపరిపక్ఖిత్తగమనేన. మహాగఙ్గాదిమహానదీనం మహతా ఉదకోఘేన అనుసంవచ్ఛరం అనుపక్ఖన్దమానోపి హి సముద్దో పారిపూరిం న గచ్ఛతి, యఞ్చ భూమిపదేసం ఓత్థరతి, తం సముద్దభావం నేతి, అభావం వా పాపుణాతి అపయాతే సముద్దోదకే, తం వా అనుదకభావపత్తియా అతథమేవ హోతి. కామఞ్చేస దుప్పూరణట్ఠో సముద్దనట్ఠో సాగరే లబ్భతి, తథాపి తం ద్వయం చక్ఖుస్మింయేవ విసేసతో లబ్భతీతి దస్సేన్తో "**తస్స హీ**"తిఆదిమాహ. **సమోసరన్త**న్తి సబ్బసో నీలాదిభాగేహి ఓసరన్తం, ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తన్తి అత్థో. **కాతుం న సక్కోతి** దుప్పూరణీయత్తా. **సదోసగమనేన గచ్ఛతి** సత్తసన్తానస్స దుస్సనతో. దుస్సనట్ఠతా చస్స చక్ఖుద్వారికతణ్హావసేన వేదితబ్బా. యథా సముద్దే అపరాపరం పరివత్తమానో ఊమియా వేగో సముద్దస్సాతి వుచ్చతి, ఏవం చక్ఖుసముద్దస్స పురతో అపరాపరం పరివత్తమానం

నీలాదిభేదం రూపారమ్మణం చక్ఖుస్సాతి వత్తబ్బతం అరహతి అనఞ్ఞసాధారణత్తాతి వుత్తం ''**రూపమయో వేగో**''తి. **అసమపేక్ఖితేతి** సమ్మాదస్సనే రూపే మనాపభావం అమనాపభావఞ్చ గహేత్వా, "ఇదం నామ మయా దిట్ఠ"న్తి అనుపధారేన్తస్స కేవలం సమూహఘనవసేన గణ్హన్తస్స గహణం అసమపేక్ఖనం. **సహతీతి** అధిభవతి, తంనిమిత్తం కఞ్చి వికారం నాపజ్జతి.

ఊమీతి వీచియో. **ఆవట్టో** ఆవట్టనవసేన పవత్తం ఉదకం. గాహరక్ఖసమకరాదయో **గాహరక్ఖసో**. యథా సముద్దే ఊమియో ఉపరూపరి వత్తమానా అత్తని పతితపుగ్గలం అజ్ఝోత్థరిత్వా అనయబ్యసనం ఆపాదేన్తి, తథా ఆవట్టగాహరక్ఖసా. ఏవమేతే రాగాదయో కిలేసా సయం ఉప్పన్నకసత్తే అజ్ఝోత్థరిత్వా అనయబ్యసనం ఆపాదేన్తి, కిలేసుప్పత్తినిమిత్తతాయ సత్తానం అనయబ్యసనాపత్తిహేతుభూతస్స ఊమిభయస్స ఆరమ్మణవసేన చక్ఖుసముద్దో "సఊమిసావట్టో సగాహో సరక్ఖసో''తి వుత్తో.

ఊమిభయన్తి ఏత్థ భాయతి ఏతస్మాతి భయం, ఊమీవ భయం ఊమిభయం. కుజ్ఝనట్ఠేన **కోధో**. స్వేవ చిత్తస్స చ అభిమద్దనవసేనుప్పాదనత్థేన దళ్హం ఆయాసనట్ఠేన **ఉపాయాసో**. ఏత్థ చ అనేకవారం పవత్తిత్వా సత్తే అజ్ఝోత్థరిత్వా సీసం ఉక్ఖిపితుం అదత్వా అనయబ్యసననిప్ఫాదనేన కోధూపాయాసస్స **ఊమిసదిసతా** దట్ఠబ్బా. తథా కామగుణా కిలేసాభిభూతే సత్తే మానే వియ రూపాదివిసయసఙ్ఖాతే అత్తని సంసారేత్వా యథా తతో బహిభూతే నేక్ఖమ్మే చిత్తమ్పి న ఉప్పజ్జతి, ఏవం ఆవట్టేత్వా బ్యసనాపాదనేన **ఆవట్టసదిసతా** దట్ఠబ్బా. యదా పన గాహరక్ఖసో ఆరక్ఖరహితం అత్తనో గోచరభూమిగతం పురిసం అభిభుయ్య గహేత్వా అగోచరే ఠితమ్పి గోచరం నేత్వా భేరవరూపదస్సనాదినా అత్తనో ఉపక్కమం కాతుం అసమత్థం కత్వా అన్వావిసిత్వా వణ్ణబలభోగఆయుసుఖేహి వియోజేత్వా మహన్తం అనయబ్యసనం ఆపాదేతి, ఏవం మాతుగామోపి యోనిసోమనసికారరహితం అవీరపురిసం అత్తనో రూపాదీహి పలోభనవసేన అభిభుయ్య గహేత్వా వా వీరజాతియమ్పి ఇత్థికుత్తభూతేహి అత్తనో హావభావవిలాసేహి ఇత్థిమాయాయ అన్వావిసిత్వా వా అవసం అత్తనో ఉపకారధమ్మే సీలాదయో సమ్పాదేతుం అసమత్థం కరోన్తో గుణవణ్ణాదీహి వియోజేత్వా మహన్తం అనయబ్యసనం ఆపాదేతి, ఏవం మాతుగామస్స **గాహరక్ఖససదిసతా** దట్ఠబ్బా. **ఊమిభయన్తి** లక్ఖణవచనం . యథా హి ఊమి భాయితబ్బట్ఠేన భయం, ఏవం ఆవట్టగాహరక్ఖసాపీతి ఊమిఆదిభయేన సభయన్తి అత్థో వేదితబ్బో. **అన్తం** అవసానం గతో, ఏవం పారం నిబ్బానం గతోతి వుచ్చతి.

పఠమసముద్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౩. దుతియసముద్దసుత్తాదివణ్ణనా

౨౨౯-౨౩౦. కిలేసానం అల్లభావూపనయనన్తి ఆహ ''**తేమనట్ఠేనా**''తి. **అరియసావకేతి** అనాగామినో. తే హి కామభవవసేన అతిన్తతాయ న సమున్నా. **తయో మచ్చూతి** కిలేసాభిసఙ్ఖారదేవపుత్తమారే. **తీహి ఉపధీహీతి** కిలేసాభిసఙ్ఖారకామగుణానం వసేన తీహి ఉపధీహి. ఖన్ధుపధినా పన సో న నిరూపధి సఉపాదిసేసస్సేవ నిబ్బానస్స అధిగతత్తా. **గతోతి** పటిపత్తిగమనేన గతో.

దుతియసముద్దసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౬. ఖీరరుక్ఖోపమసుత్తాదివణ్ణనా

౨౩౧-౨౩౩. అప్పహీనట్ఠేనాతి మగ్గేన అసముగ్ఘాటితభావేన. **అత్థీతి** విజ్జతి. సతి పచ్చయే విజ్జమానకిచ్చకరణతో పరియుట్ఠానం అప్పకం మూసికావిసం వియ **పరిత్తం నామ హోతి** అప్పానుభావత్తా. **ఏవరూపాపీతి** అప్పకాపి. **అస్సాతి** అప్పహీనకిలేసస్స. **అధిమత్తానన్తి** ఇట్ఠానం రజనీయానం, వత్థువసేన పరిత్తకమ్పి ఇట్ఠారమ్మణం అధిమత్తమేవ. తేనాహ ''**నఖపిట్ఠిప్పమాణమ్పీ**''తిఆది. **దహరోతిఆదీని తీణిపి** పదాని. **ఆభిన్దేయ్యాతి** భిన్దేయ్య. **తం ఉభయన్తి** తం చక్ఖురూపన్తి ఉభయమ్పి ఆయతనం.

ఖీరరుక్ఖోపమసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఉదాయీసుత్తవణ్ణనా

౨౩౪. ఇతిపీతి ఇమినాపి కారణేన. **అనిచ్చేనాతి** అనిచ్చభావేన అనత్తలక్ఖణం కథితం. యస్మా హేతుపచ్చయా విఞ్ఞాణస్స ఉప్పత్తి సతి చ ఉప్పాదే నిరోధేన భవితబ్బం, ఉప్పాదవయవన్తతాయ అనిచ్చం విఞ్ఞాణం, యది చ అత్తా సియా పచ్చయేహి వినా సిజ్ఝేయ్య, న చ తథాస్స సిద్ధి, తస్మా "విఞ్ఞాణం అనత్తా"తి అనిచ్చతాయ అనత్తతా కథితా.

ఉదాయీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఆదిత్తపరియాయసుత్తవణ్ణనా

౨౩౫. కిలేసానం అను అను బ్యఞ్జనతో పరిబ్యత్తియా ఉప్పత్తిపచ్చయభావతో **అనుబ్యఞ్జనం,** హత్థపాదాదిఅవయవాతి ఆహ – "హత్థా సోభనా"తిఆది. **నిమిత్తగ్గాహోతి** కిలేసుప్పత్తియా నిమిత్తభూతో గాహో. **సంసన్దేత్వా గహణన్తి** అవయవే సమోధానేత్వా "ఇత్థిపురిసో"తిఆదినా ఏకజ్ఝం గహణం. **విభత్తిగహణన్తి** విభాగేన అనవసేసగ్గహణం. **కుమ్భీలసదిసోతి** కుమ్భీలగాహసదిసో. తేనాహ – ''**సబ్బమేవ గణ్హాతీ**''తి హత్థపాదాదీసు తం తం కోట్ఠాసం విభజిత్వా **గహణం రత్తపాసదిసో** జలూకగాహసదిసో. **ఏకజవనవారేపి లబ్భన్తీతి** ఇదం చక్ఖుద్వారానుసారేన ఉప్పన్నమనోద్వారికజవనం సన్ధాయ వుత్తం.

నిమిత్తస్సాదేన గన్థితన్తి యథావుత్తే నిమిత్తే అస్సాదగాహేన గన్థితం సమ్బద్ధం. **భవఙ్గేనేవాతి** మూలభవఙ్గేనేవ. **కిలేసభయం దస్సేన్తోతి** తథా కిలేసుప్పత్తియా సతి అకుసలచిత్తేన అన్తరితం చే మరణచిత్తం భవేయ్య, ఏకన్తతో నిరయే వా తిరచ్ఛానయోనియా వా ఉప్పత్తి సియాతి కిలేసానం భాయితబ్బం దస్సేన్తో. ''**సమయవసేన వా ఏవం వుత్త**''న్తి వత్వా తమత్థం వివరన్తో ''**చక్ఖుద్వారస్మిఞ్హి**''తిఆదిమాహ. **రత్తచిత్తం వాతి** రాగవసేన రత్తచిత్తం వా. దుట్ఠచిత్తేన కథం ఆరమ్మణరసానుభవనన్తి? దోమనస్సవేదనుప్పత్తి ఏవ తస్స ఆరమ్మణరసానుభవనం దట్ఠబ్బం. **ఇమస్స సమయస్సాతి** మరణసమయస్స.

ఉభిన్నం నాసచ్ఛిద్దానం మజ్ఝే రిత-అట్ఠితుదనం సహ ఖురట్ఠేన ఛిన్దనం. **దణ్డకవాసీతి** దీఘదణ్డకా మహావాసి. **నిపజ్జిత్వా నిద్దోక్కమనన్తి** ఇమినా పచలాయికనిద్దం పటిక్ఖిపతి. తత్థ హి కదాచి అన్తరా మిచ్ఛావితక్కానం సల్లకానం అవసరో సియా, నత్థేవ నిపజ్జిత్వా మహానిద్దం ఓక్కన్తకాలే. **వితక్కానన్తి** మిచ్ఛావితక్కానం.

ఆదిత్తపరియాయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. పఠమహత్థిపాదోపమసుత్తాదివణ్ణనా

౨౩౬-౨౩౭. నవమం “పణ్ణాయతీ”తి వుచ్చమానే బుజ్ఝనకానం అజ్ఝాసయవసేన వుత్తన్తి ఆహ – ‘‘**దసమే న హోతీతి వుచ్చమానే**’’తిఆది. ఏత్తకమేవ హి ద్విన్నం సుత్తానం విసేసోతి.

పఠమహత్థిపాదోపమసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సముద్దవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౯. ఆసీవిసవగ్గో

౧. ఆసీవిసోపమసుత్తవణ్ణనా

౨౩౮. యే భిక్ఖూ తదా భగవన్తం పరివారేత్వా నిసిన్నా, తేసు కేచి ఏకవిహారినో, కేచి అత్తదుతియా, కేచి అత్తతతియా, కేచి అత్తచతుత్థా, కేచి అత్తపఞ్చమా హుత్వా అరఞ్ఞాయతనేసు విహరన్తీతి వుత్తం – ‘‘**ఏకచారిక...పే.... పఞ్చచారికే**’’తి. సమానజ్ఝాసయతా **సభాగవుత్తినో**. కమ్మట్ఠానానుయుఞ్జనస్స **కారకే**. తతో ఏవ తత్థ **యుత్తపయుత్తే. పుగ్గలజ్ఝాసయేన** కారణభూతేన. **పచ్చయభూతన్తి** అపస్సయభూతం. “సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే”తి ఆరభిత్వా యావ “తిణ్ణో పారఙ్గతో థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో”తి అయం మాతికానిక్ఖేపో. తేసం మాతికాయ విత్థారభాజనం. **వాసనా భవిస్సతీతి** వాసనావహం భవిస్సతి. **సినేరుం ఉక్ఖిపన్తో వియాతిఆది** ఇమిస్సా దేసనాయ అనఞ్ఞసాధారణతాయ సుదుక్కరభావదస్సనం.

మఞ్చట్ఠేసు మఞ్చసమఞ్ఞా వియ ముఖట్ఠం విసం “ముఖ”న్తి అధిప్పేతం. సుక్ఖకట్ఠసదిసభావాపాదనతో “కట్ఠ”న్తి వుచ్చతీతి కట్ఠం ముఖం ఏతస్సాతి **కట్ఠముఖో,** దంసనాదినా కట్ఠసదిసభావకరో సప్పో. అథ వా కట్ఠసదిసభావాపాదనతో కట్ఠం విసం వా ముఖే ఏతస్సాతి **కట్ఠముఖో**. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. **ఇమే చత్తారోతి** ఇమే విసకిచ్చభేదేన చత్తారో. ఇదాని తం నేసం విసకిచ్చభేదం దస్సేతుం ‘‘**తేసూ**’’తిఆది వుత్తం. **అయసూలసమప్పితం వియాతి** అబ్భన్తరే అయసూలం అనుప్పవేసితం వియ. **పక్కపూతిపనసం వియాతి** పచ్చిత్వా కాలాతిక్కమే కుథితపనసఫలం వియ. **చఙ్గవారేతి** రజకానం ఖారపరిస్సావనే సురాపరిస్సావనే వా. అనవసేసం ఛిజ్జనేన **అసనిపాతట్ఠానం వియ. మహానిఖాదనేనాతి** మహన్తేన నిఖాదనేన.

విసవేగవికారేనాతి విసవేగగతేన వికారేన. **వాతేనాతి** తస్స సప్పస్స సరీరం ఫుసిత్వా ఉగ్గతవాతేన. నాసవాతే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. **పుగ్గలపణ్ణత్తివసేనాతి** తేసంయేవ సోళసన్నం సప్పానం ఆగతవిసోతిఆదిపుగ్గలనామస్స వసేన **చతుసట్ఠి హోన్తి** పచ్చేకం చతుబ్బిధభావతో. **ఆగతవిసోతి** ఆగచ్ఛవిసో, సీఘతరం అభిరుహనవిసోతి అత్థో. **ఘోరవిసోతి** కక్ఖళవిసో, దుత్తికిచ్ఛవిసో. **అయం సీతఉదకం వియ హోతి** గాళ్హదుబ్బినిమ్మోచయభావేన. ఉదకసప్పో హి ఘోరవిసో హోతి యేవాతి వుత్తం – ‘‘**ఉదకసప్పాదీనం విసం వియా**’’తి. **పణ్ణాయతీతి** గణ్డపిళకాదివసేన పణ్ణాయతి. **అనేళకసప్పో** నామ మహాఆసీవిసో. **నీలసప్పో** నామ సాఖవణ్ణో రుక్ఖగ్గాదీసు విచరణకసప్పో. **ఇమినా ఉపాయేనాతి** యోయం కట్ఠముఖేసు దట్ఠవిసానంయేవ “ఆగతవిసో నో ఘోరవిసో”తిఆదినా చతుబ్బిధభావో వుత్తో, ఇమినా ఉపాయేన. **కట్ఠముఖే**

దట్ఠవిసాదయోతి కట్ఠముఖేసు దట్ఠవిసో, ఫుట్ఠవిసో, వాతవిభోతి తయో, **పూతిముఖాదీసు చ దట్ఠవిసాదయో** చత్తారో చత్తారో వేదితబ్బో.

ఏకేకన్తి చతుసట్ఠియో ఏకేకం. **చతుధాతి** అణ్డజాదివిభాగేన చతుధా విభజిత్వా. **ఛపణ్ణాసానీతి** ఛపణ్ణాసాధికాని. **గతమగ్గస్సాతి** యథావుత్తసఙ్ఖ్యాగతమగ్గస్స **పటిలోమతో సంఖిప్పమానా** అనుక్కమేన చత్తారోవ హోన్తి. **కులవసేనాతి** కట్ఠముఖాదిజాతివసేన.

సకలకాయే ఆసిఞ్చిత్వా వియ ఠపితవిసాతి హి తేసం ఫుట్ఠవిసతా, వాతవిసతా వుచ్చతి. **ఏవన్తి** "ఆసిత్తవిసా"తిఆదినా. **ఏత్థాతి** ఆసీవిససద్దే **వచనత్థో** నిరుత్తినయేన **వేదితబ్బో. ఉగ్గతతేజాతి** ఉదగ్గతేజా, అత్తనో విసతేజేన నేసం కురూరదబ్బతా వా. **దున్నిమ్మద్దనవిసాతి** మన్తాగదేహి అనిమ్మద్దనీయవిసా. **చత్తారో ఆసీవిసాతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేనేత్థ అవసేసపాళిం సఙ్గణ్హాతి.

ఆసీవిసేసూతి ఇమే ఆసీవిసా దట్ఠవిసా ఏవాతి వేదితబ్బా. **సరీరట్ఠకేసుయేవాతి** తేన పురిసేన తేసం కస్సచి అనిట్ఠస్స అకతత్తా ఆయుసేసస్స చ విజ్జమానత్తా నం న దంసింసూతి దట్ఠబ్బం. **పుచ్ఛి** యథాభూతం పవేదేతుకామో. **దురుపట్ఠాహాతి** దురుపట్ఠానా. **సోత్థిమగ్గోతి** సోత్థిభావస్స ఉపాయో.

అన్తరచరోతి అన్తరం చరో సుఖసత్తు విస్సాసఘాతీ. తేనాహ ''**వధకో**''తి. ఇదాని తాసం పేసనే కారణం దస్సేతుం ''**పఠమ**''న్తిఆది వుత్తం. అభిముఖగతం వియ **అభిముఖగతం**. ఈదిసీపి హి వచోయుత్తి లోకే నిరూపీయతి సన్తియం పురిసం ఠపేతీతి వియ. తస్మా **అభిముఖగతన్తి** అభిముఖం తేన సమ్పత్తన్తి అత్థో. **వఙ్కసణ్ఠానం ఫలకం** రుక్ఖమూలే ఆగతాగతానం నిసీదనత్థాయ **అత్థతం.**

అరిత్తహత్థో పురిసో సన్తారేతి ఏతాయాతి **సన్తారణీ**. ఓరిమతీరతో ఉత్తరణాయ సేతు **ఉత్తరసేతు**. ఏకేన ద్వీహి వా గన్తబ్బో రుక్ఖమయో సేతు **రుక్ఖసేతు**. జఙ్ఘసత్థేన గమనయోగ్గో సేతు **జఙ్ఘసేతు**. సకటేన గన్తుం సక్కుణేయ్యో **సకటసేతు. న ఖో ఏస బ్రాహ్మణో** పరమత్థతో. తదత్థో పన ఏకదేసేన సమ్భవతీతి తథా వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**ఏత్తకానం పచ్చత్థికానం బాహితత్తా**''తి ఆహ. **దేసనన్తి** ఉద్దేసదేసనం. **వినివత్తేన్తోతి** పటిసంహరన్తో. **న లద్ధో వతాసీతి** న లద్ధో వత ఆసి.

రాజా వియ కమ్మం సత్తేసు ఇస్సరియస్స వత్తాపనతో. **రాజా...పే.... పుథుజ్జనో** వట్టదుక్ఖసఙ్ఖాతాపరాధతాయ. **ఞాణపలాయనేనాతి** మహాభూతేహి నిబ్బిన్దిత్వా విరజ్జిత్వా విముచ్చితుకామతావసేన ఉప్పన్నఞాణపలాయనే మగ్గాధిగమసిద్ధేనేవ ఞాణపలాయనేన. ఏవఞ్హేత్థ ఉపమాసంసన్దనం మత్థకం పాపితమేవ హోతి.

యథేవ హీతిఆదినా ఏకదేసనాసముదాయస్స నిదస్సనం ఆరద్ధం. యథావుత్తవచనం అట్ఠకథాచరియానం వచనేన సమత్థేతి ''**పత్థద్ధో భవతీ**''తిఆదినా. తత్థ **కట్ఠముఖేన వాతి వా**-సద్దో ఉపమత్థో. యథా కట్ఠముఖేన సప్పేన దట్ఠో పత్థద్ధో హోతి, ఏవం పథవీధాతుప్పకోపేన సో కాయో కట్ఠముఖేవ హోతి, కట్ఠముఖగతో వియ పత్థద్ధో హోతీతి అత్థో. అథ వా **వా**-సద్దో అవధారణత్థో. సో "పథవీధాతుపకోపేన వా"తి ఏవం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బో. అయఞ్హేత్థ అత్థో – కట్ఠముఖేన దట్ఠోపి కాయో పథవీధాతుప్పకోపేనేవ పత్థద్ధో హోతి, తస్మా పథవీధాతుయా అవియుత్తో సో కాయో సబ్బదా కట్ఠముఖగతో వియ హోతీతి. **వా**-సద్దో వా అనియమత్థో. తత్రాయమత్థో – కట్ఠముఖేన దట్ఠో కాయో పత్థద్ధో హోతి వా, న వా మన్తాగదవసేన.

పథవీధాతుప్పకోపేన పన మన్తాగదరహితో సో కాయో కట్ఠముఖగతో వియ హోతి ఏకన్తపత్థద్ధోతి. తత్థ **కాయోతి** పకతికాయో. **పూతికోతి** కుథితో. **సన్తత్తోతి** సబ్బసో తత్తో మహాదాహప్పత్తో. **సఞ్ఛిన్నోతి** సబ్బసో ఛిన్నో చుణ్ణవిచుణ్ణభూతో. యదా కాయో పత్థద్ధాదిభావప్పత్తో హోతి, తదా పురిసో కట్ఠముఖాదిసప్పస్స ముఖే వత్తమానో వియ హోతీతి అత్థో.

విసేసతోతి కట్ఠముఖాదివిసేసతో చ పథవీఆదివిసేసతో చ. **అనత్థగ్గహణతోతిఆది** అచేతనేసుపి భూతేసు సచేతనేసు వియ అనత్థాదీనం పచ్చక్ఖతాయ నిబ్బేదజననత్థం ఆరద్ధం. తత్థ **ఆసయతోతి** పవత్తిట్ఠానతో. **ఏతేసన్తి** మహాభూతానం. **సదిసతాతి** వమ్మికాసయసుసిరగహనసఙ్కారట్ఠానాసయతాయ చ సదిసతా.

పచ్చత్తలక్ఖణవసేనాతి విసుం విసుం లక్ఖణవసేన. పథవీఆదీనం కక్ఖళభావాది, తంసమఙ్గినో పుగ్గలస్స కక్ఖళభావాపాదనాదినా వికారుప్పాదనతో **విసవేగవికారతో సదిసతా వేదితబ్బా**.

అనత్థాతి బ్యసనా. **బ్యాధిన్తి** కుట్ఠాదిబ్యాధిం. **భవే జాతాభినన్దినోతి** భవేసు జాతియా అభినన్దనసీలా. పఞ్చవోకారే హి జాతియా అభినన్దనా నామ మహాభూతాభినన్దనా ఏవ.

దురుపట్ఠానతరానీతి దుప్పటికారతరాని. **దురాసదాతి** దురుపసఙ్కమనా. “ఉపట్ఠామీ”తి **ఉపసఙ్కమితుం న సక్కోన్తి.** పరిజానామ కమ్మనామాని, ఉపకారా నామ నత్థి. **అనన్తదోసూపద్దవతోతి** అపరిమాణదోసూపద్దవహేతుతో. **ఏకపక్ఖలన్తి** ఏకదుక్ఖం.

రూపక్ఖన్ధో భిజ్జమానో చత్తారో అరూపక్ఖన్ధే గహేత్వావ భిజ్జతి అరూపక్ఖన్ధానం ఏకనిరోధత్తా. **వత్థురూపమ్పి గహేత్వావ భిజ్జన్తి** పఞ్చవోకారే అరూపక్ఖన్ధేసు భిన్నేసు రూపక్ఖన్ధస్స అవట్ఠానాభావతో. **ఏత్తావతాతి** లోభుప్పాదనమత్తేన. పఞ్ఞా నామ అత్తభావే ఉత్తమఙ్గం పఞ్ఞుత్తరత్తా కుసలధమ్మానం, సతి చ కిలేసుప్పత్తియం పఞ్ఞాయ అనుప్పజ్జనతో వుత్తం – ‘‘**ఏత్తావతా పఞ్ఞాసీసం పతితం నామ హోతీ**’’తి. **యోనియో ఉపనేతి** తదుపగస్స కమ్మపచ్చయస్స భావే. “జాతిభయం, జరాభయం, మరణభయం, చోరభయ”న్తిఆదినా ఆగతాని **పఞ్చవీసతి మహాభయాని,** “హత్థమ్పి ఛిన్దతీ”తిఆదినా ఆగతాని **ద్వత్తింస కమ్మకారణాని ఆగతానేవ హోన్తి** కారణస్స సమవట్ఠితత్తా. **నన్దీరాగో సఞ్ఞారక్ఖన్ధోతి** సఞ్ఞారక్ఖన్ధపరియాపన్నత్తా వుత్తం.

పాళియంయేవ ఆగతా “చక్ఖుతో చేపి నం, భిక్ఖవే”తిఆదినా. **కిఞ్చి అలభిత్వాతి** తస్మిం సుఞ్ఞగామే చోరానం గయ్హూపగస్స అలాభవచనేనేవ తస్స పురిసస్స అత్తనో పటిసరణస్స అలాభో వుత్తో ఏవ హోతీతి న ఉద్ధటో, పురిసట్ఠానియో భిక్ఖు, చోరా పన బాహిరాయతనట్ఠానియా. **అభినివిసిత్వాతి** విపస్సనాభినివేసం కత్వా. అజ్ఝత్తికాయతనవసేన దేసనాయ ఆగతత్తా వుత్తం ‘‘**ఉపాదారూపకమ్మట్ఠానవసేనా**’’తి.

బాహిరానన్తి బాహిరాయతనానం. **పఞ్చ కిచ్చానీతి** చోరేహి తదా కాతబ్బాని పఞ్చ కిచ్చాని. **హత్థసారన్తి** అత్తనో సన్తకే హత్థేహి గహేతబ్బసారభణ్డం. పాతనాదివసేన **హత్థపరామాసం కరోన్తి. పహారఠానేతి** పహటట్ఠానే. ఠానసో తస్మిం ఏవ ఖణేతి వదన్తి. అత్తనో సుఖావహం **కుసలధమ్మం పహాయ** దుక్ఖావహేన అకుసలేన సమఙ్గితా సుఖావహం భణ్డం పహాయ **బహి నిక్ఖమనం వియాతి** వుత్తం సుఖనిస్సయత్తా తస్స. **హత్థపరా...పే.... ఆపజ్జనకాలో** గుణసరీరస్స తదా పమాదేన బాధితత్తా. **పహార...పే.... కాలో** తతో దళ్హతరం గుణసరీరస్స బాధితత్తా. **పహారం...పే.... అస్సమణకాలో** గుణసరీరస్స మరణప్పత్తిసదిసత్తా. **అవసేసజనస్స దాసపరిభోగేన పరిభుఞ్జితబ్బతా** అఞ్ఞథత్తప్పత్తిగిహిభావాపత్తియా నిదస్సనభావేన

వుత్తా. యం “చక్ఖుద్వారేసు ఆరమ్మణే ఆపాథగతే”తి వుత్తం, తమేవ ఆరమ్మణం నిస్సాయ సమ్పరాయికో దుక్ఖక్ఖన్ధో వేదితబ్బోతి యోజనా.

రూపాదీనీతి రూపసద్దగన్ధరసాని. **తేసన్తి** యథావుత్తభూతుపాదారూపానం. **లహుతాదివసేనా**తి తేసం లహుతాదివసేన. **దురుత్తరణట్ఠో**తి ఉత్తరితుం అసక్కుణేయ్యభావో **ఓఘట్ఠో**. **వుత్తనయేనా**తి “సమ్పయుత్తా వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో”తిఆదినా వుత్తనయేన. **చతుమహాభూతాదీహీ**తి **ఆది**సద్దేన ఉపాదానక్ఖన్ధాదీనం గహణం. **చిత్తకిరియదస్సనత్థన్తి** చిత్తపయోగదస్సనత్థం. **వుత్తవాయామమేవా**తి “సమ్మావాయామో”తి యో అరియమగ్గే వుత్తో. **భద్దేకరత్తాదీనీ**తి “అజ్జేవ కిచ్చం ఆతప్ప”న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౨౭౨, ౨౭౫, ౨౭౬) వుత్తాని భద్దేకరత్తసుత్తాదీని.

కుణ్ఠపాదోతి ఛిన్నపాదోవ హుత్వా గతివికలో. **మానసం బన్ధతీ**తి తస్మిం చిత్తే కిచ్చం నిబన్ధతి. “అయం అరియమగ్గో మయ్హం ఓఘుత్తరనుపాయో”తి తత్థ చిత్తస్స సన్నిట్ఠానం పున తత్థ పవత్తనం వీరియారమ్భో చిత్తబన్ధనం.

తస్స నామరూపస్స ఇమే నన్దీరాగాదయో తణ్హావిజ్జాదయోతి కత్వా పచ్చయో **ధమ్మాయతనేకదేసో**. అరియమగ్గనిబ్బానతణ్హావజ్జో ఇధ ధమ్మాయతనేకదేసోతి చ. **సోళసహాకారేహీ**తి పీళనాదీహి సోళసహి ఆకారేహి. సతిపట్ఠానవిభఙ్గే ఆగతనయేన **సట్ఠినయసహస్సేహి. దేసనాపరియోసానే...పే॰... పతిట్ఠహింసూ**తి విపఞ్చితఞ్ఞూ ఏవేత్థ గహణవసేన అధిగతవిసేసా పరిచ్ఛిన్దితా. తే హి తదా ధమ్మపటిగ్గాహకభావేన సత్థు సన్తికే సన్నిసిన్నా. ఉగ్ఘటితఞ్ఞూనం పన నేయ్యానఞ్చ విసేసాధిగమో అట్ఠకథాయం న రుళ్హోతి ఇధ న గహితోతి.

ఆసీవిసోపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. రథోపమసుత్తవణ్ణనా

౨౩౯. సుసంవుతిన్ద్రియస్స భోజనే మత్తఞ్ఞునో సతస్స సమ్పజానస్స విహరతో కిలేసనిమిత్తం దుక్ఖం అనవసరన్తి **సుఖసోమనస్సబహులతా** వుత్తా. యవతి తేన ఫలం మిస్సితం వియ హోతీతి **యోని,** ఏకన్తికం కారణం. **అస్సా**తి భిక్ఖునో. **పరిపుణ్ణన్తి** అవికలం. అనవసేసం ఆసవే ఖేపేతీతి **ఆసవక్ఖయో,** అగ్గమగ్గో. **యం యన్తి** దన్ధం మజ్ఝం జవోతి జవాదీసు యం యం **గమనం. రక్ఖణత్థాయా**తి కిలేసచోరేహి రక్ఖణత్థాయ . **వేగనిగ్గహణత్థాయా**తి కిలేసహేతుకస్స ఇన్ద్రియవేగస్స నిగ్గణ్హనత్థాయ. **నిబ్బిసేవనత్థాయా**తి విసేవనస్స విప్ఫన్దితస్స నిరోధనాయ. **కిలేసూపసమత్థాయా**తి కిలేసానం ఉపరూపరి సమనత్థాయ వూపసమనత్థాయ.

సమణరతి నామ సమథవిపస్సనామగ్గఫలసుఖాని. దన్తానమ్పి సిన్ధవానం సారథినో పయోగేన సియా కాచి విసేవనమత్తాతి తదభావం దస్సేన్తో **“నిబ్బిసేవనే కత్వా పేసేన్తో”**తి వుత్తం. **ఞాణం గచ్ఛతీ**తి అసఙ్గమనం పవత్తతి పగేవ ఇన్ద్రియభావనాయ కతత్తా, కిలేసనిగ్గహస్స సుఖేనేవ సిద్ధత్తా. **దాయకస్స** అజ్ఝాసయో **వసో** ఉళారో లామకో. **దేయ్యధమ్మస్స** పమాణం **వసో** అప్పకం బహుకఞ్చ.

మహామణ్డపట్ఠానం నామ లోహపాసాదస్స పురతో ఏవ మహాభిక్ఖుసఙ్ఘస్స సన్నిపాతకాలే తేసం పహోనకవసేన మహామణ్డపస్స కత్తబ్బట్ఠానం. **గహణమానన్తి** పరివిసగహణభాజనం.

పకతియా భత్తకారకిచ్చే అధిగతో **ఉపట్ఠాకుపాసకో**. ముదుసమఖరసణ్ఠితేహి, దహనపచనభజ్జనసణ్ఠితేహి వా **తీహి పాకేహి**.

పరిసోధేత్వాతి రజ్జో అనుచ్ఛవికభావం పరిసోధేత్వా. **భూమియం ఛడ్డేసి** "భిక్ఖూనం అదత్వా మయా ముఖే పక్ఖిత్త"న్తి. **ముఖేన గణ్హి** తస్స నిద్దోసభావం దస్సేతుం. మత్తం జానాపేతుం **పమజ్జి**. "త్వం కుతో ఆగతో"తి పుచ్ఛనే **పమాదం ఆపజ్జి. అనుభాగోతి** అవసిట్ఠభాగో. **ఇదమత్థియన్తి** ఇదం పయోజనం. **ఇతరన్తి** పాళియం అనాగతమ్పి ఆహారే పమాణజాననం.

సయనం సేయ్యా, కామభోగీనం సేయ్యా **కామభోగిసేయ్యా. దక్ఖిణపస్సేన సయానో నామ నత్థి** దక్ఖిణహత్థేన కాతబ్బకిచ్చకరణతో. **తేజుస్సదత్తాతి** ఇదం అనుత్రాసస్సేవ సీహస్స సయనన్తి దస్సేతుం వుత్తం. **ద్వే పురిమపాదే ఏకస్మిం, పచ్ఛిమపాదే ఏకస్మిం ఠానే ఠపేత్వాతి** హి ఇదం పాదానం అవిక్ఖిత్తభావకరణదస్సనం.

చతుత్థజ్ఝానసేయ్యాతి చతుత్థజ్ఝానికం ఫలసమాపత్తిం వదతి. యేభుయ్యేన హి తథాగతా ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వావ సయన్తి. సా చ నేసం చతుత్థజ్ఝానతో వుట్ఠాయ, కిలేసపరినిబ్బానస్స చ కతత్తాతి వదన్తి . **ఇధ సీహసేయ్యా ఆగతా** పాదం అచ్చాధాయ పుబ్బేనాపరం అజహితసంలక్ఖణా సేయ్యాతి కత్వా. తేనాహ ''**అయం హీ**''తిఆది. **ఏవన్తి** "దక్ఖిణేన పస్సేనా"తిఆదినా వుత్తాకారేన సేయ్యం కప్పేతి.

కథం నిద్దాయన్తో సతో సమ్పజానో హోతి? భవఙ్గచిత్తేన హి నిద్దూపగమనన్తి అధిప్పాయో. **అప్పహానేనాతి** తదధిముత్తతాయ తదప్పహానం దట్ఠబ్బం. తథా తేసు నిద్దోక్కమనస్స ఆదిపరియోసానేసు అజహితసతిసమ్పజఞ్ఞం హోతి. తేనాహ – ''**నిద్దం ఓక్కమన్తోపి సతో సమ్పజానో హోతీ**''తి. **ఏతం పనాతి** "నిద్దం ఓక్కమన్తోపి సతో సమ్పజానో హోతీ"తి వుత్తనయం వదతి. **ఞాణధాతుకన్తి న రోచయింసూతి** నిద్దోక్కమనేపి జాగరణే పవత్తఞాణసభావమేవాతి న రోచయింసు పోరాణా. నిరన్తరం భవఙ్గచిత్తేసు వత్తమానేసు సతిసమ్పజఞ్ఞాసమ్భవోతి అధిప్పాయో. పురిమస్మిఞ్హి నయే సతిసమ్పజఞ్ఞస్స అసంవరో, న భవఙ్గస్స. ఇన్ద్రియసంవరో, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా, జాగరియానుయోగోతి ఇమేహి **తివఙ్గికా,** నిమిత్తానుబ్యఞ్జనపరివజ్జనాది సబ్బం విపస్సనాపక్ఖికమేవాతి అధిప్పాయో.

తానేవాతి విపస్సనాక్ఖణే పవత్తాని ఇన్ద్రియాదీని. **యావ అరహత్తా దేసనా** విత్థారతో **కథేతబ్బా**. పాళియం పన "యోని చస్స ఆరద్ధా హోతి ఆసవానం ఖయాయా"తి సఙ్ఖేపేన కథితా.

రథోపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. కుమ్మోపమసుత్తవణ్ణనా

౨౪౦. **అట్ఠికుమ్మోతి** పిట్ఠియం తిఖిణట్ఠికో కుమ్మో. **తన్తిబన్ధోతి** బ్యావటో. **సముగ్గే వియ** అత్తనో కపాలే **పక్ఖిపిత్వా. సమోదహన్తో** సమ్మా ఓదహన్తో అజ్ఝత్తమేవ దహన్తో. **ఆరమ్మణకపాలేతి** ఆరమ్మణకటాహే. **సమోదహన్తోతి** దిట్ఠమత్తస్సేవ చ గహణతో మనోవితక్కే తత్థేవ సమ్మదేవ ఓదహన్తో. తఞ్హి విసయవసేన పవత్తితుం అదేన్తో. **పఞ్చ ధమ్మేతి** "కాలేన వక్ఖామీ"తిఆదినా (పరి. ౩౬౨) వుచ్చమానే.

కుమ్మోపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పఠమదారుక్ఖన్ధోపమసుత్తవణ్ణనా

౨౪౧. విలాసమానో వియ **సాగరం పత్వా. అన్తోసాఖోతి** గఙ్గాయ తీరస్స అన్తో ఓనతసాఖో. **తేమేతీతి** తిన్తో హోతి. **తిరియం పతితో** దణ్డసేతు వియ ఠితత్తా మహాజనస్స **పచ్చయో జాతో,** తథా మహన్తభావేన గఙ్గాసోతం ఓతరణాది నత్థి.

అయం హీతి అనన్తరం వుత్తపుగ్గలో. **అరియమగ్గం ఓరుయ్హాతి** చతుబ్బిధం అరియమగ్గవీథిం ఓతరిత్వా. “చిత్తం నామేత”న్తిఆదినా చిన్తేత్వా గిహిబన్ధనం న విస్సజ్జేతీతి సమ్బన్ధో. **అత్తనో భజమానకేతి** అత్తనో భజన్తే. జీవికత్థాయ పయుజ్జితబ్బతో **పయోగో,** ఖేత్తవత్థాది. తతో పయోగతో **ఉట్ఠితం ఆయం. కిఞ్చాపి భిక్ఖూనం కాయసామగ్గిం దేతి** భిక్ఖత్థాయ.

ముణ్డఘటన్తి భిన్నోట్ఠం ఘటం. **ఖన్ధేతి** అంసే. **సబ్బభోగన్తి** సబ్బసన్తకం భోగగామం **గన్త్వా. అత్థతో ఏవం వదన్తీతి** తథా అత్థస్స సమ్భవతో ఏవం వదన్తా వియ హోన్తి. **యాగుమత్తకే యాగున్తి** యాగుం పివిత్వా తాయ అపరిపక్కాయ ఏవ అఞ్ఞం యాగుం అజ్ఝోహరిత్వాతి సమ్బన్ధో.

కిలేసానురఞ్జితోవాతి యోనిసోమనసికారస్స అభావేన కిలేసానుగతచిత్తో ఏవ. **అక్ఖీని నీహరిత్వాతి** కోధవసేన అక్ఖికే కరోన్తో అక్ఖీని నీహరిత్వా **విచరిస్సతి. ఉద్ధతో హోతి** అవూపసన్తో.

దిట్ఠిగతికోతి సాసనికో ఏవం అయోనిసో ఉమ్ముజ్జిత్వా సాసనం ఉద్ధమ్మం ఉబ్బినయం కత్వా దీపేన్తో అరిట్ఠసదిసో. తేనాహ ‘‘**సో హీ**’’తిఆది. **అరూపభవే రూపం అత్థి,** అఞ్ఞథా తతో చుతస్స కుతో రూపక్ఖన్ధస్స సమ్భవో. **అసఞ్ఞీభవే చిత్తం అత్థీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **బహుచిత్తక్ఖణికో లోకుత్తరమగ్గో** “యో ఇమే చత్తారో సతిపట్ఠానే భావేయ్య సత్తవస్సానీ”తిఆదివచనతో (దీ. ని. ౨.౪౦౪; మ. ని. ౧.౧౩౭). **అనుసయో చిత్తవిప్పయుత్తో,** అఞ్ఞథా సావజ్జానవజ్జధమ్మానం ఏకజ్ఝం ఉప్పత్తి సియా. **తే చ సత్తా సన్ధావన్తి సంసరన్తి,** అఞ్ఞథా కమ్మఫలానం సమ్బన్ధో న సియాతి. **ఇతి వదన్తో** ఏవం మిచ్ఛావాదం పగ్గయ్హ వదన్తో.

తేమనరుక్ఖో వియ...పే.... దుల్లభధమ్మస్సవనో చ పుగ్గలో సద్ధాసినేహేన అతేమనతో. **కతవినయో** సిక్ఖితవినయో యథా “కతవిజ్జో”తి. **ధమ్మకథికానం విచారేథాతి** ఇదం దేయ్యధమ్మం ధమ్మకథికానం అయ్యానం తస్స తస్స యుత్తవసేన విచారేథాతి నియ్యాతనవసేన **వత్వా. దివాకథికో సరభాణకో** సాయన్హే కథేతి, పురిమయామం కథేన్తో **రత్తికథికో** భాణకపుగ్గలో.

నన్దనవనాభిరామేతి నన్దనవనం వియ మనోరమే. **అస్స భారహారభిక్ఖూతి** అస్స కిచ్చవాహకభిక్ఖూ ఉపజ్ఝాయాదయో. **సుఖనిసిన్నకథన్తి** పటిసన్థారకథాపుబ్బకం ఉపనిసిన్నకథం **సుత్వా.**

ఠితసణ్ఠానేనేవ ఠితాకారేనేవ **ఠితం,** నప్పయుత్తన్తి అత్థో. చిత్తకమ్మమూలాదీని ఠితసణ్ఠానేనేవ ఠితాతి యోజనా. **ముదుతాయాతి** ముదుహదయతాయ సాపేక్ఖతాయ.

పటిపదన్తి సమథవిపస్సనాపటిపత్తిం. **దీపేత్వా** పకాసేత్వా పాకటం కత్వా. **తత్రుప్పాదోతి** తత్ర ఉప్పజ్జనకఆయుప్పాదో. ఖేత్తం సన్ధాయ వదతి. **తేల...పే.... హత్థాతి** తేలఘట-మధుఘటఫాణితఘటాదిహత్థా. **అపక్కమింసు** దుబ్బిచారితత్తా. **పూరేసీతి** హేట్ఠా చ తత్థ తత్థ అతీతాని కాలవచనాని పోరాణట్ఠకథాయ ఆగతత్తా కిర వుత్తాని.

ఉపగమనానుపగమనాదీని ఓరిమస్స పారిమస్స చ ఉపగమనానుపగమనాని చేవ మజ్ఝే సంసీదనాని చ. **పటివిజ్ఝితు**న్తి జానితుం. **ఏత**న్తి యథావుత్తం చక్ఖుసభావం. **దోమనస్స**న్తి తస్సేవ మన్దభావపచ్చయం దోమనస్సం. **ఆపజ్జన్తోపి ఉపగచ్ఛతి నామ** తన్నిమిత్తసంకిలేసస్స ఉప్పాదితత్తా. **తిణ్ణం లక్ఖణాన**న్తి హుత్వా అభావతో ఆదిఅన్తవన్తతో తావకాలికతో నిచ్చపటిక్ఖేపతోతిఆదీనం తిణ్ణం లక్ఖణానం సల్లక్ఖణవసేన.

వామతోతి మిచ్ఛా. **దక్ఖిణతో**తి సమ్మా. యథా తస్స తస్స సత్తస్స ఓరభావత్తా అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని **ఓరిమం తీరం** కత్వా వుత్తాని, ఏవం సేసం పరభావత్తా బాహిరాని ఆయతనాని **పారిమం** వుత్తాని. అపాయమజ్ఝే సంసరణహేతుతాయ నన్దీరాగోవ "మజ్ఝే సంసాదో"తి వుత్తో.

ఉన్నతోతి "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినా ఉన్నతిం ఉపగతో. అత్తుక్కంసనే పంసుకూలికభావేన అత్తానం దహనతో అఙ్గారకారతాగహేతబ్బో. **పాసాణో ను ఖో ఏస ఖాణుకో**తి గహేతబ్బదారుక్ఖన్ధసదిసో వుత్తో.

చుణ్ణవిచుణ్ణం హోతి ఆవట్టవేగస్స బలవభావతో. **చతూసు అపాయేసూ**తి పఞ్చకామగుణావట్టే పతితపుగ్గలో మనుస్సలోకేపి గుణసరీరభేదనేన దీఘరత్తం చుణ్ణవిచుణ్ణం ఆపజ్జతియేవ, తస్స తథా ఆపన్నత్తా. ఏవఞ్హి నో అపాయేసు తాదిసేసు జాయతి.

సీలస్స దుట్ఠం నామ నత్థి, తస్మా అభావత్థో ఇధ దు-సద్దోతి ఆహ "**నిస్సీలో**"తి. "పాపం పాపేన సుకర"న్తిఆదీసు (ఉదా॰ ౪౮) వియ పాప-సద్దో నిహీనపరియాయోతి ఆహ "**లామకధమ్మో**"తి. **న సుచీ**తి కాయవాచాచిత్తేహి న సుచి. **సఙ్కాయ వా**తి అత్తనో వా సఙ్కాయ పరేసం సమాచారకిరియం సరతి ఆసఙ్కతి. తేనాహ "**తస్స హీ**"తిఆది. **తాని కమ్మాని పవిసతీ**తి తాని కమ్మాని కరోన్తానం అన్తరే పవిసతి. **గుణానం పూతిభావేనా**తి గుణభావేన గహితానం సీలధమ్మానం సంకిలిట్ఠభావప్పత్తియా. **కచవరజాతో**తి అబ్భన్తరం సఞ్జాతకచవరో, కచవరభూతో వా.

అణణా పబ్బజ్జాతి అణణస్సేవ పబ్బజ్జా. ఓరిమతీరాదీనం ఉపగమనానుపగమనాదీనం జోతితత్తా **వట్టవివట్టం కథితం**.

పఠమదారుక్ఖన్ధోపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. దుతియదారుక్ఖన్ధోపమసుత్తవణ్ణనా

౨౪౨. యా ఆపత్తి వుట్ఠానగామినీ దేసనాగామినీ, తం పటిచ్ఛాదితకాలతో పట్ఠాయ **సంకిలిట్ఠా** నామ అన్తరాయికభావతో. ఆవీకతా పన అనాపత్తిట్ఠానే తిట్ఠతీతి **అసంకిలిట్ఠా నామ**. తేనాహ – "**ఆవీకతా హిస్స ఫాసు హోతీ**"తి. **ఏవరూపం సంకిలిట్ఠ**న్తి పటిచ్ఛాదితతాయ వా దుట్ఠుల్లభావేన వా సంకిలిట్ఠం.

దుతియదారుక్ఖన్ధోపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అవస్సుతపరియాయసుత్తవణ్ణనా

౨౪౩. **సన్థాగారన్తి** సణ్ఠాపనాగారం. తేనాహ ''**ఉయ్యోగకాలాదీసూ**''తిఆది. **ఆది**-సద్దేన మఙ్గలమహాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సన్థరన్తీతి** విస్సమన్తి , పరిస్సమం వినోదేన్తీతి అత్థో. **సహా**తి సన్నిపాతవసేన ఏకజ్ఝం. **సహ అత్థానుసాసనం అగారన్తి** తస్మిం అత్థే **త్థ**-కారస్స **న్థ**-కారం కత్వా "సన్థాగార"న్తి వుచ్చతీతి దట్ఠబ్బం, పఠమం తత్థ సమ్మన్తనవసేన సన్థరన్తి విచారేన్తీతి అత్థో.

తేపిటకం బుద్ధవచనం ఆగతమేవ భవిస్సతీతి బుద్ధవచనస్స ఆగమనసీసేన అరియఫలధమ్మానమ్పి ఆగమనం వుత్తమేవ. తియామరత్తిం తత్థ వసన్తానం ఫలసమాపత్తివళఞ్జనం హోతీతి. తస్మిఞ్చ భిక్ఖుసఙ్ఘే కల్యాణధమ్మా కల్యాణపుథుజ్జనా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేన్తా హోన్తీతి అరియమగ్గధమ్మానమ్పి తత్థ ఆగమనం హోతియేవ.

అల్లగోమయేనాతి అచ్ఛేన అల్లగోమయరసేన. **ఓపుఞ్జాపేత్వాతి** విలిమ్పేత్వా. **చతుజ్జాతియగన్ధేహీతి** కుఙ్కుమతురుక్ఖయవనపుప్ఫతమాలపత్తగన్ధేహి. **నానావణ్ణేతి** నీలాదివసేన నానావణ్ణే, భిత్తివిసేసవసేన నానాసణ్ఠానరూపే. ''**మహాపిట్ఠికకోజవేతి** హత్థిపిట్ఠిఆదీసు అత్థరితబ్బతాయ 'మహాపిట్ఠికా'తి లద్ధసమఞ్ఞే కోజవే"తి వదన్తి. కుత్తకే పన సన్ధాయేతం వుత్తం, "చతురఙ్గులాధికపుప్ఫా మహాపిట్ఠికకోజవా"తిపి వదన్తి. **హత్థత్థరఅస్సత్థరా** హత్థిఅస్సపిట్ఠీసు అత్థరితబ్బా హత్థిఅస్సరూపవిచిత్తా చ అత్థరకా. **సీహత్థరకాదయో** పన సీహరూపాదివిచిత్తా ఏవ అత్థరకా. **చిత్తత్థరకం** నానావిధరూపేహి చేవ నానావిధమాలాకమ్మాదీహి చ విచిత్తం అత్థరకం.

ఉపధానన్తి అపస్సయనం. **ఉపదహిత్వాతి** అపస్సయయోగ్గభావేన ఠపేత్వా. గన్ధేహి కతమాలా **గన్ధదామం.** తమాలపత్తాదీహి కతమాలా **పత్తదామం.** ఆది-సద్దేన హిఙ్గులతక్కోలజాతిఫలజాతిపుప్ఫాదీహి కతదామం సఙ్గణ్హాతి. పల్లఙ్కాకారేన కతపీఠం **పల్లఙ్కపీఠం.** తీసు పస్సేసు ఏకపస్సే ఏవ వా సఉపస్సయం **అపస్సయపీఠం.** అనపస్సయం **ముణ్డపీఠం. యోజనావట్టేతి** యోజనపరిక్ఖేపోకాసే.

సంవిధాయాతి అన్తరవాసకస్స కోణపదేసం ఇతరపదేసఞ్చ సమం కత్వా విధాయ. తేనాహ – ''**కత్తరియా పదుమం కన్తేన్తో వియా**''తి, ''**తిమణ్డలం పటిచ్ఛాదేన్తో**''తి చ. యస్మా బుద్ధానం రూపసమ్పదా వియ ఆకప్పసమ్పదాపి పరముక్కంసతం గతా, తస్మా తదా భగవా ఏవం సోభేయ్యాతి దస్సేన్తో ''**సువణ్ణపామఙ్గేనా**''తిఆదిమాహ. తత్థ "అసమేన బుద్ధవేసేనా"తిఆదినా తదా భగవా బుద్ధానుభావస్స నిగుహనే కారణాభావతో తత్థ సన్నిపతితదేవమనుస్సనాగయక్ఖగన్ధబ్బాదీనం పసాదజననత్థం అత్తనో సభావపకతియావ కపిలవత్థుం పావిసీతి దస్సేతి. బుద్ధానం కాయపభా నామ పకతియా అసీతిహత్థమత్తపదేసం విసరతీతి ఆహ ''**అసీతిహత్థట్ఠానం అగ్గహేసీ**''తి. నీలపీతలోహితోదాతమఞ్జిట్ఠపభస్సరానం వసేన **ఛబ్బణ్ణా బుద్ధరస్మియో.**

సబ్బపాలిఫుల్లోతి మూలతో పట్ఠాయ యావ సాఖగ్గా సమన్తతో ఫుల్లో వికసితో. **పటిపాటియా ఠపితానన్తిఆది** పరికప్పూపమా, **యథా తం...పే.... అలఙ్కతం** అఙ్గం విరోచతి, ఏవం విరోచిత్థ, సమతింసాయ పారమితాహి అభిసఙ్ఖతత్తా ఏవం విరోచిత్థాతి వుత్తం హోతి. ''**పఞ్చవీసతియా గఙ్గానన్తి** సతముఖా హుత్వా సముద్దం పవిట్ఠాయ మహాగఙ్గాయ మహన్తమహన్తానం గఙ్గానం పఞ్చవీసతీ"తి వదన్తి. **పపఞ్చసూదనియం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౨) "పఞ్చవీసతియా నదీన"న్తి వుత్తం, గఙ్గాదీనం చన్దభాగాపరియోసానానం పఞ్చవీసతియా మహానదీనన్తి అత్థో. పరికప్పవచనఞ్హేతం. **సమ్భిజ్జాతి** సమ్భేదం మిస్సీభావం పత్వా **ముఖద్వారేతి** సముద్దం పవిట్ఠట్ఠానే.

నాగసుపణ్ణగన్ధబ్బయక్ఖాదీనన్తిఆది పరికప్పవసేన వుత్తం. **సహస్సేనాతి** పదసహస్సేన, భాణవారప్పమాణేన గన్థేనాతి అత్థో.

కమ్పయన్తో వసున్ధరన్తి అత్తనో గుణవిసేసేహి పథవీకమ్మం ఉన్నాదేన్తో, ఏవంభూతోపి అహేఠయన్తో పాణాని. సబ్బపదక్ఖిణత్తా బుద్ధానం **దక్ఖిణం పఠమం పాదం ఉద్ధరన్తో. సమం సమ్ఫుసతే భూమిం** సుప్పతిట్ఠితపాదతాయ. యదిపి భూమిం సమం ఫుసతి, **రజసా నుపలిప్పతి** సుఖుమత్తా ఛవియా. **నిన్నట్ఠానం ఉన్నమతీ**తిఆది బుద్ధానం సుప్పతిట్ఠితపాదతాసఙ్ఖాతమహాపురిసలక్ఖణపటిలాభస్స నిస్సన్దఫలం. **నాతిదూరే ఉద్ధరతీ**తి అతిదూరే ఠపేతుం న ఉద్ధరతి. **నచ్చాసన్నే చ నిక్ఖిపన్తి** అచ్చాసన్నే చ ఠానే అనిక్ఖిపన్తో నియ్యాతి. **హాసయన్తో సదేవకే** లోకే తోసేన్తో. చతూహి పాదేహి చరతీతి **చతుచారీ**.

బుద్ధానుభావస్స పకాసనవసేన గతత్తా **వణ్ణకాలో నామ ఏస**. సరీరవణ్ణే వా గుణవణ్ణే వా కథియమానే **దుక్కథితన్తి న వత్తబ్బం**. కస్మా? **అప్పమాణవణ్ణా హి బుద్ధా** భగవన్తో, బుద్ధగుణసంవణ్ణనా జానన్తస్స యథారద్ధసంవణ్ణనంయేవ అనుపవిసతి. **దుకూలచుమ్బటకేనాతి** గన్థిత్వా గహితదుకూలవత్థేన.

నాగవిక్కన్తచారణోతి హత్థినాగసదిసపదనిక్ఖేపో. **సతపుఞ్ఞలక్ఖణో**తి అనేకసతపుఞ్ఞాభినిబ్బత్తమహాపురిసలక్ఖణో. **మణివేరోచనో యథాతి** చతురాసీతిసహస్సమణిపరివారితో అతివియ విరోచమానో విజ్జోతమానో మణి వియ. "వేరోచనో నామ ఏకో మణీ"తి కేచి. **మహాసాలోవాతి** మహన్తో సాలరుక్ఖో వియ, సుద్ధట్ఠితో కోవిళారాది మహారుక్ఖో వియ వా. **పదుమో కోకనదో యథాతి** కోకనదసఙ్ఖాతం మహాపదుమం వియ, వికసమానపదుమం వియ వా.

ఆకాసగఙ్గం ఓతారేన్తో వియాతిఆది తస్సా పకిణ్ణకకథాయ అఞ్ఞేసం సుదుక్కరభావదస్సనఞ్చేవ సుణన్తానం అచ్చన్తసుఖావహభావదస్సనఞ్చ. **పథవోజం ఆకడ్ఢన్తో వియాతి** నాళియన్తం యోజేత్వా మహాపథవియా హేట్ఠిమతలే పప్పటకోజం ఉద్ధం ముఖం కత్వా ఆకడ్ఢన్తో వియ. **యోజనికన్తి** యోజనపమాణం. **మధుభణ్డన్తి** మధుపటలం.

మహన్తన్తి విపులం ఉళారపుఞ్ఞం. **సబ్బదానం దిన్నమేవ హోతీ**తి సబ్బమేవ పచ్చయజాతం ఆవాసదాయకేన దిన్నమేవ హోతి. తథా హి ద్వే తయో గామే పిణ్డాయ చరిత్వా కిఞ్చి అలద్ధా ఆగతస్సపి ఛాయూదకసమ్పన్నం ఆరామం పవిసిత్వా న్హాయిత్వా పటిస్సయే ముహుత్తం నిపజ్జిత్వా ఉట్ఠాయ నిసిన్నస్స కాయే బలం ఆహరిత్వా పక్ఖిత్తం వియ హోతి. బహి విచరన్తస్స చ కాయే వణ్ణధాతు వాతాతపేహి కిలమతి, పటిస్సయం పవిసిత్వా ద్వారం పిధాయ ముహుత్తం నిసిన్నస్స విసభాగసన్తతి వూపసమ్మతి, సభాగసన్తతి పతిట్ఠాతి, వణ్ణధాతు ఆహరిత్వా పక్ఖిత్తా వియ హోతి, బహి విచరన్తస్స చ పాదే కణ్టకా విజ్ఝన్తి, ఖాణు పహరతి, సరీసపాదిపరిస్సయా చేవ చోరభయఞ్చ ఉప్పజ్జతి, పటిస్సయం పవిసిత్వా ద్వారం పిధాయ నిసిన్నస్స పన సబ్బేపేతే పరిస్సయా న హోన్తి. సజ్ఝాయన్తస్స ధమ్మపీతిసుఖం, కమ్మట్ఠానం మనసికరోన్తస్స ఉపసమసుఖం ఉప్పజ్జతి బహిద్ధా విక్ఖేపాభావతో. బహి విచరన్తస్స చ కాయే సేదా ముచ్చన్తి, అక్ఖీని ఫన్దన్తి, సేనాసనం పవిసనక్ఖణే మఞ్చపీఠాదీని న పఞ్ఞాయన్తి, ముహుత్తం నిసిన్నస్స పన అక్ఖిపసాదో ఆహరిత్వా పక్ఖిత్తో వియ హోతి, ద్వారవాతపానమఞ్చపీఠాదీని పఞ్ఞాయన్తి. ఏతస్మిఞ్చ ఆవాసే వసన్తం దిస్వా మనుస్సా చతూహి పచ్చయేహి సక్కచ్చం ఉపట్ఠహన్తి. తేన వుత్తం – "**ఆవాసదానస్మిఞ్హి దిన్నే సబ్బదానం దిన్నమేవ హోతీ**"తి. **భూమట్ఠక...పే.... న సక్కాతి**

అయమత్థో మహాసుదస్సనవత్థునా (దీ. ని. ౨.౨౪౧ ఆదయో) దీపేతబ్బో. **మాతుకుచ్ఛి అసమ్బాధోవ హోతీ**తి అయమత్థో అన్తిమభవికానం మహాబోధిసత్తానం పటిసన్ధివసేన దీపేతబ్బో.

సీతన్తి అజ్ఝత్తం ధాతుక్ఖోభవసేన వా బహిద్ధా ఉతువిపరిణామవసేన వా ఉప్పజ్జనకసీతం. **ఉణ్హ**న్తి అగ్గిసన్తాపం, తస్స చ దవదాహాదీసు సమ్భవో దట్ఠబ్బో. **పటిహన్తీ**తి పటిహనతి. యథా తదుభయవసేన కాయచిత్తానం ఆబాధో న హనతి, ఏవం కరోతి. సీతుణ్హబ్భాహతే హి సరీరే విక్ఖిత్తచిత్తో భిక్ఖు యోనిసో పదహితుం న సక్కోతి. **వాళమిగానీ**తి సీహబ్యగ్ఘాదివాళమిగే. గుత్తసేనాసనఞ్హి పవిసిత్వా ద్వారం పిధాయ నిసిన్నస్స తే పరిస్సయా న హోన్తి. **సరీసపే**తి యే కేచి సరన్తా గచ్ఛన్తే దీఘజాతికే సప్పాదికే అఞ్ఞే చ తథారూపే. **మకసే**తి నిదస్సనమత్తమేతం, డంసాదీనం ఏతేసేవ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సిసిరే**తి సీతకాలవసేన సత్తాహవద్దలికాదివసేన చ ఉప్పన్నే సిసిరసమ్ఫస్సే. **వుట్ఠియో**తి యదా తదా ఉప్పన్నా వస్సవుట్ఠియో పటిహనతీతి యోజనా.

వాతాతపో ఘోరోతి రుక్ఖగచ్ఛాదీనం ఉబ్బహనభఞ్జనాదివసేన పవత్తియా ఘోరో సరజఅరజాదిభేదో వాతో చేవ గిమ్హపరిళాహసమయేసు ఉప్పత్తియా ఘోరో సూరియాతపో చ. **పటిహఞ్ఞతీ**తి పటిబాహీయతి. **లేణత్థ**న్తి నానారమ్మణతో చిత్తం నివత్తిత్వా పటిసల్లాణారామత్థం. **సుఖత్థ**న్తి వుత్తపరిస్సయాభావేన ఫాసువిహారత్థం. **ఝాయితు**న్తి అట్ఠతింసాయ ఆరమ్మణేసు యత్థ కత్థచి చిత్తం ఉపనిబన్ధిత్వా సమాదహనవసేన ఝాయితుం. **విపస్సితు**న్తి అనిచ్చాదివసేన సఙ్ఖారే సమ్మసితుం.

విహారేతి పటిస్సయే. **కారయే**తి కారాపేయ్య. **రమ్మే**తి మనోరమే. **వాసయేత్థ బహుస్సుతే**తి కారేత్వా పన ఏత్థ విహారేసు బహుస్సుతే సీలవన్తే కల్యాణధమ్మే నివాసేయ్య. తే నివాసేన్తో పన **తేసం** బహుస్సుతానం యథా పచ్చయేహి కిలమథో న హోతి. ఏవం **అన్నఞ్చ పానఞ్చ వత్థసేనాసనాని చ దదేయ్య ఉజుభూతేసు** అజ్ఝాసయసమ్పన్నేసు కమ్మఫలానం రతనత్తయగుణానఞ్చ సద్దహనేన **విప్పసన్నేన చేతసా**. ఇదాని గహట్ఠపబ్బజితానం అఞ్ఞమఞ్ఞూపకారతం దస్సేతుం ‘‘**తే తస్సా**’’తి గాథమాహ. తత్థ **తే**తి బహుస్సుతా. **తస్సా**తి ఉపాసకస్స. **ధమ్మం దేసేన్తీ**తి సకలవట్టదుక్ఖపనూదనం నియ్యానికం ధమ్మం కథేన్తి. **యం సో ధమ్మం ఇధఞ్ఞాయా**తి సో పుగ్గలో యం సద్ధమ్మం ఇమస్మిం సాసనే సమ్మాపటిపజ్జనేన జానిత్వా అగ్గమగ్గాధిగమేన అనాసవో హుత్వా పరినిబ్బాయతి.

ఆవాసేతి ఆవాసదానే. **అనిసంసో**తి ఉద్రయో. పూజాసక్కారవసేన పఠమయామో ఖేపితో, సత్థు ధమ్మదేసనాయ అప్పావసేసో మజ్ఝిమయామో గతోతి పాళియం ‘‘బహుదేవ రత్తి’’న్తి వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**అతిరేకతరం దియడ్ఢయామ**’’న్తి. **సఙ్గహం నారోహతి** విపులవిత్థారభావతో. బుద్ధానఞ్హి భత్తానుమోదనాపి థోకం వడ్ఢేత్వా వుచ్చమానా దీఘమజ్ఝిమపమాణాపి హోతి. తథా హి సుఫుసితం దన్తావరణం, జివ్హా తనుకా, భవఙ్గపరివాసో పరిత్తో, నత్థి వేగాయితం, నత్థి విత్థాయితం, నత్థి అబ్యావటమనో, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం సముపబ్యూళ్హం, అపరిక్ఖయా పటిసమ్భిదా.

సన్దస్సేత్వాతిఆదీసు సన్దస్సేత్వా ఆవాసదానపటిసంయుత్తం ధమ్మిం కథం కత్వా. తతో పరం, మహారాజ, ఇతిపి సీలం, ఇతిపి సమాధి, ఇతిపి పఞ్ఞాతి సీలాదిగుణే తేసం సమ్మా దస్సేత్వా హత్థేన గహేత్వా వియ పచ్చక్ఖతో పకాసేత్వా. **సమాదపేత్వా**తి ఏవం సీలం సమాదాతబ్బం, సీలే పతిట్ఠితేన ఏవం సమాధిపఞ్ఞా భావేతబ్బాతి యథా తే సీలాదిగుణే సమ్మా ఆదియన్తి, తథా గణ్హాపేత్వా. **సముత్తేజేత్వా**తి యథాసమాదిన్నం సీలం సువిసుద్ధం హోతి, సమథవిపస్సనా చ

భావియమానా యథా సుట్ఠు విసోధితా ఉపరూపరి విసేసావహా హోన్తి, ఏవం సముత్తేజేత్వా నిసామనవసేన వోదాపేత్వా. **సమ్పహంసేత్వా**తి యథానుసిట్ఠం రితసీలాదిగుణేహి సమ్పతి పటిలద్ధగుణానిసంసేహి చేవ ఉపరిలద్ధబ్బఫలవిసేసేహి చ చిత్తం సమ్పహంసేత్వా లద్ధస్సాసవసేన సుట్ఠు తోసేత్వా. ఏవమేతేసం పదానం అత్థో వేదితబ్బో. సక్యరాజానో యేభుయ్యేన భగవతో ధమ్మదేసనాయ సాసనే లద్ధస్సాదా లద్ధప్పతిట్ఠా చ.

ఉపసగ్గసద్దానం అనేకత్థత్తా అభి-సద్దో అతి-సద్దేన సమానత్థోపి హోతీతి వుత్తం ‘‘**అభిక్కన్తాతి అతిక్కన్తా**’’తి.

తత్ర కిరాతిఆది కేచివాదోతి బద్ధోపి న హోతి. తేనాహ ‘‘**అకారణమేత**’’న్తిఆది. **కాయచిత్తలహుతాదయో ఉప్పజ్జన్తీ**తి ఇదం కాయికచేతసికఅజ్ఝాభావస్స కారణవచనం, లహుతాదిఉప్పన్నే సవనానుత్తరియపటిలాభేన లద్ధబ్బధమ్మత్థవేదసమధిగమతో. వుత్తఞ్హేతం –

> “యథా , యథావుసో, భిక్ఖునో సత్థా వా ధమ్మం దేసేతి అఞ్ఞతరో వా గరుట్ఠానికో సబ్రహ్మచారీ, తథా తథా సో తస్మిం ధమ్మే లభతి అత్థవేదం, లభతి ధమ్మవేదం, లభతి ధమ్మూపసంహితం పామోజ్జ”న్తిఆది (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౨, ౩౫౫; అ॰ ని॰ ౫.౨౬).

పిట్ఠివాతో ఉప్పజ్జి ఉపాదిన్నసరీరస్స తథారూపత్తా సఙ్ఖారానఞ్చ అనిచ్చతాయ దుక్ఖానుబన్ధత్తా. **అకారణం వా ఏత**న్తి యేనాధిప్పాయేన వుత్తం, తమేవ అధిప్పాయం వివరితుం ‘‘**పహోతీ**’’తిఆది వుత్తం. **ఏకపల్లఙ్కేన నిసీదితుం పహోతి** యథా తం వేలువగామకే. **ఏత్తకే ఠానే**తి ఏత్తకే ఠానే ఠానం నిప్పన్నన్తి యోజనా. **తఞ్చ ఖో**తి వుట్ఠానసఞ్ఞం చిత్తే ఠపనం. **ధమ్మకథం సుణమానో** ధమ్మగారవేన.

అవస్సుతస్సాతి అవస్సుతభావస్స రాగాదివసేన. **అవస్సుతస్స కారణ**న్తి తిన్తభావకారణం. **కిలేసాధిముచ్చనేనా**తి కిలేసవసేన పరిప్ఫన్దితవసేన. **నిబ్బాపనం వియా**తి వూపసమో వియ. **నిబ్బిసేవనాన**న్తి పరిప్ఫన్దనరహితానం.

అవస్సుతపరియాయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. దుక్ఖధమ్మసుత్తవణ్ణనా

౨౪౪. **దుక్ఖధమ్మాన**న్తి దుక్ఖకారణానం. తేనాహ ‘‘**దుక్ఖసమ్భవధమ్మాన**’’న్తిఆది. తత్థ కిం దుక్ఖం, కా దుక్ఖధమ్మాతి తదుభయం దస్సేతుం ‘‘**పఞ్చసు హీ**’’తి వుత్తం. **తే**తి పఞ్చక్ఖన్ధా. **దుక్ఖసమ్భవధమ్మత్తా**తి దుక్ఖుప్పత్తికారణత్తా. **అస్సా**తి తేన. కరణే హేతం సామివచనం. **కామే**తి వత్థుకామే కిలేసకామే చ. పున **అస్సా**తి సామిఅత్థే ఏవ సామివచనం. **చార**న్తి చిత్తాచారం. **విహార**న్తి పఞ్చద్వారప్పవత్తిచారవిహారం. “ఏకట్ఠా”తి చ వదన్తి. తేనేవ హి “అనుబన్ధిత్వా చరన్తం”ఇచ్చేవ వుత్తం. **అనుబన్ధిత్వా**తి చ వీథిచిత్తప్పవత్తితో పట్ఠాయ యావ తతియజవనవారా అను అను బన్ధిత్వా. **పక్ఖన్దనాదీతి ఆది**-సద్దేన కసిగోరక్ఖాదివసేనపి కామానం పరియేసనదుక్ఖం సఙ్గణ్హాతి.

దాయతీతి **దాయో,** వనం. తేనాహ ‘‘**అటవి**’’న్తి. **కణ్టకగబ్భ**న్తి ఓవరకసదిసం వనం. నామపదం నామ కిరియాపదాపేక్ఖన్తి ‘‘**విజ్జే**’’తి వచనసేసేన కిరియాపదం గణ్హాతి.

దన్ధాయితత్తం ఉప్పన్నకిలేసానం అవట్ఠానం. తేనాహ ‘‘**ఉప్పన్నమత్తాయా**’’తిఆది. **తాయాతి** సతియా. **కాచి కిలేసాతి** చుద్దసవిధే చిత్తస్స కిచ్చే జవనకిచ్చే ఏవ చిత్తకిలేసానం ఉప్పత్తిం కత్వా తథా వుత్తం. **నిగ్గహితావ హోన్తి** పవత్తితుం అప్పదానవసేన. తేనాహ ‘‘**న సణ్ఠాతుం సక్కోన్తీ**’’తి. **చక్ఖుద్వారస్మిన్తి** పాళియం తస్స పఠమం గహితతాయ వుత్తం, తేన నయేన సేసద్వారానిపి గహితానేవ హోన్తి. **రాగాదీసు ఉప్పన్నేసు** పఠమజవనవారే. సతిసమ్మోసేన ‘‘**కిలేసా మే ఉప్పన్నా**’’**తి ఞత్వా** తథా పచ్చామాససతియా లబ్భనతో. తేనాహ – ‘‘**అనచ్ఛరియం చేత**’’న్తి. **ఆవట్టేత్వాతి** అయోనిసో ఆవట్టేత్వా. **ఆవజ్జనాదీసూతి** తతో ఏవ అయోనిసో ఆవజ్జనాదీసు ఉప్పన్నేసు ఇట్ఠారమ్మణస్స లద్ధత్తా పచ్చయసిద్ధియా సమ్పత్తం పవత్తనారహం. **నివత్తేత్వాతి** దుతియజవనవారేపి కిలేసుప్పత్తిం నివత్తేత్వా. కథం పనస్స ఏవం లద్ధుం సక్కాతి ఆహ ‘‘**ఆరద్ధవిపస్సకానం హీ**’’తిఆది. **భావనాపటిసఙ్ఖానేతి** భావనాయం పటిసఙ్ఖానే చ యోగినో పతిట్ఠితభావో. తస్స **అయమానిసంసో** – యం పచ్చయలాభేన ఉప్పజ్జితుం లద్ధోకాసాపి కిలేసా పుబ్బే పవత్తభావనానుభావేన విక్ఖమ్భితా తథా తథా నిగ్గహితా ఏవ హుత్వా నివత్తన్తి, కుసలా ధమ్మావ లద్ధోకాసా ఉపరూపరి వడ్ఢన్తి.

అభిహట్ఠున్తి అభిహరిత్వా. **అనుదహన్తీతి** అనుదహన్తా వియ హోన్తి. **అనుసేన్తీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **అనావట్టన్తేతి** అనివత్తన్తే సామఞ్ఞతోతి అధిప్పాయో. **విపస్సనాబలమేవ దీపితం** మగ్గఫలాధిగమస్స అజోతితత్తా.

దుక్ఖధమ్మసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. కింసుకోపమసుత్తవణ్ణనా

౨౪౫. చతున్నం అరియసచ్చానం పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన వివిధదస్సనన్తి కిచ్చవసేన నానాదస్సనం హోతీతి వుత్తం, ‘‘**దస్సనన్తి పఠమమగ్గస్సేతం అధివచన**’’న్తి . తయిదం ఉపరిమగ్గేసు భావనాపరియాయస్స నిరుళ్హత్తా పఠమమగ్గస్స పఠమం నిబ్బానదస్సనతో. తేనాహ ‘‘**పఠమమగ్గో హీ**’’తిఆది . కోచి యథావుత్తం అవిపరీతం అత్థం అజానన్తో ఞాణదస్సనం నామ ఆరమ్మణకరణస్స వసేన అతిప్పసఙ్గం ఆసఙ్కేయ్యాతి తం నివత్తేతుం ‘‘**గోత్రభూ పనా**’’తిఆది వుత్తం. **న దస్సనన్తి వుచ్చతీతి** ఏత్థ రాజదస్సనం ఉదాహరన్తి. **చత్తారోపి మగ్గా దస్సనమేవ** యథావుత్తేనత్థేన, భావనాపరియాయో పన ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం పఠమమగ్గఉపాయస్స భావనాకారేన పవత్తనతో. దస్సనం విసుద్ధి ఏత్థాతి **దస్సనవిసుద్ధికం,** నిబ్బానం. ఫస్సాయతనం కమ్మట్ఠానం అస్స అత్థీతి **ఫస్సాయతనకమ్మట్ఠానికో**. ఏస నయో సేసేసుపి పదేసు.

పదేససఙ్ఖారేసూతి సఙ్ఖారేకదేసేసు. హేట్ఠిమపరిచ్ఛేదేన పథవిఆదికే ధమ్మమత్తే దిట్ఠే రూపపరిగ్గహో, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదికే తంసహగతధమ్మమత్తే దిట్ఠే అరూపపరిగ్గహో చ సిజ్ఝతీతి వదన్తి.

అధిగతమగ్గమేవ కథేసీతి యేన ముఖేన విపస్సనాభినివేసం అకాసి, తమేవస్స ముఖం కథేసి. **అయం పనాతి** కమ్మట్ఠానం పుచ్ఛన్తో భిక్ఖు. **ఇమేసన్తి** ఫస్సాయతనకమ్మట్ఠానికపఞ్చక్ఖన్ధకమ్మట్ఠానికానం వచనం. ‘‘**అఞ్ఞమఞ్ఞం న సమేతీ**’’తి వత్వా తమేవత్థం పాకటం కరోతి ‘‘**పఠమేనా**’’తిఆదినా. పఞ్చక్ఖన్ధవిముత్తస్స సఙ్ఖారస్స అభావా ‘‘**నిప్పదేసేసూ**’’తి వుత్తం. **తథేవాతి** యథేవ ఫస్సాయతనకమ్మట్ఠానికం, తథేవ తం పఞ్చక్ఖన్ధకమ్మట్ఠానికం పుచ్ఛిత్వా.

సమప్పవత్తా ధాతుయోతి రసాదయో సరీరధాతుయో సమప్పవత్తా, న విసమాకారసణ్ఠితా అహేసుం. తేనాహ ‘‘**కల్లసరీరం బలప్పత్త**’’న్తి. ‘‘**అతీతా సఙ్ఖారా**’’తిఆది విపస్సనాభినివేసవసేన వుత్తం. సమ్మసనం సబ్బత్థకమేవ ఇచ్ఛితబ్బం.

చారిభూమిన్తి గోచరట్ఠానం.

కారకభావన్తి భావనానుయుఞ్జనభావం. **పణ్డురోగపురిసో**తి పణ్డురోగీ పురిసో. **అరిట్ఠ**న్తి సుత్తం. **భేసజ్జం కత్వా**తి భేసజ్జపయోగం కత్వా. **కరిస్సామీ**తి భేసజ్జం కరిస్సామి. **ఝామథుణో వియా**తి దడ్ఢథుణో వియ ఖారకజాలసద్ధత్తా తరుణమకులసన్తానసఞ్ఛన్నత్తా.

దక్ఖిణద్వారగామేతి దక్ఖిణద్వారసమీపే గామే. **లోహితకో**తి లోహితవణ్ణో. **ఓచిరకజాతో**తి జాతఓలమ్బమానచిరకో వియ. **ఆదిన్నసిపాటికో**తి గహితఫలపోతకో. **సన్దచ్ఛాయో**తి బహలచ్ఛాయో. యస్మా తస్స రుక్ఖస్స సాఖా అవిరళా ఘనపత్తా అఞ్ఞమఞ్ఞం సంసన్దిత్వా ఠితా, తస్మా ఛాయాపిస్స తాదిసీతి వుత్తం ''**సన్దచ్ఛాయో నామ సంసన్దిత్వా ఠితచ్ఛాయో**''తి, ఘనచ్ఛాయోతి అత్థో. **తత్థా**తిఆది ఉపమాసంసన్దనం.

యేన యేనాకారేన అధిముత్తానన్తి ఛఫస్సాయతనాదిముఖేన యేన యేన విపస్సనాభినివేసేన విపస్సన్తానం నిబ్బానఞ్చ అధిముత్తానం. **సుట్ఠు విసుద్ధం** పరిఞ్ఞాతిసమయాదిసిద్ధియా. **తేన తేనేవాకారేనా**తి అత్తనాధిముత్తాకారేన. ఇదాని తం తం ఆకారం ఉపమాయ సద్ధిం యోజేత్వా దస్సేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది ఆరద్ధం. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇదన్తి నగరోపమం. **తం సల్లక్ఖిత**న్తి కింసుకోపమదీపితం అత్థజాతం సచే సల్లక్ఖితం. **అస్స** భిక్ఖునో. **ధమ్మదేసనత్థ**న్తి యథాసల్లక్ఖితస్స అత్థస్స వసేన లద్ధవిసేసస్స ఉపబ్రూహనాయ. **తస్సేవత్థస్సా**తి తస్స దస్సనవిసుద్ధిసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స. **చోరాసఙ్కా న హోన్తి** మజ్ఝిమదేసరజ్జస్స పసన్నభావతో. **తిపురిసుబ్బేధానీ**తి ఉబ్బేధేన తిపురిసప్పమాణాని నానాభిత్తివిచిత్తాని థమ్భానం ఉపరి వివిధమాలాకమ్మాదివిచిత్తధనురాకారలక్ఖితాని మనోరమాని. తేనాహ ''**నగరస్స అలఙ్కారత్థ**''న్తి. నగరద్వారస్స థిరభావాపాదనవసేన ఠపేతబ్బత్తా వుత్తం ''**చోరనివారణత్థానిపి హోన్తియేవా**''తి. **పిట్ఠసఙ్ఖాతస్సా**తి ద్వారబాహస్స. "ఇమే ఆవాసికా, ఇమే ఆగన్తుకా, తత్థాపి చ ఇమేహి నగరస్స నగరసామికస్స చ అత్థో. ఇమేసం వసేన అనత్థో సియా"తి జాననఞాణసఙ్ఖాతేన **పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతో**. అఞ్ఞాతనివారణే పటుభావసఙ్ఖాతేన **వేయ్యత్తియేన సమన్నాగతో. ఠానుప్పత్తికపఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయా**తి తస్మిం తస్మిం అత్థకిచ్చే తఙ్ఖణుప్పజ్జనకపటిభానసఙ్ఖాతాయ.

రఞ్ఞా ఆయుత్తో నియోజితో **రాజాయుత్తో**, తత్థ తత్థ రఞ్ఞో కాతబ్బకిచ్చే ఠపితపురిసో. **కతిపాహేయేవా**తి కతిపయదివసేయేవ అకిచ్చకరణేన తస్స ఠానం విబ్భమో జాతోతి కత్వా వుత్తం – ''**సబ్బాని వినిచ్ఛయట్ఠానాదీని హారేత్వా**''తి.

సీసమస్స ఛిన్దాహీతి సీసభూతం ఉత్తమఙ్గట్ఠానియం తత్థ తస్స రాజకిచ్చం ఛిన్దాతి అత్థో. అఞ్ఞథా తస్స పాకతికే అత్థే గయ్హమానే పాణాతిపాతో ఆణత్తో నామ సియా. న హి చక్కవత్తిరాజా తాదిసం ఆణాపేతి, అఞ్ఞేసమ్పి తతో నివారకత్తా. అథ వా **ఛిన్దాహీ**తి మమ ఆణాయ అస్స సీసం ఛిన్దన్తో వియ అత్తానం దస్సేహి, ఏవం సో తత్థోవాదపటికరత్తపత్తో ఓదమేయ్యాతి, తథా చేవ ఉపరి పటిపత్తి ఆగతా. **తత్థా**తి ఏతస్మిం పచ్చన్తిమనగరే.

ఉప్పన్నేనాతి సమథకమ్మట్ఠానే ఉప్పన్నేన.

తస్సేవాతి సక్కాయసఙ్ఖాతస్స నగరస్స "ద్వారానీ"తి వుత్తానీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. "సీఘం దూతయుగ"న్తి వుత్తాతి యోజనా. హదయవత్థురూపస్స మజ్ఝే సిఙ్ఘాటకభావేన గహితత్తా **"హదయవత్థుస్స నిస్సయభూతానం మహాభూతాన"**న్తి వుత్తం. యది ఏవం వత్థురూపమేవ గహేతబ్బం, తదేవేత్థ అగ్గహేత్వా కస్మా మహాభూతగ్గహణన్తి ఆహ **"వత్థురూపస్స హీ"**తిఆది. **యాదినోతి** సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం వసేన యాదినో ఏవ పుబ్బే ఆగతవిపస్సనామగ్గో. **"అయమ్పి అట్ఠఙ్గసమన్నాగతత్తా తాదినో ఏవా"**తి వత్వా అరియమగ్గో **"యథాగతమగ్గో"**తి వుత్తో. **ఇదం తావేత్థాతి** ఏత్థ ఏతస్మిం సుత్తే ధమ్మదేసనత్థం ఆభతాయ యథావుత్తఉపమాయ ఇదం సంసన్దనం.

ఇదం సంసన్దనన్తి ఇదాని వక్ఖమానం ఉపమాయ సంసన్దనం. **నగరసామిఉపమా** పఞ్చక్ఖన్ధవసేన దస్సనవిసుద్ధిపత్తం ఖీణాసవం దస్సేతుం ఆభతా. సిఙ్ఘాటకూపమా చతుమహాభూతవసేన దస్సనవిసుద్ధిపత్తం ఖీణాసవం దస్సేతుం ఆభతాతి యోజనా. **"చతుసచ్చమేవ కథిత"**న్తి వత్వా తాని సచ్చాని నిద్ధారేత్వా దస్సేతుం **"సకలేనపి హీ"**తిఆది వుత్తం. ఇధ నగరసమ్భారో ఛద్వారాదయో. తేన హి ఛఫస్సాయతనాదయో ఉపమితా. తే పన దుక్ఖసచ్చపరియాపన్నాతి వుత్తం **"నగరసమ్భారేన దుక్ఖసచ్చమేవ కథిత"**న్తి.

కింసుకోపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. వీణోపమసుత్తవణ్ణనా

౨౪౬. భిక్ఖుస్స వా భిక్ఖునియా వాతి కామం పాళియం పరిసాద్వయమేవ గహితం, సేసపరిసానం పన తదఞ్ఞేసమ్పి దేవమనుస్సానన్తి సబ్బసాధారణోవాయం ధమ్మసఙ్గహోతి ఇమమత్థం ఉపమాపుబ్బకం కత్వా దస్సేతుం **"యథా నామా"**తిఆది ఆరద్ధం. **యజన్తోతి** దదన్తో. **విన్దితబ్బోతి** లద్ధబ్బో, అధిగన్తబ్బోతి అత్థో.

ఛన్దోతి తణ్హాఛన్దో. తేనాహ – "దుబ్బలతణ్హా సో రఞ్జేతుం న సక్కోతీ"తి. **పుబ్బుప్పత్తికా** ఏకస్మిం ఆరమ్మణే పఠమం ఉప్పన్నా. సా హి అనాసేవనత్తా మన్దా. **సోతి** ఛన్దో. **రఞ్జేతుం న సక్కోతి** లద్ధాసేవనత్తా. **దోసో నామ** చిత్తదూసనత్తా. **తానీతి** దణ్డాదానాదీని. **తమ్మూలకాతి** లోభమూలకా తావ మాయాసాఠేయ్యమానాతిమానదిట్ఠిచాపలాదయో, దోసమూలకా ఉపనాహమక్ఖపలాసఇస్సామచ్ఛరియథమ్భసారమ్భాదయో, మోహమూలకా అహిరిక-అనోత్తప్ప-థినమిద్ధవిచికిచ్ఛుద్ధచ్చ-విపరీతమనసికారాదయో, సంకిలేసధమ్మా గహితావ హోన్తి తంమూలకత్తా. యస్మా పన సబ్బేపి సంకిలేసధమ్మా ద్వాదసాకుసలచిత్తుప్పాదపరియాపన్నా ఏవ, తస్మా తేసమ్పేత్థ గహితభావం దస్సేతుం **"ఛన్దో రాగోతి వా"**తి వుత్తం.

భాయితబ్బట్ఠేన **సభయో**. భేరవట్ఠేన **సప్పటిభయో**. కుసలపక్ఖస్స విక్ఖమ్భనట్ఠేన **సకణ్టకో**. కుసలఅనవజ్జధమ్మేహి దురవగాహట్ఠేన **సగహనో**. భవసమ్పత్తిభవనిబ్బానానం అప్పదానభావతో **ఉమ్మగ్గో**. దుగ్గతిగామిమగ్గత్తా **కుమ్మగ్గో**. **ఇరియనాతి** వత్తనా పటిపజ్జనా. దుగ్గతిగామితాయ కిలేసో ఏవ **కిలేసమగ్గో**. **న సక్కా సమ్పత్తిభవం గన్తుం** కుతో నిబ్బానగమనన్తి అధిప్పాయో.

అసుభావజ్జనాదీహీతి ఆది-సద్దేన అనిచ్చమనసికారాదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **చిత్తం నివత్తతి** సరాగచిత్తం న ఉప్పజ్జతి పటిపక్ఖమనసికారేన వినోదితత్తా. **మజ్ఝత్తారమ్మణేతి** అఞ్ఞాణుపేక్ఖట్ఠానియే ఆరమ్మణే. **ఉద్దేస...పే.... ఆవజ్జన్తస్సాతి**

ఉద్దిసాపనవసేన ఉద్దేసం, పరిపుచ్ఛాపనవసేన పరిపుచ్ఛం, గరూనం సన్తికే వసనవసేన గరువాసం ఆవజ్జన్తస్స. **చిత్త**న్తి గమ్భీరఞాణచరియ-పచ్చవేక్ఖణ-పఞ్ఞవన్త-పుగ్గలసేవనవసేన తదధిముత్తిసిద్ధియా అఞ్ఞాణచిత్తం నివత్తతి.

యథా "పుఞ్ఞభవఫలం పుఞ్ఞ"న్తి వుత్తం "ఏవమిదం పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦), ఏవం కిట్ఠసమ్భవత్తా "కిట్ఠ"న్తి వుత్తన్తి ఆహ ''**కిట్ఠన్తి కిట్ఠట్ఠానే ఉప్పన్నసస్స**''న్తి.

ఘటాతి సిఙ్గయుగం ఇధాధిప్పేతన్తి ఆహ ''**ద్విన్నం సిఙ్గానం అన్తరే**''తి. **ఘటా**తి గోణాదీనం సిఙ్గన్తరట్ఠస్స సమఞ్ఞాతి వదన్తి. **నాసారజ్జుకే**తి నాసారజ్జుపాతట్ఠానే.

దమేతి పుథుత్తారమ్మణతో నివారేతి. **నన్తి** చిత్తం. యం సుత్తం **సుభాసితం** మయా. **తదస్సా**తి తదా అస్స భిక్ఖునో. **ఆరమ్మణే**తి కమ్మట్ఠానారమ్మణే.

సుదుజితన్తి నిబ్బిసేవనభావకరణేన జితం. **సుతజ్జిత**న్తి సుట్ఠు దూరకరణేన జితం, తథాభూతఞ్చ తజ్జితం నామ హోతీతి తథా వుత్తం. **గోచరజ్ఝత్త**న్తి అజ్ఝత్తభూతో గోచరో. కమ్మట్ఠానారమ్మణఞ్హి బహిద్ధారూపాదిఆరమ్మణవిధురతాయ అజ్ఝత్తన్తి వుచ్చతి. సమథో అనురక్ఖణం ఏతస్సాతి **సమథానురక్ఖణం.** యథా ఇన్ద్రియసంవరసీలం సమథానురక్ఖణం హోతి, తథా కథితన్తి అత్థో. యథా హి ఇన్ద్రియసంవరసీలం సమథస్స పచ్చయో, ఏవం సమథోపి తస్స పచ్చయోతి.

వాదియమానాయ వీణాయ. చిత్తం రఞ్జేతీతి రజ్జనేన. అవిస్సజ్జనీయతాయ చిత్తం బన్ధతీతి **బన్ధనీయో. వేట్ఠకే**తి తన్తీనం ఆసజ్జనవేట్ఠకే. **కోణ**న్తి కవణతో వీణాయ సద్దకరణతో కోణన్తి లద్ధనామం దారుదణ్డం సిఙ్గాదీసు యేన కేనచి కతం ఘటికం. తేనాహ ''**చతురస్సం సారదణ్డక**''న్తి.

యస్మా నో రాజా రాజమహామత్తో వా సద్దం యథాసభావతో న అఞ్ఞాసి, తస్మిం తస్స అజాననాకారమేవ దస్సేతుం ''**సద్దం పస్సిస్సామీ**''తిఆది వుత్తం.

అసతీ కిరాయన్తి పాళియం లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తన్తి యథాలిఙ్గమేవ వదన్తో ''**అసా**''తి ఆహ. ''**అసతీతి లామకాధివచన**''న్తి వత్వా తత్థ పయోగం దస్సేతుం ''**అసా లోకిత్థియో నామా**''తి వుత్తం, లోకే ఇత్థియో నామ అసతియోతి అత్థో, తత్థ కారణమాహ ''**వేలా తాసం న విజ్జతీ**''తి. పకతియా లోకే జేట్ఠభాతా కనిట్ఠభాతా మాతులోతిఆదికా **వేలా** మరియాదా **తాసం న విజ్జతి**. కస్మా? **సారత్తా చ పగబ్బా చ** సబ్బేసమ్పి సమ్భోగవసేన వినియోగం గచ్ఛన్తి. కథం? **సిఖీ సబ్బఘసో యథా**. తేనేవాహ –

> "సబ్బా నదీ వఙ్కగతీ, సబ్బే కట్ఠమయా వనా;
> సబ్బిత్థియో కరే పాపం, లభమానే నివాతకే"తి. (జా॰ ౨.౨౧.౩౦౮);

అఞ్ఞమ్పి తన్తిబద్ధం చతురస్సఅమ్బణవాదితాదీని. **వీణా వియ పఞ్చక్ఖన్ధా** అనేకధమ్మసమూహభావతో. **రాజా వియ యోగావచరో** తప్పటిబద్ధధమ్మగవేసకత్తా. **అస్సా**తి యోగావచరస్స.

నిరయాదితో అఞ్ఞస్మిమ్పి **గతి**-సద్దో వత్తతి. తతో విసేసనత్థం "**గతిగతీ**"తి వుత్తం "దుక్ఖదుక్ఖం, రూపరూప"న్తి చ యథా, గతిసఙ్ఖాతం పవత్తిట్ఠానన్తి అత్థో. తేనాహ – "**ఏత్థన్తరే సంసరతి వత్తతీ**"తి. సఞ్జానాయనపదేసో ఏవ గతీతి **సఞ్జాతిగతి.**

తం పన గతిం సత్తానం సంవేగవత్థుభూతస్స పచ్చక్ఖస్స గబ్భాసయస్స వసేన దస్సేతుం "**అయమస్స కాయో**"తిఆది వుత్తం. రూపధమ్మస్స సలక్ఖణం గతి నిట్ఠా, తతో పరం అఞ్ఞం కిఞ్చి నత్థీతి **సలక్ఖణగతి. అభావో** అచ్చన్తాభావో. సన్తానవిచ్ఛేదో **విభవగతి** తంనిట్ఠానభావా. **భేదో**తి ఖణనిరోధో, ఇధాపి తంనిట్ఠానతాయేవ పరియాయో. **యావ భవగ్గాతి** యావ సబ్బభవగ్గా. సలక్ఖణవిభవగతిభేదగతియో "ఏసేవ నయో"తి ఇమినావ పకాసితాతి న గహితా. **తస్స ఖీణాసవస్స న హోతి** అగ్గమగ్గేన సముచ్ఛిన్నత్తా.

సీలం కథితం రూపాదీసు ఛన్దాదినివారణస్స కథితత్తా. **మజ్ఝే సమాధిభావనా కథితా** "అజ్ఝత్తమేవ సన్తిట్ఠతి…పే.… సమాధియతీ"తి జోతితత్తా. **పరియోసానే చ నిబ్బానం కథితం** "యమ్పిస్స…పే.… న హోతీ"తి వచనతో.

వీణోపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఛప్పాణకోపమసుత్తవణ్ణనా

౨౪౭. వణసరీరోతి వణితసరీరో. **పక్కత్తా**తి కుథితత్తా. సరదణ్డేసు సరసమఞ్ఞాతి కణ్డ-సద్దో సరపరియాయోతి ఆహ – "**సరవనన్తి కణ్డవన**"న్తి. **అరుగత్తో…పే.… వేదితబ్బో** గుణసరీరస్స ఖణ్డఛిద్దసీలాదీహి హేట్ఠా మజ్ఝే ఉపరిభాగే చ భేదవిసమచ్ఛిన్నవికారదోసత్తా. ఏత్థ కుసా "కణ్టకా"తి అధిప్పేతా కణ్టకసదిసత్తా, కుసతిణానం ఏవ వా వుత్తాకారపదేసో "**కుసకణ్టకో**"తి వుత్తో.

గామవాసీనం విజ్ఝనట్ఠేనాతి నారహోవ హుత్వా తేసం కారానం పటిగ్గహణవసేన పీళనట్ఠేన.

పక్ఖిన్తి హత్థిలిఙ్గసకుణం. తస్స కిర హత్థిసోణ్డసదిసం ముఖం, తస్మా "**హత్థిసోణ్డసకుణ**"న్తి వుత్తం. **విస్సజ్జేయ్యాతి** రజ్జుయా యథాబద్ధం ఏవ విస్సజ్జేయ్య.

భోగేహీతి అత్తనో సరీరభోగేహి. **మణ్డలం బన్ధిత్వా**తి యథా సరీరం మణ్డలాకారేన తిట్ఠతి, ఏవం కత్వా. **సుపిస్సామీ**తి నిద్దం ఓక్కమిస్సామి. **డేతుకామో**తి ఉప్పతితుకామో. **దిసా దిసన్తి** దిసతో దిసం.

ఛ పాణకా వియ ఛ ఆయతనాని నానజ్ఝాసయత్తా, నానజ్ఝాసయతా చ నేసం నానావిసయనిన్నతాయ దట్ఠబ్బా. **దళ్హరజ్జు వియ తణ్హా** తేసం బన్ధనతో. **మజ్ఝే గణ్ఠి వియ అవిజ్జా** బన్ధనస్స దుబ్బినిమ్మోచనహేతుతో. **ఆరమ్మణం బలవం హోతి** మనుఞ్ఞభావేన చేవ తత్థ తణ్హాభినివేసస్స దళ్హభావేన చ.

సరిక్ఖకేన వా ఉపమాయ ఆహరణపక్ఖే. **అప్పనా**తి సంసన్దనా. **పాళియంయేవ అప్పితా** ఉపమా "ఏవమేవ ఖో"తిఆదినా. రూపచిత్తాదివిసమనిన్నత్తా **చక్ఖుస్స విసమజ్ఝాసయతా**. ఏస నయో సేసేసుపి.

కణ్ణచ్ఛిద్దకూపకేతి కణ్ణచ్ఛిద్దసఙ్ఖాతే ఆవాటే. **తస్సాతి** సోతస్స. **పచ్చయో హోతీతి** ఉపనిస్సయో హోతి తేన వినా సద్దగ్గహణస్స అభావతో. "**అజటాకాసోపి వట్టతి ఏవా**"తి వత్వా తస్స పచ్చయభావం దస్సేతుం "**అన్తోలేణస్మి**"న్తిఆది వుత్తం. **ధాతుపరమ్పరా ఘట్టేన్తోతి** భూతపరమ్పరాసఙ్ఘట్టేన్తో.

ఏవం సన్తేతి ఏవం భూతపరమ్పరావసేన సద్దే సోతపథమాగచ్ఛన్తే. **సమ్పత్తగోచరతా హోతి** సోతస్స. ఘానాదీనం వియ "**దూరే సద్దో**"తి **జాననం న సమ్భవేయ్య** సమ్పత్తగాహిభావతో. **తథా తథా జాననాకారో హోతి** మనోవిఞ్ఞాణస్స గహణాకారవిసేసతో. సోతవిఞ్ఞాణప్పవత్తి పన ఉభయత్థ సమానావ. దూరే ఠితోపి సద్దో తాదిసే ఠానే పటిఘోసాదీనం పచ్చయో హోతి అయోకన్తో వియ అయోచలనస్సాతి దట్ఠబ్బం. **ధమ్మతాతి** ధమ్మసభావో, సద్దస్స సో సభావోతి అత్థో. **తతో తతో సవనం హోతి** ఆకాససఙ్ఖాతస్స ఉపనిస్సయస్స లబ్భనతో. యది పన సోతం సమ్పత్తగాహీ సియా, చిత్తసముట్ఠానసద్దో సోతవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయో న సియా. పట్ఠానే చ అవిసేసేన "సద్దాయతనం సోతవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తి వుత్తో, బహిద్ధా చ చిత్తజస్స సద్దస్స సమ్భవో నత్థి. అథ వా చిత్తజో సద్దో ధాతుపరమ్పరాయ సోతపసాదం ఘట్టేతి, న సో చిత్తజో సద్దో, యో పరమ్పరాయ పవత్తో. ఉతుజో హి సో, తస్మా యథుప్పన్నో సద్దో, తత్థ ఠితోవ సోతపసాదస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛతీతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం. తేన వుత్తం "**అసమ్పత్తగోచరమేవేత**"న్తి.

తదా ఏకగ్గచిత్తతం ఆపజ్జతి పరిస్సయానం అభావతో. నాసచ్ఛిద్దసఙ్ఖాతఆకాససన్నిస్సయే వత్తనతో **ఘానం ఆకాసజ్ఝాసయం** వుత్తం. వాతేన వినా గన్ధగహణస్స అసమ్భవతో **వాతూపనిస్సయగన్ధగోచరం.** తేనాహ "**తథా హీ**"తిఆది.

గామతో లద్ధబ్బం ఆహారం గామం, తన్నిన్నతాయ **గామజ్ఝాసయతా** వుత్తా. తథా హి జీవితనిమిత్తం రసో జీవితం, తస్మిం నిన్నతాయ తం అవ్హాయతీతి **జివ్హా. న సక్కా ఖేళేన అతేమితస్స రసం జానితుం,** తస్మా **ఆపోసన్నిస్సితరసారమ్మణా జివ్హాతి.**

ఆమకసుసానతో **బహి. ఉపాదిణ్ణకజ్ఝాసయోతి** ఉపాదిణ్ణకనిన్నో. కాయపసాదసన్నిస్సయభూతాయ పథవియా ఫోట్ఠబ్బారమ్మణే ఘటితే ఏవ తత్థ విఞ్ఞాణుప్పత్తి, న అఞ్ఞథాతి వుత్తం "**పథవీసన్నిస్సితఫోట్ఠబ్బారమ్మణో**"తి. **తథా హీతిఆది** కాయస్స ఉపాదిణ్ణకజ్ఝాసయతాయ సాధకం . **అజ్ఝత్తికబాహిరాతి** అజ్ఝత్తికా బాహిరా వా. **అస్సాతి** కాయస్స. **సుసన్థతస్సాతిఆది** తస్స పథవియా పచ్చయభావదస్సనం.

నానజ్ఝాసయోతి నానారమ్మణనిన్నో. తేన మనస్స మక్కటస్స వియ అనవట్ఠితతం దస్సేతి. తేనాహ "**దిట్ఠపుబ్బేపీ**"తిఆది. **మూలభవఙ్గగ్గహణేన** పిట్ఠిభవఙ్గం నివత్తేతి. **అస్సాతి** మనస్స. ఏవం కిరియమయం విఞ్ఞాణం దట్ఠబ్బం. **నానత్తన్తి** భేదో.

యథారుచిప్పవత్తియా నివారణవసేన **బద్ధానం. నిబ్బిసేవనభావన్తి** లోలతాసఙ్ఖాతపరిప్ఫన్దస్స అభావం. **నాకడ్ఢతీతి** సవిసయే రూపారమ్మణే చిత్తసన్తానం, తంసమఙ్గినం వా పుగ్గలం నాకడ్ఢతి. **పుబ్బభాగవిపస్సనావ కథితా** ఆయతనముఖేన "ఏవఞ్హి వో, భిక్ఖవే, సిక్ఖితబ్బ"న్తి వుత్తత్తా.

ఛప్పాణకోపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. యవకలాపిసుత్తవణ్ణనా

౨౪౮. యవపుఞ్జో సుపరిపక్కయవసముదాయో. **కాజహత్థాతి** దణ్డహత్థా. **పోథేయ్యున్తి** యథా యవసఙ్ఘాతం ధఞ్ఞం వణ్టతో ముచ్చతి, ఏవం పోథేయ్యుం. **యవే సావేత్వాతి** యవసీసతో యవే పోథనేన మోచేత్వా వివేచేత్వా.

చతుమహాపథో వియ ఛ ఆయతనాని ఆరమ్మణదణ్డకేహి హననట్ఠానత్తా. **యవకలాపీ వియ సత్తో** తేహి హఞ్ఞమానత్తా. **ఛ బ్యాభఙ్గియో వియ** సభావతో ఛధాపి పచ్చేకం ఇట్ఠానిట్ఠమజ్ఝత్తవసేన అట్ఠారస ఆరమ్మణాని యవకలాపట్ఠానియస్స సత్తస్స హననతో. భవపత్థనాయ అపరాపరుప్పత్తిం సన్ధాయ ''**భవపత్థనా కిలేసా**''తి బహువచననిద్దేసో. భవపత్థనా చ తస్స పచ్చయభూతా కిలేసా చాతి **భవపత్థనాకిలేసాతి** ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. యస్మా సత్తానం వట్టదుక్ఖం నామ సబ్బమ్పి తం భవపత్థనామూలకం, తస్మా వుత్తం ''**ఏవం సత్తా**''తిఆది. **భవపత్థనకిలేసాతి** చ భవపత్థనామూలకం కిలేసం.

ఛమ్మన్తి సమీపత్థే ఛమ్మం. తేనాహ ''**సుధమ్మాయ ద్వారే**''తి. **న కతన్తి** దుక్ఖుప్పాదనం న కతం. **నవగూథసూకరం వియాతి** నవగూథభక్ఖసూకరం వియ. **చిత్తేనేవాతి** యో బజ్ఝతి, తస్స చిత్తేనేవ . **తస్మాతి** యస్మా వేపచిత్తిబన్ధనస్స బన్ధనముచ్చనం వియ, తస్మా "వేపచిత్తిబన్ధన"న్తి వుత్తం. **ఞాణమోక్ఖం బన్ధనన్తి** ఞాణేన ముచ్చనం బన్ధనం.

మఞ్ఞమానోతి పరికప్పితతణ్హావసేన "ఏతం మమా"తి, దిట్ఠివసేన "ఏసో మే అత్తా"తి, మానవసేన "ఏసోహమస్మీ"తి మఞ్ఞన్తో. ఖన్ధవినిముత్తస్స మఞ్ఞమానవత్థునో అభావా ''**ఖన్ధే మఞ్ఞన్తో**''తి వుత్తం. **ఏతన్తి** "మారస్సా"తి ఏతం సామివచనం. **కిలేసమారేన బద్ధోతి** కిలేసమారేన తేనేవ కిలేసబన్ధనేన బద్ధో. **ముత్తోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

తణ్హామఞ్ఞనాయ సతి దిట్ఠిమానమఞ్ఞనానం పసఙ్గో ఏవ నత్థీతి యథా "అస్మీ"తి పదేన దిట్ఠిమానమఞ్ఞనా వుత్తా హోన్తి, ఏవం తణ్హామఞ్ఞితాపీతి వుత్తం ''**అస్మీతి పదేన తణ్హామఞ్ఞితం వుత్త**''న్తి. **అయమహమస్మీతి పదేన దిట్ఠిమఞ్ఞితన్తి** ఏతరహి లబ్భమానదిట్ఠివత్థువసేనేవ. **భవిస్సన్తి** అనాగతదిట్ఠివత్థుపరికప్పనవసేనేవ దిట్ఠిమఞ్ఞితం. యేభుయ్యేన హి అనాగతాలిఙ్గనా సస్సతదిట్ఠి. ఉచ్ఛేదవసేన దిట్ఠిమఞ్ఞితమేవాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **రూపీతిఆదీని** పదాని. **సస్సతస్సేవాతి** సస్సతగాహస్సేవ పభేదదీపనాని. యస్మా మఞ్ఞితం ఆబాధవసేన **రోగో**, అన్తోదోసవసేన **గణ్డో**, అనుపవిసనకన్తవసేన **సల్లం, తస్మా ఇమేహి** తణ్హాదీహి కిలేసేహి పాకటచలనవసేన **ఇఞ్జన్తి చేవ,** అపాకటసఞ్చలనవసేన **ఫన్దన్తి చ. పపఞ్చితం** సంసారే చిరాయనం దట్ఠబ్బం, ఖన్ధసన్తానస్స వా విత్థారణం. **పమత్తాకారప్పత్తా** ముచ్ఛనాకారప్పత్తా. **తేసన్తి** తణ్హాదిట్ఠికిలేసానం. **ఆకారదస్సనత్థన్తి** పవత్తిఆకారదస్సనత్థం.

మానో నామ "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినా మజ్జనాకారప్పవత్తి. **తణ్హాయ సమ్పయుత్తమానవసేనాతి** కస్మా వుత్తం? నను సబ్బో మానో తణ్హాసమ్పయుత్తో? సతి హి బ్యభిచారే విసేసనం ఇచ్ఛితబ్బన్తి. సచ్చమేతం, తణ్హా పన అత్థి మానస్స పచ్చయభూతా, అత్థి మానస్స అప్పచ్చయభూతా, యతో మానో అనియతో వుచ్చతి. తథా హి పట్ఠానే "సంయోజనం ధమ్మం పటిచ్చ సంయోజనో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తి ఏత్థ సంయోజనాని సంయోజనేహి యథాలాభం యోజేత్వా దస్సితయోజనాయ "కామరాగసంయోజనం పటిచ్చ మానసంయోజనం అవిజ్జాసంయోజన"న్తి వత్వా "కామరాగసంయోజనం పటిచ్చ అవిజ్జాసంయోజన"న్తి, "మానసంయోజనం పటిచ్చ భవరాగసంయోజనం అవిజ్జాసంయోజన"న్తి చ వత్వా "భవరాగసంయోజనం పటిచ్చ అవిజ్జాసంయోజన"న్తి వుత్తం. ఏత్థ చ కామరాగభవరాగసంయోజనేహి మానస్స అనియతభావో పకాసితో. తత్థ యా తణ్హా బలవతీ, తం సన్ధాయ ఇదం వుత్తం

‘‘**తణ్హాయ సమ్పయుత్తమానవసేనా**’’తి. బలవతణ్హాసమ్పయుత్తో హి మానో సయమ్పి బలవా హుత్వా అస్మీతి సవిసేసం మజ్జనవసేన పవత్తతీతి.

దిట్ఠివసేనాతి మానమూలకదిట్ఠివసేన. ‘‘సేయ్యోహమస్మీ’’తిఆదినా హి బహులమానుపేతస్స పుగ్గలస్స రూపాదీసు ఏకం ఉద్దిస్స అయమహమస్మీతి దిట్ఠియా ఉప్పన్నాయ మానస్స అప్పహీనత్తా మానోపి తత్థ తత్థేవ ఉప్పజ్జతి. ఇతి మానమూలకం దిట్ఠిం సన్ధాయాహ ‘‘**అయమహమస్మీతి దిట్ఠివసేన వుత్త**’’న్తి. చోదకో పన ఇమమత్థం అజానన్తో అనుపలబ్భమానమేవ సమ్పయోగత్థం గహేత్వా ‘‘**నను చా**’’తిఆదినా చోదేతి. ఇతరో ‘‘**ఆమ నత్థీ**’’తి తమత్థం సమ్పటిచ్ఛిత్వా ‘‘**మానస్స పనా**’’తిఆదినా పరిహారమాహ. తస్సత్థో వుత్తో ఏవ.

యవకలాపిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆసీవిసవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుత్థో పణ్ణాసకో.

సళాయతనసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. వేదనాసంయుత్తం

౧. సగాథావగ్గో

౧. సమాధిసుత్తవణ్ణనా

౨౪౯. వేదనా చ పజానాతీతి సచ్చాభిసమ్బోధవసేన వుచ్చమానవేదనానం పజాననం సాతిసయసమాధానపుబ్బకన్తి భగవతా ''సమాహితో''తి వుత్తన్తి ఆహ **''ఉపచారేన వా అప్పనాయ వా సమాహితో''**తి. **వేదనా**తి తిస్సోపి వేదనా. **దుక్ఖసచ్చవసేనా**తి దుక్ఖసచ్చభావేన, పరిజాననవసేనాతి అత్థో. **సమ్భవన్తి** సముదయం తణ్హావిజ్జాకమ్మఫస్సాదిప్పభేదం ఉప్పత్తికారణం. తేనాహ **''సముదయసచ్చవసేన పజానాతీ''**తి. **యత్థా**తి యంనిమిత్తం, యం ఆగమ్మ కామతణ్హావిజ్జాదినిరోధా వేదనానిరోధో, తేసం అయం నిరోధో. నిబ్బానం ఆరబ్భ అరియమగ్గప్పవత్తియా హి నిబ్బానం వేదనానిరోధోతి వుత్తో. ఖయం గమేతీతి ఖయగామీ, తం **ఖయగామినం.** ఛాతం వుచ్చతి తణ్హా కామానం పాతుకామతావసేన పవత్తనతో, అచ్చన్తమేవ సముచ్ఛిన్నత్తా నత్థి ఏతస్మిం ఛాతన్తి **నిచ్ఛాతో.** తేనాహ **''నిత్తణ్హో''**తి. **సమ్మసనచారవేదనా**తి సమ్మసనూపచారవేదనా. **ద్వీహి పదేహీ**తి ''సమాహితో సమ్పజానో''తి ఇమేహి ద్వీహి. ''సతో''తి పన ఇదం సమ్పజానపదస్సేవ ఉపబ్రూహనన్తి అధిప్పాయో. **సేసేహి** చతూహి **చతుసచ్చం కథితం,** ఇతరేహి పన ద్వీహి చతుసచ్చబుజ్ఝనమేవ కథితం. **సబ్బసఙ్గాహికో**తి సబ్బసభావధమ్మానం సఙ్గణ్హనకో. తేనాహ **''చతుభూమకధమ్మపరిచ్ఛేదో వుత్తో''**తి.

సమాధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సుఖసుత్తవణ్ణనా

౨౫౦. దుక్ఖం న హోతీతి **అదుక్ఖం,** సుఖం న హోతీతి **అసుఖం, మ**-కారో పదసన్ధికరో. **అదుక్ఖమసుఖన్తి** వేదయితసద్దాపేక్ఖాయ నపుంసకనిద్దేసో. సపరసన్తానగతే సన్ధాయ అజ్ఝత్తబహిద్ధాగహణన్తి ఆహ **''అత్తనో చ పరస్స చా''**తి. తేన సబ్బమ్పి వేదయితం గహితన్తి దట్ఠబ్బం . **నస్సనసభావన్తి** ఇత్తరఖణతాయ భఙ్గతో ఉద్ధం అపస్సితబ్బసభావం. పలోకో భేదో ఏతస్స అత్థీతి **పలోకినం.** తేనాహ **''భిజ్జనసభావ''**న్తి. **ఞాణేన ఫుసిత్వా ఫుసిత్వా**తి పుబ్బభాగే విపస్సనాఞాణేన అనిచ్చా పభఙ్గనోతి ఆరమ్మణతో, ఉత్తరకాలం అసమ్మోహతో మగ్గపరమ్పరాయ ఫుసిత్వా ఫుసిత్వా **వయం పస్సన్తో. విరజ్జతీ**తి మగ్గవిరాగేన విరజ్జతి. **సమ్మసనచారవేదనా కథితా** ఆరద్ధవిపస్సకానం వసేన దేసనాతి. లోకియలోకుత్తరేహి ఞాణేహి యాథావతో పరిజాననం పటివిజ్ఝనం **ఞాణఫుసనం.**

సుఖసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పహానసుత్తవణ్ణనా

౨౫౧. సబ్బమ్పి అట్ఠసతపభేదం **తణ్హం ఛిన్ది** సముచ్ఛేదపహానవసేన పజహి. తేనాహ **''సముచ్ఛిన్దీ''**తి. యదగ్గేన తణ్హా సబ్బసో సముచ్ఛిన్నా, తదగ్గేన సబ్బానిపి సఞ్ఞోజనానీతి ఆహ **''దసవిధమ్పీ''**తిఆది. **సమ్మా**తి సుట్ఠు. పహానఞ్చ నామ

ఉపాయేన ఞాయేన పహానన్తి ఆహ ''**హేతునా కారణేనా**''తి. **దస్సనాభిసమయాతి** అసమ్మోహపటివేధా. అరహత్తమగ్గో హి ఉప్పజ్జమానోవ సభావపటిచ్ఛాదకం మోహం విద్ధంసేన్తో ఏవ పవత్తతి, తేన మానో యాథావతో దిట్ఠో నామ హోతి, **అయమస్స దస్సనాభిసమయో**. యథా హి సూరియే ఉట్ఠితే అన్ధకారో విద్ధంసియమానో విహతో, ఏవం అరహత్తమగ్గే ఉప్పజ్జమానే సో సబ్బసో పహీనో ఏవ హోతి, న తస్మిం సన్తానే పతిట్ఠం లభతి, **అయమస్స పహానాభిసమయో**. తేన వుత్తం ''**అరహత్తమగ్గో హీ**''తిఆది. **కిచ్చవసేనాతి** అసమ్మోహపటివేధసఙ్ఖాతస్స దస్సనకిచ్చస్స అనిప్ఫాదనవసేన.

యే ఇమే చత్తారో అన్తాతి సమ్బన్ధో. **మరియాదన్తోతి** మరియాదసఙ్ఖాతో అన్తో. ఏస నయో సేసత్తయేపి. **తేసూతి** చతూసు అన్తేసు. **అదుం చతుత్థకోటిసఙ్ఖాతం** సబ్బస్సేవ వట్టదుక్ఖస్స **అన్తం** పరిచ్ఛేదం అరహత్తమగ్గేన మానస్స దిట్ఠత్తా పహీనత్తా చ **అకాసీతి** యోజనా. **సముస్సయో** అత్తభావో.

న రిఞ్చతీతి న వివేచేతి న విస్సజ్జేతి. తేనాహ ''**సమ్పజఞ్ఞం న జహతీ**''తి, సమ్పజఞ్ఞం న పరిచ్చజతీతి అత్థో. **సఙ్ఖ్యం నోపేతీతి** ఇమస్స "దిట్ఠధమ్మే అనాసవో"తి ఇమస్స వసేన అత్థం వదన్తో ''**రత్తో దుట్ఠో**''తి అవోచ సఉపాదిసేసనిబ్బానవసేన. **సఙ్ఖ్యం నోపేతీతి** వా దిట్ఠ-ధమ్మే అనాసవో ధమ్మట్ఠో వేదగూ కాయస్స భేదా మనుస్సో దేవోతి వా పఞ్ఞత్తిం న ఉపేతీతి అనుపాదిసేసనిబ్బానవసేనపి అత్థో వత్తబ్బో. ఏత్థ చ సుఖాదీసు వేదనాసు యథాక్కమం రాగానుసయాదయో కథితాతి ఆహ – ''**ఇమస్మిం సుత్తే ఆరమ్మణానుసయో కథితో**''తి. యో హి రాగాది పచ్చయసమవాయే అతిఇట్ఠాదీసు ఉప్పజ్జనారహో మగ్గేన అప్పహీనో, సో "రాగానుసయో"తిఆదినా వుత్తో, అప్పహీనట్ఠో సో మగ్గేన పహాతబ్బో, న పరియుట్ఠానాభిభవట్ఠోతి.

పహానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పాతాలసుత్తవణ్ణనా

౨౫౨. యత్థ పతిట్ఠా నత్థి ఏకన్తికాతి ఏకన్తికస్స మహతో పాతస్స అలన్తి అయమేత్థ అత్థో అధిప్పేతోతి ఆహ ''**నత్థి ఏత్థ పతిట్ఠా**''తి. **అసమ్భూతత్థన్తి** న సమ్భూతత్థం, ముసాతి అత్థో. **నోతి** అస్సుతవా పుథుజ్జనో. యం తం ఉదకం పతతీతి యోజనా. యస్మా సముద్దపిట్ఠే అన్తరన్తరా వేరమ్భవాతసదిసో మహావాతో ఉట్ఠహిత్వా మహాసముద్దే ఉదకం ఉగ్గచ్ఛాపేతి, తం కదాచి చక్కవాళాభిముఖం, కదాచి సినేరుపాదాభిముఖం గన్త్వా తం పతిహనతి, తస్మా వుత్తం ''**బలవాముఖం మహాసముద్దస్సా**''తిఆది. **వేగేన పక్ఖన్దిత్వాతి** మహతా వాతవేగేన సముద్ధతం తేనేవ వేగేన పక్ఖన్దన్తఞ్చ హుత్వా. **మహానరకపపాతో వియాతి** యోజనాయామవిత్థారగమ్భీరసోబ్భపపాతో వియ హోతి. **తథారూపానన్తి** తత్థ వసితుం సమత్థానం. **అసన్తన్తి** అభూతం. అత్థవసేన హి వాచా అభూతం నామ.

న పతిట్ఠాసీతి పతిట్ఠం న లభి. **అనిబద్ధన్తి** అనిబన్ధనత్థం యంకిఞ్చి. **దుబ్బలఞాణోతి** ఞాణబలరహితో. "అస్సుతవా పుథుజ్జనో"తి వత్వా "సుతవా అరియసావకో"తి వుత్తత్తా ''**సోతాపన్నో ధుర**''న్తి వుత్తం. ఇతరేసు అరియసావకేసు వత్తబ్బమేవ నత్థి. తేసఞ్హి వేదనా సుపరిఞ్ఞాతా. **బలవవిపస్సకో…పే… యోగావచరోపి వట్టతి** మత్తసో వేదనానం పరిఞ్ఞాతత్తా.

పాతాలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. దట్ఠబ్బసుత్తవణ్ణనా

౨౫౩. విపరిణామనవసేన దుక్ఖతో దట్ఠబ్బాతి కిఞ్చాపి సుఖా, పరిణామదుక్ఖతా పన సుఖవేదనాయ ఏకన్తికాతి. **వినివిజ్ఝనట్ఠేనాతి** పీళనవసేన అత్తభావస్స విజ్ఝనట్ఠేన. **హుత్వాతి** పచ్చయసమాగమేన ఉప్పజ్జిత్వా. తేన పాకభావపుబ్బకో అత్తలాభో వుత్తో. **అభావాకారేనాతి** భఙ్గుపగమనాకారేన. తేన విద్ధంసభావో వుత్తో. ఉభయేన ఉదయబ్బయపరిచ్ఛిన్నతాయ సిఖప్పత్తం అనిచ్చతం దస్సేతి. స్వాయం హుత్వా అభావాకారో ఇతరాసుపి వేదనాసు లబ్భతేవ, అధికో చ పన ద్విన్నం దుక్ఖసభావో. దుక్ఖతావసేన పురిమానం వేదనానం దట్ఠబ్బతాయ దస్సితత్తా పచ్ఛిమాయ వేదనాయ ఏవం దట్ఠబ్బతా దస్సితా. **అద్దాతి** ఞాణగతియా సచ్ఛికత్వా అదక్ఖి. ఞాణగమనఞ్హేతం, యదిదం దుక్ఖతో దస్సనం. **సన్తసభావం** సుఖదుక్ఖతో ఉపసన్తరూపత్తా.

దట్ఠబ్బసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సల్లసుత్తవణ్ణనా

౨౫౪. ద్వీసు జనేసూతి సుతవన్తఅస్సుతవన్తేసు ద్వీసు జనేసు. **అనుగతవేధన్తి** పుబ్బే పవత్తవేధస్స అనుగతవేధం. **బలవతరా** దిగుణా వియ హుత్వా దళ్హతరపవత్తియా. **ఏవమేవాతి** యథా విద్ధస్స పురిసస్స అనువేధనా బలవతరా, ఏవమేవ. **సమాధిమగ్గఫలాని నిస్సరణం** విక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధివసేన. సమాధిసీసేన హేత్థ ఝానఞ్చ గహితం. **సో న జానాతి** అనధిగతత్తా. **నిస్సరణన్తి జానాతి** అనిస్సరణమేవ. **తాసం** సమధిగతానం **సుఖదుక్ఖవేదనానం. న విప్పయుత్తో** అప్పహీనకిలేసత్తా. **సఙ్ఖాతధమ్మస్సాతి** సఙ్ఖాయ పఞ్ఞాయ పరిఞ్ఞాతచతుక్ఖన్ధస్స. తేనాహ ''**తులితధమ్మస్సా**''తి. **ఇమస్మిమ్పి సుత్తే** పురిమసుత్తే వియ **ఆరమ్మణానుసయోవ కథితో,** సో పన తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. అనురోధవిరోధపహానస్స వుత్తత్తా **ఖీణాసవో ధురం. అనాగామీపి వట్టతి,** తస్స విరోధప్పహానం లబ్భతి.

సల్లసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పఠమగేలఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా

౨౫౫. సద్ధహిత్వా గిలానే ఉపట్ఠాతబ్బే మఞ్ఞిస్సన్తీతి యోజనా. **తత్థాతి** తస్మిం ఠానే. కమ్మట్ఠానానుయోగో సప్పాయో యేసం తే **కమ్మట్ఠానసప్పాయా,** సతిపట్ఠానరతాతి అత్థో. **అనిచ్చతం అనుపస్సన్తోతి** కాయం పటిచ్చ ఉప్పన్నాయ వేదనాయ చ అనిచ్చతం అనుపస్సన్తో. **వయం అనుపస్సన్తోతి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **వయన్తి** పన తాయ ఏవ ఖయసఙ్ఖాతం. **విరాగన్తి** విరజ్జనం. **పటినిస్సగ్గన్తి** పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గం, పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గమ్పి వా.

ఆగమనీయపటిపదాతి అరియమగ్గస్స ఆగమనట్ఠానియా పుబ్బభాగపటిపదా. **పుబ్బభాగాయేవ** న లోకుత్తరా. **సమ్పజఞ్ఞం** పుబ్బభాగియమేవ. **తిస్సో అనుపస్సనా పుబ్బభాగాయేవ** విపస్సనాపరియాపన్నత్తా . **మిస్సకాతి** లోకియలోకుత్తరమిస్సకా. **భావనాకాలో దస్సితో** "నిరోధానుపస్సీ విహరతో, పటినిస్సగ్గానుపస్సీ విహరతో రాగానుసయో పహీయతీ"తి వుత్తత్తా.

పఠమగేలఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౯. దుతియగేలఞ్ఞసుత్తాదివణ్ణనా

౨౩౬-౨౩౭. ఫస్సం పటిచ్చాతి ఏత్థ ఫస్ససీసేన ఫస్సాయతనానం గహణం. న హి ఫస్సాయతనేహి వినా ఫస్సస్స సమ్భవో. తేనాహ ''**కాయోవ హి ఏత్థ ఫస్సోతి వుత్తో**''తి, ఫస్ససీసేన వుత్తోతి అధిప్పాయో. **నవమం ఉత్తానమేవ** హేట్ఠా వుత్తనయత్తా.

దుతియగేలఞ్ఞసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఫస్సమూలకసుత్తవణ్ణనా

౨౩౮. సుఖవేదనాయ హితం **సుఖవేదనియం**. సో పనేస హితభావో పచ్చయభావేనాతి ఆహ ''**సుఖవేదనాయ పచ్చయభూత**''న్తి. **ఇమస్మిమ్పి సుత్తద్వయేతి** ఇమస్మిం నవమే దసమే చ సుత్తేపి. **సమ్మసనచారవేదనాతి** సమ్మసనీయవేదనా ఏవ కథితా, న లోకుత్తరాతి అధిప్పాయో.

ఫస్సమూలకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సగాథావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. రహోగతవగ్గో

౧. రహోగతసుత్తవణ్ణనా

౨౩౯. యంకిఞ్చి వేదయితన్తి "సుఖం దుక్ఖం అదుక్ఖమసుఖ"న్తి వుత్తం వేదయితం దుక్ఖస్మిం అన్తోగధం, దుక్ఖన్తి వత్తబ్బతం లభతి పరియాయేనాతి అత్థో. తేనాహ ''**తం సబ్బం దుక్ఖన్తి అత్థో**''తి. **యా ఏసాతిఆదీసు** యో సఙ్ఖారానం అనిచ్చతాసఙ్ఖాతో హుత్వా అభావాకారో, యా ఖయసభావతా వినస్సనసభావతా జరాయ మరణేన చాతి ద్విధా విపరిణామనసభావతా, ఏతం సన్ధాయ ఉద్దిస్స సబ్బం వేదయితం దుక్ఖన్తి మయా వుత్తన్తి అయం సఙ్ఖేపత్థో. **సాతి** సఙ్ఖారానం అనిచ్చతా . **వేదనానమ్పి అనిచ్చతా ఏవ** సఙ్ఖారసభావత్తా. తాసం అనిచ్చతా చ నామ మరణం భఙ్గోతి కత్వా తతో ఉత్తరి దుక్ఖం నామ నత్థీతి **సబ్బా వేదనా ''దుక్ఖా''తి వుత్తా,** యథా "యదనిచ్చం తం దుక్ఖ"న్తి చ, "పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా"తి చ వుత్తం. **ఇదం** సుత్తపదం. **చత్తారో ఆరుప్పాతి** చతస్సో అరూపసమాపత్తియో. **ఏత్థాతి** చ ఏతస్మిం పటిప్పస్సద్ధివారే.

రహోగతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అగారసుత్తవణ్ణనా

౨౬౨. పురత్థిమాతి విభత్తిలోపేన నిద్దేసో, నిస్సక్కే వా ఏతం పచ్చత్తవచనం. **పఠమజ్ఝానాదివసేనాతి** పఠమదుతియజ్ఝానవసేన. **అనుస్సతివసేనాతి** నిదస్సనమత్తం అఞ్ఞస్సపి ఉపచారజ్ఝానగ్గహితస్స సవితక్కచారస్స నిరామిసస్స సుఖస్స లబ్భనతో. తస్సపి వా **పఠమజ్ఝానాదీతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. కామహేతు దుక్ఖప్పత్తానం దుక్ఖవేదనా కామామిసేన **సామిసా వేదనా. అనుత్తరవిమోక్ఖా** నామ అరహత్తఫలం. "కుదాస్సు నామాహం తదాయతనం

ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సామీ''తి ఏవం పిహం ఉపట్ఠాపయతో తస్మిం అనిజ్ఝమానే పిహప్పచ్చయా **ఉప్పన్నదోమనస్సవేదనా**. నేక్ఖమ్మనిస్సితా ఉపేక్ఖావేదనా **నిరామిసా అదుక్ఖమసుఖా** నామ. సవిసేసం పన దస్సేతుం ''**చతుత్థజ్ఝానవసేన ఉప్పన్నా అదుక్ఖమసుఖవేదనా**''తి వుత్తం.

అగారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౮. పఠమఆనన్దసుత్తాదివణ్ణనా

౨౬౩-౨౬౬. హేట్ఠా కథితనయానేవ, వేనేయ్యజ్ఝాసయతో పన తేసం దేసనాతి దట్ఠబ్బం. **ఏత్థా**తి ఏతేసు చతూసు సుత్తేసు. **పురిమాని ద్వే** ''పఠమం ఝానం సమాపన్నస్స వాచా పటిప్పస్సద్ధా హోతీ''తిఆదినా నయేన యావ ఖీణాసవస్స కిలేసపటిప్పస్సద్ధి, తావ దేసనాయ పవత్తత్తా ''**పరిపుణ్ణపస్సద్ధికానీ**''తి వుత్తాని. తావ పరిపూరం కత్వా అదేసితత్తా ''**పచ్ఛిమాని ఉపడ్ఢపస్సద్ధికాని, దేసనాయా**''తిఆది వుత్తం.

పఠమఆనన్దసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. పఞ్చకఙ్గసుత్తాదివణ్ణనా

౨౬౭-౨౬౮. దణ్డముగ్గరం అగ్గనోణ్డముగ్గరం. కాళసుత్తపక్ఖిపనం **కాళసుత్తనాళి**. వాసిఆదీని పఞ్చ అఙ్గాని అస్సాతి **పఞ్చకఙ్గో**. వత్థువిజ్జాయ వుత్తవిధినా కత్తబ్బనిస్సయాని థపేతీతి **థపతి. పణ్డితఉదాయిత్థేరో,** న లాళుదాయిత్థేరో. **ద్వేపానన్దా**తి అట్ఠకథాయ పదుద్ధారో కతో – ''ద్వేపి మయా ఆనన్దా''తి పన పాళియం. పసాదకాయసన్నిస్సితా **కాయికా,** చేతోసన్నిస్సితా **చేతసికా**. అధిపచ్చట్ఠేన సుఖమేవ ఇన్ద్రియన్తి **సుఖిన్ద్రియం. ఉపవిచారవసేనా**తి రూపాదీని ఉపేచ్చ విచరణవసేన. **అతీతే** ఆరమ్మణే. **పచ్చుప్పన్నే**తి అద్ధాపచ్చుప్పన్నే. **ఏవం** అట్ఠాధికం సతం **అట్ఠసతం**.

పాటియేక్కో అనుసన్ధీతి పుచ్ఛానుసన్ధిఆదీహి విసుం తేహి అసమ్మిస్సో ఏకో అనుసన్ధి. **ఏకాపి వేదనా కథితా** ''తత్ర, భిక్ఖవే, సుతవా అరియసావకో''తి ఆహరిత్వా ''ఫస్సపచ్చయా వేదనా''తి. యస్మా భగవా చతుత్థజ్ఝానుపేక్ఖావేదనం వత్వా – ''అత్థానన్ద, ఏతమ్హా సుఖా అఞ్ఞం సుఖ''న్తిఆదిం వదన్తో **థపతినో వాదం ఉపత్థమ్భే**తి నామ. తేన హి ఉపేక్ఖావేదనా ''సుఖ''న్తేవ వుత్తా సన్తసభావత్తా. **అభిక్కన్తతర**న్తి అతివియ కన్తతరం మనోరమతరం. తేనాహ ''**సున్దరతర**''న్తి. **పణీతతర**న్తి పధానభావం నీతతాయ ఉళారతరం. తేనాహ ''**అతప్పకతర**''న్తి. **సుఖన్తి వుత్తా** పటిపక్ఖస్స సుట్ఠు ఖాదనేన, సుకరం ఓకాసదానమస్సాతి వా. **నిరోధో సుఖం నామ** సబ్బసో ఉదయబ్బయాభావతో. తేనాహ ''**నిద్దుక్ఖభావసఙ్ఖాతేన సుఖట్ఠేనా**''తి.

సుఖస్మింయేవాతి సుఖమిచ్చేవ పఞ్ఞపేతి. **నిరోధసమాపత్తిం సీసం కత్వా**తి నిరోధసమాపత్తిదేసనాయ సీసం ఉత్తమం కత్వా. దేసనాయ ఉద్దేసాధిముత్తే ఉట్ఠాపేత్వా విత్థారితత్తా ''**నేయ్యపుగ్గలస్స వసేనా**''తి వుత్తం. **దసమం** అనన్తరసుత్తే వుత్తనయత్తా **ఉత్తానత్థమేవ**.

పఞ్చకఙ్గసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

రహోగతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అట్ఠసతపరియాయవగ్గో

౧. సీవకసుత్తవణ్ణనా

౨౬౯. చూళా పన అస్స మహతీ అత్థి సవిసేసా, తస్మా ‘‘**మోళియసీవకో**’’తి వుచ్చతి. **ఛన్నపరిబ్బాజకోతి** కమ్బలాదినా కోపీనపటిచ్ఛాదకపరిబ్బాజకో. **పిత్తపచ్చయానీ**తి పిత్తహేతుకాని . ‘‘**తిస్సో వేదనా**’’తి వత్వా తాసం సమ్భవం దస్సేతుం ‘‘**కథ**’’న్తిఆది వుత్తం. **కుసలవేదనా ఉప్పజ్జతి** పిత్తపచ్చయా. **పిత్తభేసజ్జం కరిస్సామీ**తి భేసజ్జసమ్భరణత్థఞ్చేవ తదత్థం ఆమిసకిఞ్జక్ఖసమ్భరణత్థఞ్చ పాణం హనతీతి యోజనా. **మజ్ఝత్తో** భేసజ్జకరణే ఉదాసీనో.

తస్మాతి యస్మా పిత్తాదిపచ్చయహేతుకన్తి అత్తనో చ లోకస్స చ పచ్చక్ఖం అతిధావన్తి యే సమణా వా బ్రాహ్మణా వా, తస్మా తేసం మిచ్ఛా. పిత్తాదీనం తిణ్ణమ్పి సమోధానసన్నిపాతే జాతాని **సన్నిపాతికాని**. పురిమఉతునో విసదిసో ఉతువిపరిణామోతి ఆహ ‘‘**విసభాగఉతుతో జాతానీ**’’తి . అనుదకో థద్ధలూఖభూమివిభాగో **జఙ్గలదేసో,** వుత్తవిపరియాయేన **అనుపదేసో** వేదితబ్బో. **మలయం** హిమసీతబహులో, ఇతరో ఉణ్హబహులో.

అత్తనో పకతిచరియానం విసమం కాయస్స పరిహరణవసేన, జాతాని పన అసయ్హసహనఅదేసఅకాలచరణాదినా వేదితబ్బానీతి ఆహ ‘‘**మహాభారవహనా**’’తిఆది. పరస్స ఉపక్కమతో నిబ్బత్తాని **ఓపక్కమికానీ**తి ఆహ – ‘‘**అయం చోరో వా**’’తిఆది. **కేవలన్తి** బాహిరపచ్చయం అనపేక్ఖిత్వా కేవలం తేనేవ. తేనాహ ‘‘**కమ్మవిపాకతోవ జాతానీ**’’తి. **సక్కా పటిబాహితుం** పతీకారేన. **లోకవోహారో నామ కథితో** పిత్తసముట్ఠానాదిసమఞ్ఞాయ లోకసిద్ధత్తా. కామం సరీరసన్నిస్సితా వేదనా కమ్మనిబ్బత్తావ, తస్సా పన పచ్చుప్పన్నపచ్చయవసేన ఏవమయం లోకవోహారోతి వుత్తఞ్చేవ గహేత్వా పరవాదపటిసేధో కతోతి దట్ఠబ్బం.

సీవకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౧౦. అట్ఠసతసుత్తాదివణ్ణనా

౨౭౦-౨౭౮. వేదనానం అట్ఠాధికం సతం, తస్స అట్ఠసతస్స తబ్భావస్స పరియాయో కారణం ఏత్థ అత్థీతి **అట్ఠసతపరియాయో,** సుత్తం. తేనాహ ‘‘**అట్ఠసతస్స కారణభూత**’’న్తి. **ధమ్మకారణన్తి** పరియత్తిధమ్మభూతం కారణం. **కాయికాతి** పఞ్చద్వారకాయికా. తేనాహ ‘‘**కామావచరేయేవ లబ్భన్తీ**’’తి, కామభూమికాతి అత్థో. **అరూపావచరే నత్థి,** తిభూమికాతి అత్థో. తేనాహ – “అరూపే తికచతుక్కజ్ఝానం ఉప్పజ్జతి, తఞ్చ ఖో లోకుత్తరం, న లోకియ”న్తి. **ఇతరా** ఉపేక్ఖావేదనా. **ఉపవిచరన్తి** ఉపేచ్చ పజ్జన్తీతి అత్థో. **తంసమ్పయుత్తానన్తి** విచారసమ్పయుత్తానం.

పటిలాభతోతి పటిలద్ధభావతో. **సమనుపస్సతో**తి పచ్చవేక్ఖతో పస్సతో. **అతీతం** ఖణత్తయాతిక్కమేన అతిక్కన్తం, నిరుద్ధప్పత్తియా **నిరుద్ధం,** పకతివిజహనేన **విపరిణతం. సమనుస్సరతో**తి చిన్తయతో. **గేహస్సితన్తి** కామగుణనిస్సితం. కామగుణా హి ఇధ గేహనిస్సితధమ్మేన గేహపరియాయేన వుత్తా.

విపరిణామవిరాగనిరోధన్తి విపరిణామనం విరజ్జనలక్ఖణం నిరుజ్ఝనఞ్చ విదిత్వా. **పుబ్బే**తి అతీతే. **ఏతరహీ**తి ఇదాని వత్తమానా. **సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతో**తి విపస్సనాపఞ్ఞాయ చేవ మగ్గపఞ్ఞాయ చ యాథావతో పస్సతో. **ఉస్సుక్కాపేతున్తి**

విపస్సనం పట్ఠపేత్వా మగ్గపటివేధం పాపేతుం. నిబ్బానం ఉద్దిస్స పవత్తితత్తా **నేక్ఖమ్మస్సితసోమనస్సాని నామ. లోకామిసపటిసంయుత్తానన్తి** కామగుణనిస్సితానం. **తదాయతనన్తి** తం ఆయతనం తం కారణం అరహత్తం. **అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసూతి** అరియఫలధమ్మేసు. **పిహన్తి** అధిగమిచ్ఛం.

ఉపేక్ఖాతి సోమనస్సరహితఅఞ్ఞాణుపేక్ఖా. బాల్యయోగతో **బాలస్స,** తతో ఏవ **మూళ్హస్స పుథుజ్జనస్స.** కిలేసోధీనం మగ్గోధీహి అజితత్తా **అనోధిజినస్స.** సత్తమభవాదితో ఉద్ధం పవత్తనవిపాకస్స అజితత్తా **అవిపాకజినస్స.** అనేకాదీనవే వట్టే ఆదీనవస్స అజాననేన **అనాదీనవదస్సావినో.** పటిపత్తిపటివేధబాహుసచ్చాభావేన **అస్సుతవతో పుథుజ్జనస్స. రూపం సా నాతివత్తతి** న అతిక్కమతి ఞాణసమ్పయుత్తాభావతో. **సబ్బసఙ్గాహకోతి** సబ్బధమ్మే సఙ్గణ్హనకో. **తతియాదీని** యావ దసమా హేట్ఠా వుత్తనయత్తా **ఉత్తానత్థానేవ.**

అట్ఠసతసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. నిరామిససుత్తవణ్ణనా

౨౬౯. ఆరమ్మణతో సమ్పయోగతో చ కిలేసామిసేన **సామిసా. నిరామిసాయాతి** నిస్సక్కవచనం. **నిరామిసతరావాతి** ఏకంసవచనం తస్సా తథా నిస్సమేతబ్బతాయ. సా హి పీతి సబ్బసో సన్తకిలేసామిసే సన్తానే పవత్తియా అచ్చన్తసభావధమ్మారమ్మణవిసయతాయ సయమ్పి సాతిసయం సన్తసభావాకారేన పవత్తియా నిరామిసాయపి నిరామిసతరా వుత్తా. తేనాహ ‘‘**నను చా**’’తిఆది. ఇదాని తమత్థం ఉపమాయ సాధేతుం ‘‘**యథా హీ**’’తిఆదిమాహ. **అప్పటిహారికన్తి** పటిహరణరహితం అప్పటిహారం, కేనచి అనావటన్తి అత్థో. **సేసవారేసూతి** సుఖవారఉపేక్ఖావారేసు.

విమోక్ఖవారో పన న అతిదిట్ఠో ఇతరేహి విసదిసత్తా. తేనాహ ‘‘**విమోక్ఖవారే పనా**’’తిఆది. **రూపపటిసంయుత్తోతి** భావితరూపపటిసంయుత్తో. సామిసో నామ యస్మా సామిసరూపపటిబద్ధవుత్తి చేవ సామిసరూపపటిభాగఞ్చ , తస్మా “రూపామిస”న్తి వుచ్చతి, తేన రూపామిసేన **సామిసో నామ.** అరూపామిసస్స అభావతో **అరూపపటిసంయుత్తో** విమోక్ఖో **నిరామిసో నామ.**

నిరామిససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అట్ఠసతపరియాయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వేదనాసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. మాతుగామసంయుత్తం

౧. పఠమపేయ్యాలవగ్గో

౧-౨. మాతుగామసుత్తాదివణ్ణనా

౨౮౦-౨౮౧. అగుణఙ్గేహీతి అగుణకోట్ఠాసేహి. రూపయతీతి రూపం, సరీరరూపం. సరీరరూపం పాసంసం ఏతస్స అత్థీతి రూపవా, తప్పటిక్ఖేపేన **న చ రూపవా,** సమ్పన్నరూపో న హోతీతి అత్థో. ఞాతికులతో అఞ్ఞతో వా ఆగతాయ భోగసమ్పదాయ అభావేన **న భోగసమ్పన్నో. దుస్సీలో**తి నిస్సీలో. నిస్సీలతాయ ఏవ చస్సా పుబ్బుట్ఠాయితాదిఆచారాభావో వుత్తో. **ఆలసియో**తి ఆలసియతాయ యుత్తో. **పజఞ్చస్స న లభతీ**తి పజాభావసీసేన తస్సా పరివారహాని వుత్తా. **పరివత్తేతబ్బ**న్తి పురిసవసేన పరివత్తేతబ్బం.

మాతుగామసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఆవేణికదుక్ఖసుత్తవణ్ణనా

౨౮౨. ఆవేణితబ్బతో మరియాదాయ విసుం అసాధారణతో పస్సితబ్బతో **ఆవేణికాని**. పటిపచ్చేకే పుగ్గలే నియుత్తానీతి **పాటిపుగ్గలికాని. పరిచారికభావ**న్తి ఉపట్ఠాయికభావం.

ఆవేణికదుక్ఖసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. తీహిధమ్మేహిసుత్తాదివణ్ణనా

౨౮౩-౩౦౩. మచ్ఛేరమలపరియుట్ఠితేనాతి మచ్ఛరియమలేన అభిభూతేన. **తేనా**తి కస్సచి కిఞ్చి అదానేన చ. **ఏతం** “మచ్ఛేరమలపరియుట్ఠితేనా”తిఆది వుత్తం. **విలోకేన్తో విచరతి** ఇస్సాపకతచిత్తతాయ. **పఞ్చమాదీని** యావ ఏకాదసమా **ఉత్తానత్థానేవ.**

తీహిధమ్మేహిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. బలవగ్గో

౧. విసారదసుత్తవణ్ణనా

౩౦౪. రూపసమ్పత్తి రూపబలం తంసమఙ్గినో ఉపత్థమ్భకభావతో. ఏస నయో సేసేసుపి. బలాని హి సత్తానం వుడ్ఢియా ఉపత్థమ్భకపచ్చయో హోతి, యథా తం ఆహారో. తేనాహ – ‘‘**ఇమానీ**’’తిఆది.

విసారదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౧౦. పసయ్హసుత్తాదివణ్ణనా

౩౦౫-౩౧౩. అభిభవిత్వా సబ్బం అన్తోజనం సామికఞ్చ. **నాసేన్తీతి** నాసనం అదస్సనం నేన్తి నీహరన్తీతి అత్థో.

పసయ్హసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

మాతుగామసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. జమ్బుఖాదకసంయుత్తం

౧. నిబ్బానపఞ్హసుత్తవణ్ణనా

౩౧౪. నిబ్బానం ఆగమ్మాతి ఏత్థ **ఆగమ్మా**తి సబ్బసఙ్ఖారేహి నిబ్బిన్నస్స విసఙ్ఖారనిన్నస్స గోత్రభునా వివట్టితమానసస్స మగ్గేన సచ్ఛికరణేనాతి అత్థో. సచ్ఛికిరియమానఞ్హి తం అధిగన్త్వా ఆరమ్మణపచ్చయభూతఞ్చ పటిచ్చ అధిపతిపచ్చయభూతే చ తస్మిం పరమస్సాసభావేన విముత్తసఙ్ఖారస్స పరమగతిభావేన చ పతిట్ఠానభూతే పతిట్ఠాయ ఖయసఙ్ఖాతో మగ్గో రాగాదికే ఖేపేతీతి తంసచ్ఛికరణాభావే రాగాదీనం అనుప్పత్తినిరోధగమనాభావతో **''నిబ్బానం ఆగమ్మ రాగో ఖీయతీ**''తి వుత్తం.

ఇమినావ సుత్తేనాతి ఇమినావ జమ్బుఖాదకసుత్తేన. **కిలేసక్ఖయమత్తం నిబ్బానన్తి వదేయ్య** ''రాగక్ఖయో''తిఆదినా సుత్తే ఆగతత్తా. ''కిలేసక్ఖయమత్త''న్తి అవిసేసేన వుత్తత్తా ఆహ **''కస్సా''**తిఆది. **అద్ధా అత్తనోతి వక్ఖతి** ''పరస్స కిలేసక్ఖయేన పరస్స నిబ్బానసమ్పత్తి న యుత్తా''తి. నిబ్బానారమ్మణకరణేన గోత్రభుక్ఖణే కిలేసక్ఖయప్పత్తితా చ ఆపన్నాతి ఆహ – **''కిం పన తేసు అఖీణేసుయేవా''**తిఆది. నను ఆరమ్మణకరణమత్తేన కిలేసక్ఖయో అనుప్పత్తోతి న సక్కా వత్తుం. చిత్తఞ్హి అతీతానాగతాదిసబ్బం ఆలమ్బనం కరోతి, న నిప్పన్నమేవాతి. గోత్రభూపి మగ్గేన యా కిలేసానం అనుప్పత్తిధమ్మతా కాతబ్బా, తం ఆరబ్భ పవత్తిస్సతీతి? న, అప్పత్తనిబ్బానస్స నిబ్బానారమ్మణఞాణాభావతో. న హి అఞ్ఞే ధమ్మా వియ నిబ్బానం, తం పన అతిగమ్భీరత్తా అప్పత్తేన ఆలమ్బితుం న సక్కా, తస్మా తేన గోత్రభునా పత్తబ్బేన తికాలికసభావాతిక్కన్తగమ్భీరభావేన భవితబ్బం, కిలేసక్ఖయమత్తతం వా ఇచ్ఛతో గోత్రభుతో పురేతరం నిప్పన్నేన కిలేసక్ఖయేన భవితబ్బం. అప్పత్తకిలేసక్ఖయారమ్మణకరణే హి సతి గోత్రభుతో పురేతరచిత్తానిపి ఆలమ్బేయ్యున్తి.

తస్మాతిఆది వుత్తస్సేవ అత్థస్స నిగమనం. **తం పనేతం** నిబ్బానం. **రూపినో ధమ్మా అరూపినో ధమ్మా**తి**ఆదీసూ**తి **ఆది**సద్దేన లోకుత్తరఅనాసవాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. అరూపధమ్మాదిభావగ్గహణేన చస్స పరినిప్పన్నతా దీపితా. తేనాహ **''న కిలేసక్ఖయమత్తమేవా''**తి. కిలేసక్ఖయమత్తతాయ హి సతి నిబ్బానస్స బహుతా ఆపజ్జతి ''యత్తకా కిలేసా ఖీయన్తి, తత్తకాని నిబ్బానానీ''తి. అభావస్సభావతో గమ్భీరాదిభావో అసఙ్ఖతాదిభావో చ న సియా, వుత్తో చ సో నిబ్బానస్స, తస్మాస్స పచ్చేతబ్బో పరినిప్పన్నభావో. యస్మా చ సమ్ముతిసచ్చారమ్మణం సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణం వా సముచ్ఛేదవసేన కిలేసే పజహితుం న సక్కోతి, యతో మహగ్గతఞాణం విపస్సనాఞాణం వా కిలేసవిక్ఖమ్భనవసేన తదఙ్గవసేన వా పజహతి, తస్మా అరియమగ్గఞాణస్స సమ్ముతిసచ్చసఙ్ఖతధమ్మారమ్మణేహి విపరీతసభావేన ఆరమ్మణేన భవితబ్బం. తథా హి తం సముచ్ఛేదవసేన కిలేసే పజహీతి ఏవం పరినిప్పన్నాసఙ్ఖతసభావం నిబ్బానన్తి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బన్తి.

నిబ్బానపఞ్హసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౧౫. ధమ్మవాదీపఞ్హసుత్తాదివణ్ణనా

౩౧౬-౩౨౮. పహాయ గతత్తాతి అరియమగ్గేన జహిత్వా ఞాణగమనేన గతత్తా. **సుట్ఠు గతా**తి సమ్మా గతా పటిపన్నాతి **సుగతా. పరిజాననత్థ**న్తి తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజాననత్థం. **దుక్ఖసఙ్ఖాతో**తి ''దుక్ఖ''న్తి సఙ్ఖాతబ్బో విదితబ్బో చ **దుక్ఖసభావో** ధమ్మో

దుక్ఖదుక్ఖతా. యస్మా దుక్ఖవేదనావినిముత్తసఙ్ఖతధమ్మే సుఖవేదనాయ చ యథా ఇధ సఙ్ఖారదుక్ఖతా విపరిణామదుక్ఖతాతి దుక్ఖపరియాయో నిరుప్పతేవ, తస్మా దుక్ఖసభావో ధమ్మో ఏకేన దుక్ఖసద్దేన విసేసేత్వా వుత్తో ''**దుక్ఖదుక్ఖతా**''తి. **సేసపదద్వయే**తి సఙ్ఖారదుక్ఖతా విపరిణామదుక్ఖతాతి ఏతస్మిం పదద్వయే. సఙ్ఖారభావేన దుక్ఖసభావో **సఙ్ఖారదుక్ఖతా**. సుఖస్స విపరిణామనేన దుక్ఖసభావో **విపరిణామదుక్ఖతా**.

ధమ్మవాదీపఞ్హసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. దుక్కరపఞ్హసుత్తవణ్ణనా

౩౨౯. **పబ్బజ్జాయా**తి పబ్బజితపటిపత్తియం. **ధమ్మానుధమ్మప్పటిపన్నో భిక్ఖూ**తి ధమ్మానుధమ్మం పటిపజ్జమానో భిక్ఖు. **పాత**న్తి పాతో. **నచిరస్స**న్తి ఖిప్పమేవ. తేనాహ ''**లహుయేవా**''తి.

దుక్కరపఞ్హసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

జమ్బుఖాదకసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సామణ్డకసంయుత్తవణ్ణనా

౩౩౦-౩౩౧. ఇమినావ నయేనాతి యో జమ్బుఖాదకసంయుత్తే అత్థనయో, ఇమినావ నయేన. ఇమినా హి ద్వే సంయుత్తాని పాళితో అత్థతో చ అఞ్ఞమఞ్ఞం సదిసానేవాతి దస్సేతి.

సామణ్డకసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. మోగ్గల్లానసంయుత్తం

౧-౮. పఠమజ్ఝానపఞ్హసుత్తాదివణ్ణనా

౩౩౨-౩౩౯. కామసహగతేసు సఞ్ఞామనసికారేసు ఉపట్ఠహన్తేసు బ్యాపాదాదిసహగతాపి సఞ్ఞామనసికారా యథాపచ్చయం ఉపట్ఠహన్తియేవాతి వుత్తం ‘‘**కామసహగతాతి పఞ్చనీవరణసహగతా**’’తి. నీవరణానఞ్హేత్థ నిదస్సనమత్తమేతం, యదిదం కామగ్గహణం. పహీనావసేసా చేత్థ నీవరణా వేదితబ్బా, తస్మా పఞ్చగ్గహణం న కత్తబ్బం. **తస్సాతి** మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స **సన్తతో ఉపట్ఠహింసు** అచిణ్ణవసితాయ. తేనాహ ‘‘**హానభాగియం నామ అహోసీ**’’తి. **ఆరమ్మణ...పే.... సహగతన్తి వుత్తం** ఇతరేసం అభావతో.

పఠమజ్ఝానపఞ్హసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అనిమిత్తపఞ్హసుత్తవణ్ణనా

౩౪౦. విపస్సనాసమాధింయేవ, న ఫలసమాధిం. **ఛేజ్జకిచ్చం న నిప్ఫజ్జతి** అవిచ్ఛేదవసేన అప్పవత్తనతో. **నికన్తీతి** విపస్సనం అస్సాదేన్తీ పవత్తతణ్హా. **సాధేతుం నాసక్ఖి** ఉపక్కిలిట్ఠత్తా. **నిమిత్తానుసారీతి** నిచ్చసుఖఅత్తనిమిత్తానం అపూరణతో రాగదోసమోహనిమిత్తానిపేత్థ నిమిత్తానేవ. **వుట్ఠాన...పే.... సమాధిన్తి** ఏతేన యావ మగ్గో నాధిగతో, తావ వుట్ఠానగామినివిపస్సనమనుయుఞ్జన్తోపి యథారహం అనిమిత్తం అప్పణిహితం సుఞ్ఞతం చేతోసమాధిం అనుయుత్తో విహరతీతి వత్తబ్బతం అరహతీతి దస్సేతి. **విపస్సనాసమ్పయుత్తన్తి** విపస్సనాసఙ్ఖాతఞాణసమ్పయుత్తం. **చేతోసమాధిన్తి** చిత్తసీసేన విపస్సనాసమాధిమాహ. **ఉపరిమగ్గఫలసమాధిన్తి** పఠమమగ్గసమాధిస్స పగేవ అధిగతత్తా.

అనిమిత్తపఞ్హసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦-౧౧. సక్కసుత్తాదివణ్ణనా

౩౪౧-౩౪౨. అవేచ్చప్పసాదేనాతి వత్థుత్తయం యాథావతో ఞత్వా ఉప్పన్నపసాదేన, మగ్గేనాగతపసాదేనాతి అత్థో. సో పన కేనచి అసంహారియో అసమ్పవేధీతి ఆహ ‘‘**అచలప్పసాదేనా**’’తి. **అభిభవన్తి** అత్తనో పుఞ్ఞానుభావేన.

సక్కసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

మోగ్గల్లానసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. చిత్తసంయుత్తం

౧. సంయోజనసుత్తవణ్ణనా

౩౪౩. **భోగగామన్తి** భోగుప్పత్తిగామం. **పవత్తతీతి** అప్పటిహతం హుత్వా పవత్తతి పటిసమ్భిదప్పత్తియా.

సంయోజనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పఠమఇసిదత్తసుత్తవణ్ణనా

౩౪౪. **అవిసారదత్తాతి** పఞ్హం బ్యాకాతుం వేయ్యత్తియాభావేన అసమత్థత్తా. ఉపాసకో థేరేసు బ్యాకాతుం అసక్కోన్తేసు సయం బ్యాకాతుకామో పుచ్ఛతి, న విహేసాధిప్పాయో. పఠమవచనేన అబ్యాకరోన్తే దిస్వావ పునప్పునం పుచ్ఛితం విహేసో వియ హోతీతి కత్వా వుత్తం ''**విహేసేతీ**''తి.

పఠమఇసిదత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. దుతియఇసిదత్తసుత్తవణ్ణనా

౩౪౫. **అవన్తియాతి** అవన్తిరట్ఠే, తం పన మజ్ఝిమపదేసతో దక్ఖిణదిసాయం. తేనాహ ''**దక్ఖిణాపథే**''తి. **అధిప్పాయేనాతి** తస్స వచనస్స అనుమోదనాధిప్పాయేన వదతి, న పన తతో కిఞ్చి గహేతుకామతాధిప్పాయేన.

దుతియఇసిదత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. మహకపాటిహారియసుత్తవణ్ణనా

౩౪౬. **తేసం అనుజానన్తోతి** తేసం దాసకమ్మకరానం సేసకే యథారుచి విచారణం అనుజానన్తో. **కుథితన్తి** బలవతా సూరియసన్తాపేన సక్కుథితం . తేనాహ ''**హేట్ఠా**''తిఆది. **అతితిఖిణన్తి** అతివియ తిక్ఖధాతుకం. **అసమ్భిన్నపదన్తి** అఞ్ఞత్థ అనాగతత్తా తిపిటకే అవోమిస్సకపదం, ఇధేవ ఆగతపదన్తి అత్థో. **పటిలీయమానేనాతి** పటికంసేన విసేసనేన విలీయమానేన కాయేన.

ఏత్థ చాతి ఏతస్మిం అధిట్ఠానిద్ధికరణే. **అబ్భమణ్డపం కత్వాతి** సమన్తతో ఛాదనవసేన మణ్డపం వియ మేఘపటలం ఉప్పాదేత్వా. **దేవోతి** మేఘో. **ఏకమేకం** ఫుసితకం **ఫుసాయతు** జాలవినద్ధం వియ వస్సతు. ఏవం వుత్తప్పకారేన నానాపరికమ్మం నానాధిట్ఠానం ఏకతో పరికమ్మం ఏకతో అధిట్ఠానన్తి చతుక్కమేత్థ సమ్భవతీతి దస్సేతి ''**ఏత్థ చా**''తిఆదినా. **యథా తథాతి** యథావుత్తేసు చతూసు పకారేసు యేన వా తేన వా పకారేన **కరోన్తస్స. కతపరికమ్మస్సాతి** ''ఏవం వా ఏవం వా హోతూ''తి పవత్తితపరికమ్మచిత్తస్స. ''**పరికమ్మానన్తరేనాతి** అధిట్ఠానచిత్తుప్పాదనత్థం సమాపన్నపాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ అధిట్ఠానచిత్తస్స ఏకావజ్జనవీథియం పవత్తపరికమ్మం సన్ధాయ వుత్త''న్తి వదన్తి.

మహకపాటిహారియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఠమకామభూసుత్తవణ్ణనా

౩౪౭. ఏలం వుచ్చతి దోసో, తం ఏతస్స నత్థీతి నేలం, తం అఙ్గం ఏతస్సాతి **నేలఙ్గో,** సువిసుద్ధసీలగుణో. తేనాహ "నేలఙ్గన్తి ఖో, భన్తే, సీలానమేతం అధివచన"న్తి. అట్ఠకథాయం పన దోసాభావమేవ దస్సేతుం **''నేలఙ్గోతి నిద్దోసో''**తి వుత్తం. **ఏతం భిక్ఖుం ఆగచ్ఛన్తన్తి** మహాకప్పినత్థేరం సన్ధాయ వుత్తం. **అత్తనో దిట్ఠేన కథేసీతి** అత్తనో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన పచ్చక్ఖతో ఉపలక్ఖితేన అత్థేన కథేసి. **అయం పన నయగ్గాహేనాతి** అయం పన గహపతి అసుత్వా కేవలం నయగ్గాహేన ఆహ.

పఠమకామభూసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. దుతియకామభూసుత్తవణ్ణనా

౩౪౮. నిరోధం వలఞ్జేతి అనాగామిభావతో. **ఇమే సఙ్ఖారాతి** ఇమే "కాయసఙ్ఖారో, వచీసఙ్ఖారో, చిత్తసఙ్ఖారో"తి వుచ్చమానా తయో సఙ్ఖారా. సద్దతోపి, అత్థతోపి **అఞ్ఞమఞ్ఞం మిస్సా,** తతో ఏవ **ఆలులితా** ఆకులా, **అవిభూతా** దుబ్బిభావనా, **దుద్దీపనా** అసక్కరతో దీపేతుం దుక్కరా. తథా హి కుసలచేతనా ఏవ "కాయసఙ్ఖారో"తిపి వుచ్చతి, "వచీసఙ్ఖారో"తిపి, "చిత్తసఙ్ఖారో"తిపి. అస్సాసపస్సాసాపి కత్థచి "కాయసఙ్ఖారో"తి, వితక్కవిచారాపి "వచీసఙ్ఖారో"తి వుచ్చన్తి, సఞ్ఞావేదనాపి "చిత్తసఙ్ఖారో"తి వుచ్చన్తి. తేన వుత్తం **''తథా హీ''**తిఆది. తత్థ ఆకడ్ఢిత్వా గహణం **ఆదానం,** సమ్పత్తస్స హత్థే కరణం **గహణం,** గహితస్స విస్సజ్జనం **ముఞ్చనం,** ఫన్దనం **చోపనం పాపేత్వా** నిప్ఫాదేత్వా. **హనుసఞ్చోపనన్తి** కాయవిఞ్ఞత్తివసేన పుబ్బభాగే హనుసఞ్చోపనం కత్వా. ఏవఞ్హి వచీభేదకరణం. **ఏవం ఇమేతిఆది** యథావుత్తస్స అత్థస్స నిగమనం.

పదత్థం పుచ్ఛతి ఇతరసఙ్ఖారేహి పదత్థతో విసేసం కథాపేస్సామీతి. **కాయనిస్సితాతి** ఏత్థ కాయనిస్సితతా చ నేసం తబ్భావభావితాయ వేదితబ్బా, న కాయస్స నిస్సయపచ్చయతావసేనాతి దస్సేన్తో **''కాయే సతి హోన్తి, అసతి న హోన్తీ''**తి ఆహ. **కాయోతి** చేత్థ కరజకాయో దట్ఠబ్బో. **చిత్తనిస్సితాతి** చిత్తం నిస్సాయ తం నిస్సయపచ్చయభూతం లభిత్వా ఉప్పన్నా.

"సమాపజ్జామీ"తి పదస్స సమీపే వుచ్చమానం "సమాపజ్జిస్స"న్తి పదం ఆసన్నానాగతకాలవాచీ ఏవ భవితుం యుత్తం, న ఇతరన్తి ఆహ – **''పదద్వయేన నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తికాలో కథితో''**తి. తయిదం తస్స తథా వత్తబ్బతాయ వుత్తం, న పన తస్స తథా చిత్తపవత్తిసమ్భవతో. సమాపన్నేపి ఏసేవ నయో. **పురిమేహీతి** "సమాపజ్జిస్సం సమాపజ్జామీ"తి ద్వీహి పదేహి. **పచ్ఛిమేనాతి** "సమాపన్నో"తి పదేన.

భావితం హోతి ఉప్పాదితం హోతి నిరోధసమాపన్నత్థాయ. అనుపుబ్బసమాపత్తిసమాపజ్జనసఙ్ఖాతాయ నిరోధభావనాయ తం చిత్తం భావితం హోతి. తేనాహ **''యం త''**న్తిఆది. **దుతియజ్ఝానేయేవాతి** దుతియజ్ఝానక్ఖణే **నిరుజ్ఝతి.** తత్థ అనుప్పజ్జనతో అనుప్పాదనతో హేట్ఠా నిరోధోతి అధిప్పేతో. చతున్నం అరూపక్ఖన్ధానం తజ్జా పరికమ్మసిద్ధా యా అప్పవత్తి , తత్థ "నిరోధసమాపత్తిసఞ్ఞా"తి, యా నేసం తథా అప్పవత్తి. సా **''అన్తేనిరోధే నిరుజ్ఝతీ''**తి వుత్తా.

"చిత్తసఙ్ఖారో నిరుద్ధో"తి వచనతో తదఞ్ఞేసం అనిరోధం ఇచ్ఛన్తానం వాదం దస్సేన్తో **''చిత్తసఙ్ఖారో నిరుద్ధోతి వచనతో''**తిఆదిం వత్వా తత్థ అతిప్పసఙ్గదస్సనముఖేన తం వాదం నిసేధేతుం **''తే వత్తబ్బా''**తిఆదిమాహ. **అభినివేసం**

అకత్వాతి యథాగతే బ్యఞ్జనమత్తే అభినివేసం అకత్వా. **ఆచరియానం నయేతి** ఆచరియానం పరమ్పరాగతే ధమ్మనయే ధమ్మనేత్తియం **ఠత్వా**.

కిరియమయపవత్తస్మిన్తి పరిత్తభూమకకుసలాకుసలధమ్మపబన్ధే **వత్తమానే**. తస్మిఞ్హి వత్తమానే కాయిక-వాచసిక-కిరియసమ్పవత్తి హోతి, దస్సన-సవనాదివసేన ఆరమ్మణగ్గహణే పవత్తమానేతి అత్థో. తేనాహ – ''**బహిద్ధారమ్మణేసు పసాదే ఘట్టేన్తేసూ**''తి. **మక్ఖితాని వియాతి** పుఞ్ఛితాని వియ హోన్తి ఘట్టనాయ విబాధితత్తా. ఏతేనాయం ఘట్టనా పఞ్చద్వారికవిఞ్ఞాణానం వేగసా ఉప్పజ్జనాయ న ఆరమ్మణన్తి దస్సేతి. తేనేవాహ – ''**అన్తోనిరోధే పఞ్చ పసాదా అతివియ విరోచన్తీ**''తి.

తతో పరం సచిత్తకో భవిస్సామీతి ఇదం అత్థతో ఆపన్నం గహేత్వా వుత్తం – "ఏత్తకం కాలం అచిత్తకో భవిస్సామీ"తి ఏతేనేవ తస్స అత్థస్స సిద్ధత్తా. **యం ఏవం భావితన్తి** ఏత్థ విసుం చిత్తస్స భావనా నామ నత్థి, అద్ధానపరిచ్ఛేదం పన కత్వా నిరోధసమాపత్తత్థాయ కాతబ్బపరికమ్మభావనాయ ఏవ తస్స సిజ్ఝనతో.

సా పనేసా నిరోధకథా. **ద్వీహి బలేహీతి** సమథవిపస్సనాబలేహి. **తయో చ సఙ్ఖారానన్తి** తిణ్ణం కాయవచీచిత్తసఙ్ఖారానం పటిప్పస్సద్ధియా. **సోళసహి ఞాణచరియాహీతి** అనిచ్చానుపస్సనాదీనం అట్ఠన్నం అనుపస్సనాఞాణానం, అట్ఠన్నఞ్చ మగ్గఫలఞాణానం వసేన ఇమాహి సోళసహి ఞాణప్పవత్తీహి. **నవహి సమాధిచరియాహీతి** అట్ఠ సమాపత్తియో అట్ఠ సమాధిచరియా, తాసం ఉపచారసమాధి సమాధిభావసామఞ్ఞేన ఏకా సమాధిచరియాతి ఏవం నవహి సమాధిచరియాహి. **వసీభావతాపఞ్ఞాతి** వసీభావతాసఙ్ఖాతా పఞ్ఞా. **సబ్బాకారేన విసుద్ధిమగ్గే కథితా,** తే తావ ఆకారా తిట్ఠన్తు, సరూపమత్తస్స పనస్స వత్తబ్బన్తి ఆహ – ''**కో పనాయం నిరోధో నామా**''తి. యది ఖన్ధానం అప్పవత్తి, **అథ కిమత్థమేతం** ఝానసుఖాదిం వియ **సమాపజ్జన్తీతి** ఆహ ''**సఙ్ఖారాన**''న్తిఆది.

ఫలసమాపత్తిచిత్తన్తి అరహత్తం అనాగామిఫలచిత్తం. "తతో పరం భవఙ్గసమయే"తి వుత్తత్తా ఆహ ''**కిం పన...పే.... న సముట్ఠాపేతీ**''తి. **సముట్ఠాపేతి** రూపసముప్పాదకత్తా. **ఇమస్సాతి** నిరోధం సమాపన్నభిక్ఖునో. **సా న సముట్ఠాపేతీతి** సా చతుత్థజ్ఝానికా ఫలసమాపత్తి న సముట్ఠాపేతి అస్సాసపస్సాసే. ఫలసమాపత్తియా చతుత్థజ్ఝానికభావో కథం నిచ్ఛితోతి ఆహ – ''**కిం వా ఏతేనా**''తిఆది. వక్ఖమానాకారేనపి పరిహారో హోతీతి. **సన్తసమాపత్తితోతి** నిరోధసమాపత్తిమేవ సన్ధాయ వదతి. **అబ్బోహారికా హోన్తి** అతిసుఖుమసభావత్తా, సఞ్జీవత్థేరస్స పుబ్బే సమాపత్తిక్ఖణే అస్సాసపస్సాసా అబ్బోహారికభావం గచ్ఛన్తి. తేన వుత్తం ''**భవఙ్గసమయేనేవేతం కథిత**''న్తి.

కిరియమయ ...పే.... ఉప్పజ్జతీతి కస్మా వుత్తం? ననుభవఙ్గప్పత్తికాలమ్పి వితక్కవిచారా ఉప్పజ్జన్తేవాతి? కిఞ్చాపి ఉప్పజ్జన్తి, వచీసఙ్ఖారలక్ఖణప్పత్తా పన న హోన్తీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం ''**కిం భవఙ్గ**''న్తిఆది వుత్తం.

సుఞ్ఞతో ఫస్సోతిఆదయో సగుణేనపి ఆరమ్మణేనాతి ఆరమ్మణభూతమేతం. **సుఞ్ఞతా నామ ఫలసమాపత్తి** నిచ్చసుఖఅత్తసభావతో సుఞ్ఞత్తా. ''**సుఞ్ఞతో ఫస్సో**''**తి వుత్తం** వుత్తనయేన సుఞ్ఞసభావత్తా. **అనిమిత్తా నామ ఫలసమాపత్తి** రాగనిమిత్తాదీనం అభావతో. **అప్పణిహితా నామ ఫలసమాపత్తి** రాగపణిధిఆదీనమభావతో. సేసం వుత్తనయమేవ. తేనాహ ''**అనిమిత్తప్పణిహితేసుపి ఏసేవ నయో**''తి. **రాగనిమిత్తాదీనన్తి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన సఙ్ఖారనిమిత్తస్సపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

యదగ్గేన ఫలసమాపత్తిసమ్ఫస్సో సుఞ్ఞతో నామ, తదగ్గేన ఫలసమాపత్తిపి సుఞ్ఞతా నామ, ఫస్ససీసేన పన దేసనా ఆగతాతి తథా వుత్తం. అనిమిత్తప్పణిహితేసుపి ఏసేవ నయో.

ఆగమనం ఏత్థ, ఏతాయాతి వా ఆగమనికా, సా ఏవ **ఆగమనియా** క-కారస్స య-కారం కత్వా. **వుట్ఠాతి** నిమిత్తతో మగ్గస్స ఉప్పాదనేన. **అనిమిత్తా నామ** నిచ్చనిమిత్తస్స ఉగ్ఘాటనతో. ఏత్థ చ వుట్ఠానమేవ పమాణం, న పరిగ్గహదస్సనాని. **అప్పణిహితా నామ** సుఖపణిధియా పటిపక్ఖతో. **సుఞ్ఞతా నామ** అత్తదిట్ఠియా ఉజుపటిపక్ఖత్తా సత్తసుఞ్ఞతాయ సుదిట్ఠత్తా. **మగ్గో అనిమిత్తో నామ** విపస్సనాగమనతో. **ఫలం అనిమిత్తం నామ** మగ్గాగమనతో. **వికప్పో ఆపజ్జేయ్య** ఆగమనస్స వవత్థానస్స అభావేన, విపస్సనాయ అనిమిత్తాదినామలాభో అవవత్థితోతి అధిప్పాయో. తేన వుత్తం ''**తస్మా**''తిఆది. యస్మా పన సా మగ్గవుట్ఠానకాలే ఏవరూపాపి హోతీతి తస్స వసేన మగ్గఫలానం వియ ఫస్సస్సపి పవత్తిరూపత్తా యథావుత్తో వికప్పో అనవసరోతి దట్ఠబ్బం. **తయో ఫస్సా ఫుసన్తీ**తి పుగ్గలభేదవసేన వుత్తం. న హి ఏకంయేవ పుగ్గలం ఏతస్మిం ఖణే తయో ఫస్సా ఫుసన్తి. "తివిధో ఫస్సో ఫుసతీ"తి వా భవితబ్బం. యస్మా పన "నిరోధఫలసమాపత్తియా వుట్ఠితస్సా"తిఆది యస్స యథావుత్తా తయో ఏవ ఫస్సా సమ్భవన్తి, తస్స అనవసేసగ్గహణవసేనేవ వుత్తం ''**తయో ఫస్సా ఫుసన్తీ**''తి.

నిబ్బానం వివేకో నామ సబ్బసఙ్ఖారవివిత్తభావతో. తస్మిం వివేకే ఏకన్తేనేవ నిన్నపోణత్తా ఏవ హి తే పటిప్పస్సద్ధసబ్బుస్సుక్కా ఉత్తమపురిసా చతున్నం ఖన్ధానం అప్పవత్తిం అనవసేసగ్గహణలక్ఖణం నిరోధసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తీతి.

దుతియకామభూసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. గోదత్తసుత్తవణ్ణనా

౩౪౯. **నేసన్తి** అప్పమాణచేతోవిముత్తి-ఆకిఞ్చఞ్ఞచేతోవిముత్తిసఞ్ఞితానం ఝానానం. అత్థోపి నానాతి ఆనేత్వా యోజనా. ఫరణఅప్పమాణతాయ ''**అప్పమాణా చేతోవిముత్తీ**''తి లద్ధనామం బ్రహ్మవిహారజ్ఝానన్తి ఆహ ''**భూమన్తరతో**''తిఆది. **ఆకిఞ్చఞ్ఞా చేతోవిముత్తీ**తి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనజ్ఝానన్తి ఆహ ''**భూమన్తరతో**''తిఆది. **విపస్సనా**తి అనిచ్చానుపస్సనా, సబ్బాపి వా. **పమాణకరణో** నామ యస్స సయం ఉప్పజ్జతి, తస్స గుణాభావదస్సనవసేన పమాణకరణతో.

ఫరణఅప్పమాణతాయాతి ఫరణవసేన అప్పమాణగోచరతాయ. **నిబ్బానమ్పి అప్పమాణమేవ** పమాణగోచరానం కిలేసానం ఆరమ్మణభావస్సపి అనాగమనతో. **ఖలన్తి** ఖలే పసారితసాలిసీసాదిభణ్డం. **కిఞ్చేహీ**తి మద్దస్సు. తేనాహ ''**మద్దనట్ఠో**''తి. ఆరమ్మణభూతం, పలిబుద్ధకం వా నత్థి ఏతస్స కిఞ్చనన్తి అకిఞ్చనం, అకిఞ్చనమేవ **ఆకిఞ్చఞ్ఞం.**

రూపనిమిత్తస్సాతి కసిణరూపనిమిత్తస్స. **న గహితా**తి సరూపతో న గహితా, అత్థతో పన గహితా ఏవ. తేనాహ – ''**సా సుఞ్ఞా రాగేనాతిఆదివచనతో సబ్బత్థ అనుపవిట్ఠావా**''తి.

నానాతి సద్దవసేన. **ఏకత్థా**తి ఆరమ్మణవసేన ఆరమ్మణభావేన ఏకసభావా. తేనాహ ''**అప్పమాణం...పే.... ఏకత్థా**''తి. **ఆరమ్మణవసేనా**తి ఆరమ్మణస్స వసేన. చత్తారో హి మగ్గా, చత్తారి ఫలాని ఆరమ్మణవసేన నిబ్బానపవిట్ఠతాయ ఏకత్థా

ఏకారమ్మ్ణా. **అఞ్ఞస్మిం పన ఠానే**తి ఇదం విసుం విసుం గహేత్వా వుత్తం అప్పమాణాది పరియాయవుత్తం, నిబ్బానం ఆరబ్భ పవత్తనతో. తస్మా ''**అఞ్ఞస్మి**''న్తి ఇదం తేన తేన పరియాయేన తత్థ తత్థ ఆగతభావం సన్ధాయ వుత్తం.

గోదత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. నిగణ్ఠనాటపుత్తసుత్తవణ్ణనా

౩౫౮. **ఆగతాగమో**తి వాచుగ్గతపరియత్తిధమ్మో. **విఞ్ఞాతసాసనో**తి పటివిద్ధసత్థుసాసనో. తేనాహ ''**అనాగామీ**''తిఆది. **నగ్గభోగ్గ**న్తి అవసనభావేన నగ్గం, కుటిలజ్ఝాసయతాయ భోగ్గం, తతో ఏవ **నిస్సిరికం**. నగ్గతాయ హి సో రూపేన నిస్సిరికో, భోగ్గతాయ చిత్తేన. **భగవతో సద్ధాయా**తి భగవతి సద్ధాయ. తస్మిం సద్దహనా ఓకప్పనా తస్స సద్ధాతిపి వత్తబ్బతం లభతి. **గచ్ఛామీ**తి ఆగచ్ఛామి, బుజ్ఝామీతి అత్థో. ఏతం నిగణ్ఠేన పుచ్ఛితమత్థమాహ.

కాయం ఉన్నామేత్వాతి కాయం అబ్భున్నామేత్వా. **కుచ్ఛిం నీహరిత్వా**తి పిట్ఠియా నిన్నమనేన కుచ్ఛిం పురతో నీహరిత్వా. **గీవం** పసారణవసేన **పగ్గయ్హ** పగ్గహేత్వా **సబ్బం దిసం పేక్ఖమానో**. సబ్బమిదం నిగణ్ఠస్స పహట్ఠాకారదస్సనత్థం ''ఇదాని సమణస్స గోతమస్స ఉపరి వాదం ఆరోపేతుం లబ్భతీ''తి. తేనాహ ''**వాతం వా సో**''తిఆది. **సకారణా**తి యుత్తిసహితా. **పఞ్హమగ్గో**తి పఞ్హసఙ్ఖాతో వీమంసా, ఏవం భవితబ్బన్తి చిత్తేనేవ పరివీమంసా పఞ్హా. **ఏకో ఉద్దేసో**తి ఏకం ఉద్దిసనం అత్థస్స సంఖిత్తవచనం. **వేయ్యాకరణ**న్తి నిద్దిసనం అత్థస్స విచారేత్వా కథనం. **ఏవ**న్తి ఇమినా నయేన. **సబ్బత్థా**తి సబ్బేసు పఞ్హుద్దేసవేయ్యాకరణేసు అత్థో విత్థారతో వేదితబ్బో.

నిగణ్ఠనాటపుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అచేలకస్సపసుత్తవణ్ణనా

౩౫౯. అలం సమత్థో అరియభావాయాతి **అలమరియో**. ఞేయ్యజాననట్ఠేన ఞాణమేవ పచ్చక్ఖతో దస్సనట్ఠేన ఞాణదస్సనం, సోయేవ అతిసయట్ఠేన **ఞాణదస్సనవిసేసో**. పావళా వుచ్చతి ఆనిసదపదేసో, తం పావళం రజోహరణత్థం నిప్ఫోటీయతి ఏతాయాతి **పావళనిప్ఫోటనా,** మోరపిఞ్ఛవత్తి.

అచేలకస్సపసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. గిలానదస్సనసుత్తవణ్ణనా

౩౬౨. మత్తరాజా నామ ఏకో భుమ్మదేవో భూతాధిపతి సురాపోతలరుక్ఖనివాసీ. తేన వుత్తం ''**మత్తరాజకాలే**''తి. ''**ఓసధితిణవనప్పతీసూ**''తి వత్వా తే యథాక్కమం దస్సేన్తో ''**హరీతకా...పే.... రుక్ఖేసు చా**''తి ఆహ. **పత్థనావసేన** చిత్తం **ఠపేహి. సమిజ్ఝిస్సతీ**తి యథాధిప్పాయం సమిజ్ఝిస్సతి. **తేన హీ**తి యస్మా తం దేవాపి ఆసన్నమరణం మఞ్ఞన్తి, తస్మా సా వరమేవ భవిస్సతి, తం తుమ్హాకం దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ భవిస్సతీతి అధిప్పాయో.

గిలానదస్సనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చిత్తసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. గామణిసంయుత్తం

౧. చణ్డసుత్తవణ్ణనా

౩౫౩. “యేన మిధేకచ్చో చణ్డో చణ్డోత్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతీ”తి ఏవం పఞ్హపుచ్ఛనేన ధమ్మసఙ్గాహకత్థేరేహి **చణ్డోతి గహితనామో. పాకటం కరోతీతి దస్సేతి** అత్తనో చణ్డభావం.

చణ్డసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. తాలపుటసుత్తవణ్ణనా

౩౫౪. వాలోతి వుచ్చతి తాలో, తస్స తాలపుటం నామ. యథా ఆమలకీఫలసమానకం, సో పన తాలసదిసముఖవణ్ణత్తా **తాలపుటోతి ఏవంనామకో**. తేనాహ **‘‘తస్స కిరా’’**తిఆది. **అభినీహారసమ్పన్నో** అనేకేసు కప్పేసు సమ్భతసావకబోధిసమ్భారో. తథా హేస అసీతియా మహాసావకేసు అబ్భన్తరో జాతో. **సహస్సం దేన్తి** నచ్చం పస్సితుకామా. **సమజ్జవేసన్తి** నేపచ్ఛవేసం. **కీళం కత్వాతి** నచ్చకీళితం కీళిత్వా, నచ్చిత్వాతి అత్థో.

పుబ్బే తథాపవత్తవుత్తన్తదస్సనే **సచ్చేన,** తబ్బిపరియాయే **అలికేన. రాగపచ్చయాతి** రాగుప్పత్తియా కారణభూతా. **ముఖతో…పే.… దస్సనాదయోతి ఆది**-సద్దేన ముఖతో అగ్గిజాలనిక్ఖమదస్సనాదికే సఙ్గణ్హాతి. **అఞ్ఞే చ…పే.… అభినయాతి** కామస్సాదసంయుత్తానం సిఙ్గారహస్సఅబ్భుతరసానఞ్చేవ “అఞ్ఞే చా”తి వుత్తసన్తబీభచ్ఛరసానఞ్చ దస్సనకా అభినయా. **దోసపచ్చయాతి** దోసుప్పత్తియా కారణభూతా. **హత్థపాదచ్ఛేదాదీతి ఆది**-సద్దేన సఙ్గహితానం రుద్దవీరభయానకరసానం దస్సనకా అభినయా. **మోహపచ్చయాతి** మోహుప్పత్తియా కారణభూతా. **ఏవమాదయోతి ఆది**-సద్దేన సఙ్గహితానం కరుణాసన్తభయానకరసానం దస్సనకా అభినయా. తే హి రసే సన్ధాయ పాళియం “యే ధమ్మా రజనీయా, యే ధమ్మా దోసనీయా, యే ధమ్మా మోహనీయా”తి చ వుత్తం.

నటవేసం గహేత్వావ పచ్చన్తి కమ్మసరిక్ఖవిపాకవసేన. **తం సన్ధాయాతి** తం యథావుత్తం నిరయే పచ్చనం సన్ధాయ. **ఏతం** “పహాసో నామ నిరయో, తత్థ ఉపపజ్జతీ”తి **వుత్తం**. యథా లోకే అత్థవిసేసవసేన సకమ్మకానిపి పదాని అకమ్మకాని భవన్తి “విముచ్చతి పురిసో”తి, ఏవం ఇధ అత్థవిసేసవసేన అకమ్మకం సకమ్మకం కత్వా వుత్తం – **‘‘నాహం, భన్తే, ఏతం రోదామీ’’**తి. కో పన సో అత్థవిసేసో? అసహనం అక్ఖమనం, తస్మా **న రోదామి** న సహామి, న అక్ఖమామీతి అత్థో. రోదనకారణఞ్హి అసహన్తో తేన అభిభూతో రోదతి. తమేవస్స సకమ్మకభావస్స కారణభూతం అత్థవిసేసం **‘‘న అస్సువిమోచనమత్తేనా’’**తి వుత్తం. **మతం వా, అమ్మ, రోదన్తీతి** ఏత్థాపి మతం రోదన్తి, తస్స మరణం న సహన్తి, నక్ఖమన్తీతి పాకటోయమత్థోతి.

తాలపుటసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౫. యోధాజీవసుత్తాదివణ్ణనా

౩౫౩-౩౫౪. యుజ్ఝనం యోధో, సో ఆజీవో ఏతస్సాతి **యోధాజీవో**. తేనాహ – ‘‘**యుద్ధేన జీవికం కప్పనకో**’’తి, **ఉస్సాహం వాయామం కరోతీ**తి యుజ్ఝనవసేన ఉస్సాహం వాయామం కరోతి. **పరియాపాదేన్తీ**తి మరణపరియన్తికం ఆపదం పాపేన్తి. తేనాహ ‘‘**మరణం పటిపజ్జాపేన్తీ**’’తి. **దుక్కటం పణిహితన్తి** దుట్ఠాకారేన అత్తనో పరేసఞ్చ అత్థావహభావం న గతం పటిపన్నం. పరేహి సఙ్గామే జితా హతా ఏత్థ జాయన్తీతి **పరజితో నామ నిరయో**. అసిధనుగదాయసబ్బచక్కాని **పఞ్చావుధాని. తం సన్ధాయా**తి తం యోధాజీవం పుగ్గలం సన్ధాయ. **ఏతం** ‘‘యో సో’’తిఆది **వుత్తం. చతుత్థపఞ్చమేసూ**తి హత్థారోహఅస్సారోహసుత్తేసు. **ఏసేవ నయో**తి ఏసో తతియే వుత్తో ఏవ అత్థతో విసేసాభావతో.

యోధాజీవసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అసిబన్ధకపుత్తసుత్తవణ్ణనా

౩౫౮. పచ్ఛాభూమివాసినోతి అపరదేసవాసినో. **ఉదకసుద్ధికభావజాననత్థాయా**తి అత్తనో ఉదకసుద్ధికభావం జాననత్థఞ్చేవ లోకస్స చ ఉదకేన సుద్ధి హోతీతి ఇమస్స అత్థస్స జాననత్థఞ్చ. **ఉపరి యాపేన్తీ**తి ఉపరి బ్రహ్మలోకం యాపేన్తి. **సమ్మా ఞాపేన్తీ**తి సమ్మా ఉజుకంయేవ సగ్గం లోకం గమేన్తి. తేనాహ – ‘‘**సగ్గం నామ ఓక్కామేన్తీ**’’తి, అవక్కామేన్తి ఓగాహాపేన్తీతి అత్థో. **అనుపరిగచ్ఛేయ్యా**తి అనుపరితో గచ్ఛేయ్య.

అసిబన్ధకపుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఖేత్తూపమసుత్తవణ్ణనా

౩౫౯. థద్ధన్తి కథినం లూఖం. **ఊసరన్తి** ఊసజాతం. చతూహిపి ఓఘేహి అనభిభవనీయతాయ **అహం దీపో**. సబ్బపరిస్సయేహి అనభిభవనీయతాయ **అహం లేణో**. సబ్బదుక్ఖపరిత్తాసనతో తాయనట్ఠేన **అహం తాణం**. సబ్బభయహింసనతో **అహం సరణన్తి** యోజేతబ్బం.

ఉదకమణికోతి మహన్తం ఉదకభాజనం. బహి విస్సన్దనవసేన ఉదకం న హరతీతి **అహారీ,** పరితో న పగ్ఘరతీతి **అపరిహారీ. సక్కచ్చమేవ దేసేన్తి** సద్ధమ్మగారవస్స సబ్బసత్తేసు మహాకరుణాయ చ బుద్ధానం సమానరసత్తా. **చతస్సో పన పరిసా** సత్థుగారవేన అత్తనో చ సద్ధాసమ్పన్నతాయ **సద్దహిత్వా ఓకప్పేత్వా సుణన్తి,** తస్మా తా దేసనాఫలేన యుజ్జన్తి. కిచ్చసిద్ధియా సత్థు దేసనా తత్థ **సక్కచ్చదేసనా నామ జాతా.**

ఖేత్తూపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సఙ్ఖధమసుత్తవణ్ణనా

౩౬౦. ‘‘యో కోచి పురిసో పాణాతిపాతీ ముసావాదీ, సబ్బో సో ఆపాయికో’’తి వత్వా పున ‘‘యంబహులం యంబహులం కరోతి, తేన దుగ్గతిం గచ్ఛతీ’’తి వదన్తో **అత్తనావ అత్తనో వాదం భిన్దతి. ఏవం సన్తే**తి యది బహుసో కతేన పాపకమ్మేన ఆపాయికో, ‘‘యో కోచి పాణమతిపాతేతీ’’తిఆదివచనం మిచ్ఛాతి. **చత్తారి పదానీ**తి ‘‘యో కోచి పాణమతిపాతేతీ’’తిఆదినా నయేన వుత్తా చత్తారో అత్థకోట్ఠాసా. **దిట్ఠియా పచ్చయా హోన్తి** ‘‘అత్థి ఖో పన మయా’’తిఆదినా

అయోనిసో ఉమ్ముజ్జన్తస్స. **బలసమ్పన్నో**తి సమత్థో. **సఙ్ఖధమకో**తి సఙ్ఖస్స ధమనకిచ్చే ఛేకో. **అదుక్ఖేనా**తి సుఖేన. **ఉపచారోపి అప్పనాపి వట్టతి** ఉభిన్నం సామఞ్ఞవచనభావతో. అప్పమాణకతభావో లబ్భతేవ. తథా హి తం కిలేసానం విక్ఖమ్భనసమత్థతాయ దీఘసన్తానతాయ విపులఫలతాయ చ ''**మహగ్గత**''న్తి వుచ్చతి.

న ఓహీయతీతి యస్మిం సన్తానే కామావచరకమ్మం, మహగ్గతకమ్మఞ్చ కతూపచితం విపాకదానే లద్ధావసరం హుత్వా ఠితం, తేసు కామావచరకమ్మం ఇతరం నీహరిత్వా సయం తత్థ ఓహీయిత్వా అత్తనో విపాకం దాతుం న సక్కోతి, మహగ్గతకమ్మమేవ పన ఇతరం పటిబాహిత్వా అత్తనో విపాకం దాతుం సక్కోతి గరుభావతో. తేనాహ ''**తం కామావచరకమ్మ**''న్తిఆది. **కిలేసవసేనా**తి పాపకమ్మస్స మూలభూతకిలేసవసేన. పాణాతిపాతాదయో హి దోసమోహలోభాదిమూలకిలేససముట్ఠానా. **కిలేసవసేనా**తి వా కమ్మకిలేసవసేన. వుత్తఞ్హేతం – "పాణాతిపాతో ఖో, గహపతిపుత్త, కమ్మకిలేసో"తిఆది (దీ. ని. ౩.౨౪౫). **యథానుసన్ధినావ గత**న్తి యథానుసన్ధిసఙ్ఖాతఅనుసన్ధినా ఓసానం గతం సంకిలేససమ్ముఖేన ఉట్ఠితాయ వోదానధమ్మవసేన నిట్ఠాపితత్తా.

సఙ్ఖధమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. కులసుత్తవణ్ణనా

౩౬౧. **ఏవం పవత్తఈహితికా**తి ఏవం ద్విధా పవత్తఈహితికా. **ద్వీహితికా** దుక్కరజీవికపయోగా. సలాకమత్తం వుత్తం ఏత్థాతి **సలాకా వుత్తా,** పురిమపదే ఉత్తరపదలోపో. **ఉభతోకోటిక**న్తి యది "కులానుదయం న వణ్ణేమీ"తి వదతి, "భూతా నిక్కరుణా సమణ తుమ్హే"తి వాదం ఆరోపేహి. అథ సబ్బదాపి "కులానుదయం వణ్ణేమీ"తి వదతి. ఏవం సన్తే "కస్మా ఏవం దుబ్భిక్ఖే కాలే మహతియా పరిసాయ పరివుతో జనపదచారికం చరన్తా కులూపచ్ఛేదాయ పటిపజ్జథా"తి ఏవం ఉభతోకోటికం వాదం ఆరోపేహీతి గామణిం ఉయ్యోజేసి.

ద్వే అన్తేతి ఉభో కోటియో. **బహి నీహరితు**న్తి న వణ్ణేమి వణ్ణేమీతి ద్వే అన్తే మోచేన్తో తం పుచ్ఛితమత్థం **బహి నీహరతి** నామ. తత్థ దోసం దత్వా చోదేన్తో తం అపుచ్ఛం కరోన్తో గిలిత్వా విియ అన్తో **పవేసేతి** నామ.

ఇతో సో గామణీతిఆది అత్తనో భిక్ఖూనం అఞ్ఞేసఞ్చ అత్థకామానం భిక్ఖప్పదానేన అనిట్ఠప్పత్తిఅభావదస్సనత్థం ఆరద్ధం. **దానేన సమ్భూతానీ**తి దానమయేన పుఞ్ఞకిరియవత్థునా సమ్మదేవ భూతిం వడ్ఢిం పత్తాని. సచ్చేన అరియవోహారేన సమ్మదేవ భూతాని ఉప్పన్నాని **సచ్చసమ్భూతానీ**తి ఆహ ''**సచ్చం నామ సచ్చవాదితా**''తి. **సేససీల**న్తి అట్ఠవిధఅరియవోహారతో అఞ్ఞసీలం. **నిహిత**న్తి తస్మిం కులే పుబ్బపురిసేహి నిధానభావేన నిహితం. **దుప్పయుత్తా**తి కసివాణిజ్జాదివసేన దుట్ఠు పయుత్తా కమ్మన్తా. **విపజ్జన్తీ**తి నస్సన్తి. **కులఙ్గారో**తి కులస్స అఙ్గారసదిసో వినాసకపుగ్గలో. **అనిచ్చతా**తి మరణం. తస్మిం కులే పధానపురిసానం భోగానం వా సబ్బసో వినాసో. తేనాహ ''**హుత్వా అభావో**''తిఆది.

కులసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. మణిచూళకసుత్తవణ్ణనా

౩౬౨. తం పరిసన్తి తం రాజన్తేపురే నిసిన్నం రాజపరిసం. **నయగ్గాహేతి** కుతోచిపి అసుత్వా కేవలం అత్తనో ఏవ మతియా నయగ్గహణే ఠత్వా.

కారేతుం వట్టతి సతి సమ్భవే పటిసఙ్ఖారస్స, సేనాసనవినాసో న అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బోతి అధిప్పాయో. అత్తనో ఏత్థ కిచ్చావసానే యం గిహీనంయేవ సన్తకం తావకాలికం, తం గిహివికతన్తి ఆహ ''**గిహివికతం కత్వా**''తి. **న వదామి** పబ్బజ్జితాసారుప్పతో.

మణిచూళకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. భద్రకసుత్తవణ్ణనా

౩౬౩. ఏవంనామకేతి మల్లా నామ జానపదినో రాజకుమారా, నేసం నివాసతాయ "మల్లా"ఇచ్చేవ బహువచనవసేన లద్ధనామత్తా ఏవంనామకే జనపదే. నత్థి ఏతస్స పత్తియా కాలన్తరసఙ్ఖాతో కాలోతి **అకాలో,** సో ఏవ **అకాలికో**. తేనాహ – ''**కాలం అనతిక్కమిత్వా పత్తేనా**''తి. సో పన "యంకిఞ్చి దుక్ఖం ఉప్పజ్జమానం ఉప్పజ్జతి, సబ్బం తం ఛన్దమూలక"న్తి ఏవం వుత్తో దుక్ఖస్స ఛన్దమూలభావో, ఏవం ఛన్దమూలకస్స దుక్ఖస్స కథితత్తా ''**ఇమస్మిం సుత్తే వట్టదుక్ఖం కథిత**''న్తి వుత్తం.

భద్రకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. రాసియసుత్తవణ్ణనా

౩౬౪. రాసిం కత్వా మారపాసవసేన, తత్రాపి అన్తరభేదేన విభజిత్వా పుచ్ఛితబ్బపఞ్హో ఏకతో రాసిం కత్వా. తపనం అత్తపరితాపనం తపో, సో ఏతస్స అత్థీతి తపస్సీ, తం **తపస్సిం**. సో పన తం తపం నిస్సాయ ఠితో నామ హోతీతి వుత్తం ''**తపనిస్సితక**''న్తి. సో పన అనేకాకారభేదేన లూఖం ఫరుసం జీవనసీలత్తా **లూఖజీవీ నామ**. తేనాహ ''**లూఖజీవిక**''న్తి. మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియా ఉప్పథభావేన అవనియా గన్తబ్బాతి **అన్తా,** తతో ఏవ లామకత్తా **అన్తా**. లామకమ్పి "అన్తో"తి వుచ్చతి "అన్తమిదం, భిక్ఖవే, జీవికానం (ఇతివు॰ ౯౧; సం॰ ని॰ ౩.౮౦), ఏకో అన్తో"తి ఏవమాదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౨; ౩.౯౦). అట్ఠకథాయం పన అఞ్ఞమఞ్ఞఆధారభావం ఉరీకత్వా ''**కోట్ఠాసా**''తి వుత్తం. హీనో గామోతి పాళి. గామ-సద్దో హీనపరియాయోతి అధిప్పాయేనాహ ''**గామ్మో**''తి. గామే భవోతి **గామ్మో**. **గామ**-సద్దో చేత్థ గామవాసివిసయో "గామో ఆగతో"తిఆదీసు వియ. అట్ఠకథాయం పన ''**గామవాసీనం ధమ్మో**''తి వుత్తం, తేసం చారిత్తన్తి అత్థో. **అత్త**-సద్దో ఇధ సరీరపరియాయో "అత్తన్తపో"తిఆదీసు వియాతి ఆహ ''**సరీరదుక్ఖకరణన్తి అత్థో**''తి.

ఏత్థాతి ఏతస్మిం తపనిస్సితగరహితబ్బపదే కస్మా అన్తద్వయమజ్ఝిమపటిపదాగహణం? అత్తకిలమథానుయోగో తావ గయ్హతు ఇదమత్థితాయాతి అధిప్పాయో. కామభోగీతపనిస్సితకనిజ్జరవత్థూనం దస్సనే యథాధిప్పేతస్స అత్థస్స విభజిత్వా కథనం సమ్భవతీతి తే దస్సేత్వా అధిప్పేతత్థో కథితో.

తమత్థన్తి యో "కామభోగీతపనిస్సితకేసు గరహితబ్బేయేవ గరహతి, పసంసితబ్బేయేవ చ పసంసతీ"తి వుత్తో అత్థో, తమత్థం పకాసేన్తో. **సాహసికకమ్మేనాతి** అయుత్తేన కమ్మేన. **ధమ్మేన చ అధమ్మేన చాతి** ధమ్మికేన అధమ్మికేన చ. అయోనిసో పవత్తం బాహిరకం సన్ధాయ చోదకో ''**కథ**''న్తిఆదిమాహ. ఇతరో నయిదం తాదిసం అత్తపరితాపనం అధిప్పేతం,

అథ ఖో యోనిసో పవత్తం సాసనికమేవాతి దస్సేన్తో ‘‘**చతురఙ్గవీరియవసేన చా**’’తి ఆహ. తత్థ ‘‘కామం తచో చ న్హారు చ అట్ఠి చ అవసిస్సతూ’’తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౪; సం॰ ని॰ ౨.౨౨.౨౩౭; అ॰ ని॰ ౨.౫) నయేన వుత్తా సరీరేనిరపేక్ఖవిపస్సనాయ ఉస్సుక్కాపనవసేన పవత్తా వీరియభావనా ‘‘చతురఙ్గవీరియవసేనా’’తి వుత్తా. తథా అబ్భోకాసికనేసజ్జికతపాదినిస్సితావ కిలేసనిమ్మథనయోగ్యా వీరియభావనా ‘‘**ధుతఙ్గవసేన చా**’’తి వుత్తాతి. అరియమగ్గేన నిస్సేసకిలేసానం పజహనా **నిజ్జరా**. సా చ అత్తపచ్చక్ఖతాయ సన్దిట్ఠికా తిణ్ణం మూలకిలేసానం పజహనేన ‘‘**తిస్సో**’’తి చ వుత్తా. తేనాహ ‘‘**ఏకోపీ**’’తిఆది.

రాసియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. పాటలియసుత్తవణ్ణనా

౩౬౭. ‘‘మాయఞ్చాహం పజానామీ’’తి వచనం కామం తేసం మాయావీభావదస్సనపరం, భగవతో పన మాయాసాఠేయ్యాదికస్స సబ్బస్స పాపధమ్మస్స బోధిమూలే ఏవ సేతుఘాతో, తస్మా సబ్బసో పహీనమాయో, సబ్బఞ్ఞుతాయ మాయం అఞ్ఞే చ ఞేయ్యే సబ్బసో జానాతి. తేన వుత్తం ‘‘**మాయఞ్చాహం, గామణి, పజానామీ**’’తిఆది. **మాయఞ్చ పజానామీ**తి న కేవలమహం మాయం ఏవ జానామి, అథ ఖో అఞ్ఞమ్పి ఇదఞ్చిదఞ్చ జానామీతి.

ఇత్థికామేహీతి ఇత్థీహి చేవ తదఞ్ఞకామేహి చ. **ఏకస్మిం ఠానే**తి ఏకస్మిం పదేసే. **ఏకేకస్సేవ** ఆగన్తుకస్స గహట్ఠస్స వా పబ్బజితస్స వా. **సత్తిఅనురూపేనా**తి విభవసత్తిఅనురూపేన. **బలానురూపేనా**తి పరివారబలానురూపేన. **సత్తిఅనురూపేనా**తి వా సద్ధాసత్తిఅనురూపేన. **బలానురూపేనా**తి విభవబలానురూపేన. ధమ్మేసు సమాధి దసకుసలధమ్మేసు సమాధానం. అగ్గహితచిత్తతా పరియుట్ఠకారితా. తేన లోకియసీలవిసుద్ధి దిట్ఠివిసుద్ధి చ వుత్తా. తథా చాహ – ‘‘కో చాది కుసలానం ధమ్మానం, సీలఞ్చ సువిసుద్ధం దిట్ఠి చ ఉజుకా’’తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౬౯). తత్థ పతిట్ఠితస్స ఉపరి కత్తబ్బం దస్సేతుం ‘‘**ధమ్మసమాధిస్మిం ఠితో**’’తిఆది వుత్తం. **అయం పటిపదా**తి తస్స కమ్మఫలవాదినో సత్థు వచనం సబ్బేసఞ్చ అయం మయ్హం సీలసంవరబ్రహ్మవిహారభావనాసఙ్ఖాతాపటిపదా అనపరాధకతాయ ఏవ సంవత్తతి. **జయగ్గాహో**తి ఉభయథాపి మయ్హం కాచి జాని నత్థి.

పఞ్చ ధమ్మా ధమ్మసమాధి నామ, విపస్సనామగ్గఫలధమ్మమత్తం వా. తతియవికప్పే సీలాదివిసుద్ధియా సద్ధిం బ్రహ్మవిహారా యథావుత్తతివిధధమ్మావహత్తా **ఏవ ధమ్మసమాధి నామ. పూరేన్తస్స ఉప్పన్నా చిత్తేకగ్గతా**తి వుత్తఖణికచిత్తేకగ్గతా. సాపి చిత్తస్స సమాధానతో ‘‘చిత్తసమాధీ’’తి వుత్తా, తస్స పటిపక్ఖం విక్ఖమ్భన్తీ సముచ్ఛిన్దన్తీ చ హుత్వా పవత్తా యథావుత్తసమాధి ఏవ విసేసేన **చిత్తసమాధి** నామ.

పాటలియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

గామణిసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అసఙ్ఖతసంయుత్తం

౧. పఠమవగ్గో

౧-౧౧. కాయగతాసతిసుత్తాదివణ్ణనా

౩౬౬-౩౭౬. అసఙ్ఖతన్తి న సఙ్ఖతం హేతుపచ్చయేతి. తేనాహ ''**అకత**''న్తి. **హితం ఏసన్తే**నాతి మేత్తాయన్తేన. **అనుకమ్పమానే**నాతి కరుణాయన్తేన. **ఉపాదాయా**తి ఆదియిత్వాతి అయమత్థోతిఆహ ''**చిత్తేన పరిగ్గహేత్వా**''తి. **అవిపరీతధమ్మదేసనా**తి అవిపరీతధమ్మస్స దేసనా, పటిపత్తిమ్పి సావకా వియ గరుకో భగవా. **దాయజ్జం** అత్తనో అధిట్ఠితం నియ్యాతేతి.

భిక్ఖాసమ్పత్తికాలాదీనం సత్తన్నం సప్పాయానం సమ్పత్తియా లబ్భనకాలే. విపత్తికాలే పన ఏత్థ వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. **భారియ**న్తి దుక్ఖబహులతాయ దారుణం. **అమ్హాకం సన్తికా** లద్ధబ్బా. **తుమ్హాకం అనుసాసనీ**తి తుమ్హాకం దాతబ్బా అనుసాసనీ.

కాయగతాసతిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౨౩-౩౩. అసఙ్ఖతసుత్తాదివణ్ణనా

౩౭౭-౪౦౯. తత్థ చ నత్థి ఏత్థ తణ్హాసఙ్ఖాతం నతం, నత్థి ఏతస్మిం వా అధిగతే పుగ్గలభావోతి **అనతం. అనాసవ**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సచ్చధమ్మతాయ **సచ్చం.** వట్టదుక్ఖతో పారమేతీతి **పారం. సణ్హట్ఠే**నాతి సుఖుమట్ఠేన నిపుణం. తతో ఏవ **దుద్దసతాయ. అజజ్జరం** నిచ్చసభావత్తా. నత్థి ఏతస్స నిదస్సనన్తి వా **అనిదస్సనం.** ఏతస్మిం అధిగతే నత్థి సంసారే. పపఞ్చన్తి వా **నిప్పపఞ్చం.**

ఏతస్మిం అధిగతే పుగ్గలస్స మరణం నత్థీతి వా **అమతం.** అతప్పకట్ఠేన వా **పణీతం.** సుఖహేతుతాయ వా **సివం.** తణ్హా ఖీయన్తి ఏత్థాతి **తణ్హక్ఖయం.**

అఞ్ఞస్స తాదిసస్స అభావతో విమ్హాపనీయతాయ **అభూతమేవా**తి. కుతోచి పచ్చయతో అనిబ్బత్తమేవ హుత్వా **భూతం** విజ్జమానం. తేనాహ ''**అజాతం హుత్వా అత్థీ**''తి. నత్థి ఏత్థ దుక్ఖన్తి నిద్దుక్ఖం, తస్స భావో **నిద్దుక్ఖత్తం.** తస్మా **అనీతికం** ఈతిరహితం. వానం వుచ్చతి తణ్హా, తదభావేన **నిబ్బానం.** బ్యాబజ్ఝం వుచ్చతి దుక్ఖం, తదభావేన **అబ్యాబజ్ఝం.** పరమత్థతో సచ్చతో సుద్ధిభావేన. కామా ఏవ పుథుజ్జనేహి అల్లీయితబ్బతో **ఆలయా.** ఏస నయో సేసేసుపి. **పతిట్ఠట్ఠే**నాతి పతిట్ఠాభావేన వట్టదుక్ఖతో ముచ్చితుకామానం దీపసదిసం ఓఘేహి అనజ్ఝోత్థరణీయత్తా. **అల్లీయితబ్బయుత్తట్ఠే**నాతి అల్లీయితుం అరహభావతో. **తాయనట్ఠే**నాతి సపరతాయనట్ఠేన. **భయసరణట్ఠే**నాతి భయస్స హింసనట్ఠేన. **సేట్ఠం** ఉత్తమం. **గతీ**తి గన్తబ్బట్ఠానం.

అసఙ్ఖతసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అసఙ్ఖతసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అబ్యాకతసంయుత్తం

౧. ఖేమాసుత్తవణ్ణనా

౪౧౦. **బిమ్బిసారస్స ఉపాసికాతి** బిమ్బిసారస్స ఓరోధభూతా ఉపాసికా. **పణ్డిచ్చం** సిక్ఖితభావేన. **వేయ్యత్తియం** విసారదభావేన. **విసారదా** నామ తిహేతుకపటిసన్ధిసిద్ధసాభావికపఞ్ఞా, తాయ సమన్నాగతా.

అచ్ఛిద్దకగణనాయ కుసలోతి నవన్తగణనాయ కుసలో. **అఙ్గులిముద్దాయ గణనాయ కుసలోతి** అఙ్గులికాయ ఏవ గణనాయ కుసలో సేయ్యథాపి పాదసికా. **పిణ్డగణనాయాతి** సఙ్కలనపటుప్పన్నకారినో పిణ్డవసేన గణనా. **తథాగతోతి** ఖీణాసవో, తథాగతం సన్ధాయ పుచ్ఛతీతి ఖీణాసవోతి చస్స అరహత్తఫలవసిభావితఖన్ధే ఉపాదాయ అయం పఞ్ఞత్తి హోతి. తేసు ఖన్ధేసు సతి ఖీణాసవా సత్తసఙ్ఖాతా హోన్తీతి వోహారేన పఞ్ఞపేతుం సక్కా భవేయ్య, అసన్తేసు న సక్కా, తస్మా పరం మరణాతి వుత్తత్తా తేసం అభావా ‘‘**అబ్యాకతమేత**’’న్తి వుత్తం. యది ఏవం తేసం అభావతో ‘‘న హోతి తథాగతో పరం మరణా’’తి పుట్ఠాయ ‘‘ఆమా’’తి పటిజానితబ్బా సియా, తం పన సత్తసఙ్ఖాతస్స పుచ్ఛితత్తా న పటిఞ్ఞాతన్తి దట్ఠబ్బం. **యేన రూపేనాతి** సత్తతథాగతే వుత్తరూపం సబ్బఞ్ఞుతథాగతే పటిక్ఖిపితుం ‘‘**తం రూప**’’న్తిఆది వుత్తం. **యం ఉపాదాయాతి** యం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ. **తదభావేనాతి** తస్స ఖన్ధపఞ్చకస్స అభావేన. **తస్సా పఞ్ఞత్తియాతి** సత్తపఞ్ఞత్తియా అభావం. నిరుద్ధం న నిదస్సేతి.

ఖేమాయ థేరియా వుత్తం పఠమం సుత్తం భగవతో సేట్ఠత్థదీపనతో అగ్గపదావచరంవ హోతీతి వుత్తం ‘‘**అగ్గపదస్మి**’’న్తి.

ఖేమాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అనురాధసుత్తవణ్ణనా

౪౧౧. **ఇధ** సళాయతనవగ్గే సఙ్గాయనవసేన సఙ్గీతికారేహి వుత్తం.

౩-౮. పఠమసారిపుత్తకోట్ఠికసుత్తాదివణ్ణనా

౪౧౨-౪౧౭. **రూపమత్తన్తి** ఏత్థ **మత్త**-సద్దో విసేసనివత్తిఅత్థో. కో పన సో విసేసోతి? యో బాహిరపరికప్పితో ఇధ తథాగతోతి వుచ్చమానో అత్తా. **అనుపలబ్భియసభావోతి** అనుపలబ్భియత్తా.

పఠమసారిపుత్తకోట్ఠికసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. కుతూహలసాలాసుత్తవణ్ణనా

౪౧౮. **నానావిధన్తి** తంతందిట్ఠివాదపటిసంయుత్తం అఞ్ఞమ్పి వా నానావిధం తిరచ్ఛానకథం. బహూనం కుతూహలుప్పత్తిట్ఠానతోతి యోజనా. **యావ ఆభస్సరబ్రహ్మలోకా గచ్ఛతీతి** అగ్గినా కప్పవుట్ఠానకాలే గచ్ఛతి, తం సన్ధాయ వుత్తం. **ఇమఞ్చ కాయన్తి** ఇమం రూపకాయం. **చుతిచిత్తేన నిక్ఖిపతీతి** చుతిచిత్తేన భిజ్జమానేన నిక్ఖిపతి. చుతిచిత్తస్స హి

ఓరం సత్తరసమస్స చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నం కమ్మజరూపం చుతిచిత్తేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతి, తతో పరం కమ్మజరూపం న ఉప్పజ్జతి. యది ఉప్పజ్జేయ్య, మరణం న సియా, చుతిచిత్తం రూపం న సముట్ఠాపేతి, ఆహారజస్స చ అసమ్భవో ఏవ, ఉతుజం పన వత్తతేవ. యస్మా పటిసన్ధిక్ఖణే సత్తో అఞ్ఞతరణాయ ఉపపజ్జతి నామ, చుతిక్ఖణే పటిసన్ధిచిత్తం అలద్ధం అఞ్ఞతరణాయ, తస్మా వుత్తం **''చుతిక్ఖణే...పే.... హోతీ''**తి.

కుతూహలసాలాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా

౪౧౯. తేసం లద్ధియాతి తేసం సస్సతవాదానం లద్ధియా సద్ధిం **ఏతం** "అత్థత్తా"తి వచనం ఏకం అభవిస్స. తతో ఏవ అనులోమం తం నాభవిస్స ఞాణస్సాతి అసారం ఏతన్తి అధిప్పాయో. **అపి ను మేతస్సాతి** మే ఏతస్స అనత్తాతి విపస్సనాఞాణస్స అనులోమం అపి ను అభవిస్స, విలోమకమేవ తస్స సియాతి అత్థో.

ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. సభియకచ్చానసుత్తవణ్ణనా

౪౨౦. యస్సపి'స్సాతి పాఠస్స అయం పిణ్డత్థో "ఆవుసో"తిఆది. తత్థాయం సమ్బన్ధో – ఆవుసో, యస్సపి పుగ్గలస్స తీణి వస్సాని వుట్ఠో, ఏత్తకేన కాలేన "హేతుమ్హి సతి రూపీతిఆదిపఞ్ఞాపనా హోతి, అసతి న హోతీ"తి ఏత్తకం బ్యాకరణం భవేయ్య, తస్స పుగ్గలస్స ఏత్తకమేవ బహు, కో పన వాదో అతిక్కన్తే! ఇతో అతిక్కన్తే ధమ్మదేసనానయే వాదోయేవ వత్తబ్బమేవ నత్థీతి థేరస్స పఞ్హాబ్యాకరణం సుత్వా పరిబ్బాజకో పీతిసోమనస్సం పవేదేసి.

సభియకచ్చానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అబ్యాకతసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

సళాయతనవగ్గవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.